

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Василь Пизанчук

**ГЕНОЦИД, ЕТНОЦИД, ПІНГВОЦИД
УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ:
ХРОНІКА**

Навчально-методичний посібник

Львів
Видавничий центр ЛНУ
імені Івана Франка
2008

УДК [94:314.156.5+070+654.1](477)»1054/2008»(072.8)
ББК Ф5(4 УКР)4р30–35+ч60(4УКР)р30–35

Л 55

Рецензенти:

д-р істор. наук, проф. Кондратюк К. К.
(Львівський національний університет імені Івана Франка);
д-р філол. наук, проф. Михайлин І. Л.
(Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна);
д-р філол. наук, проф. Холод О. М.
(Криворізький навчальний центр
Одеської національної юридичної академії).

Лизанчук В.В.

Л 55 Геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації: хроніка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – 258 с.

ISBN 978-966-613-615-5

Хроніка геноциду, етноциду, лінгвоциду в Україні охоплює період від середини XI ст. до наших днів. Незаперечні документи всебічно розкривають підступну, цинічну, жорстоку агресивну політику і практику чужоземних режимів, які винищували українців, їх мову, культуру, духовність. Цифри, факти яскраво висвітлюють лиходійну природу сучасного антиукраїнізму. Ознайомлення і осмислення поданих матеріалів сприятиме формуванню української національної свідомості, громадянської мужності, ототожненню себе з єдиною історичною спільнотою, її символами, мовою, культурою, державою, нашим минулим і сучасним.

Документальні матеріали призначені для навчання і виховання студентів, ліцеїстів, школярів, інформаційної обізнаності громадськості України.

УДК [94:314.156.5+070+654.1](477)»1054/2008»(072.8)
ББК Ф5(4 УКР)4р30–35+ч60(4УКР)р30–35

ISBN 978-966-613-615-5

© Лизанчук В.В., 2008

© Львівський національний університет імені Івана Франка, 2008

*Борцям за незалежну,
соборну українську Українчу
присвячую*

Автор

Факти промовляють, викривають, осуджують, спонукають думати

Передмова

*Х*удожній твір, особливо поетичний, здебільшого впливає на емоції читача; публіцистика, попри свою емоційність, «раціональніша», ніби апелює не стільки до серця, як до розуму. Факти ж, без яких не може обійтися «конструктор» будь-якого художнього чи публіцистичного твору, здатні своєю силою виконувати водночас і функцію художньої літератури, і пристрасної публіцистики. Свідченням цього є книга-хроніка «Геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації» відомого українського науковця, доктора філологічних наук, професора, академіка Академії наук вищої освіти України В.В. Лизанчука.

Тривалий час В. Лизанчук досліджує історичне тло функціонування української мови, культури, встановлює, чому нині, на своїй рідній землі, наша мова подекуди ще залишається пасинком, чому цураються її власні нерозумні діти, чому останнім часом активізувалися антиукраїнські сили, використовуючи засаби масової інформації для здійснення психологічного тиску на свідомість

українців. Важливим є глибоке осмислення наслідків не лише російщення, а й германізації, полонізації, мадяризації, румунізації і навіть чехізації.

Для написання і систематизації поданого у книзі матеріалу дослідник опрацював фонди найбільших бібліотек України і Росії, знайшов чимало цікавих документів у раніше «закритих» архівних сховищах. Це дало йому змогу створити нову книгу, у якій кожний факт, кожна цифра мають конкретне наукове підґрунтя і своєю силою здатні переконати того, хто лише хоче чути, відкрити світ тому, хто не боїться світла, хто готовий зняти чорні окуляри перед істиною і попросити вибачення в рідної мови, культури, духовності за те, що свідомо чи ні був причетний до їх приниження, ігнорування.

Новою книгою-хронікою В.Лизанчук приходить до українського читача не вперше, бо знаний він багатьма своїми монографіями, документально-публіцистичними й науковими статтями, брошурами, посібниками і підручниками з теорії і практики журналістики. Зокрема, досі читачі мали змогу ознайомитися з його працями «О рідне слово, що без тебе я?!», «Навічно кайдани кували: факти, документи, коментарі про русифікацію в Україні», «З-під іга ідолів», «Не лукавити словом», «Кайдани ще кують»...

За наполегливу працю на ниві українського державотворення Президія Головної управи колишніх вояків-українців у Великобританії нагородила В. Лизанчука «Золотим Хрестом Заслуги I класу». 20 грудня 2000 р. Президія Академії наук вищої школи України присудила академіку В. Лизанчуку Нагороду Ярослава Мудрого за значний

здобуток у галузі науки і публіцистики. Ухвалою Комітету в справах премії імені Івана Огієнка від 26 березня 2001 року В. Лизанчукові присуджено Всеукраїнську Огієнківську премію у галузі науки. 2001 р. фонд Волянників-Швабінських при фундації Українського Вільного Університету в Нью-Йорку нагородив В. Лизанчука дипломом і премією за книжку «Завжди пам'ятай: Ти – Українець!» і «цим висловлює подяку за цінний внесок до скарбниці української культури». За сотні публікацій у пресі, виступи по радіо і телебаченню Президент України присвоїв В. Лизанчуку почесне звання «Заслужений журналіст України».

Василь Лизанчук у своїх працях наголошує, що українське державотворення відбувається за дуже складної суспільно-політичної, морально-економічної, психолого-ідеологічної ситуації. Ще діють підступні, зловмисні зовнішні і внутрішні сили, які намагаються зупинити розвиток й утвердження української України. Задля цього й досі використовуються найрізноманітніші — випробувані й «оновлені» — способи, серед яких чи не найпідступніший — фальсифікація історії українського народу, зокрема історії взаємин України і Росії, у яких розкривається одверта брутальна політика, що століттями була спрямована на отруєння української ментальності, асиміляцію українців, знищення України як держави, а українців — як етносу.

Об'єднуючи вогнем і мечем під своєю тяжкою фєрулою сонми різних народів, царсько-російська, а потім московсько-більшовицька імперії впродовж століть виробляли спотворені, принципово позанаціональні форми свого «патріотизму». Його сувереном був зовсім не

російський народ, а космополітична за своїм складом імперська адміністрація, яка думала, як Катерина II — по-німецьки, говорила, як Олександр I — по-французьки, а чинила, як усі Романови — від Михайла до останнього Миколи — по-татарськи. Парадокс російської історії полягає в тому, що її інтелігенція лише спорадично здогадувалася про свою приреченість у московсько-комуністичній структурі, що звалася «Росією», «СРСР», і де навіть російське у страшних пароксизмах різного роду імперської агресивності нівечилося не згірш («інородческого»), українського. При цьому досягалась не менш чорна мета — формування у росіян великодержавної, імперської психології, яка і сьогодні заважає багатьом змиритись з тим, що розвалилась комуністична тюрма народів — СРСР. Яскравим свідченням цього є нинішня московська агресія у Грузії.

Підкоривши Україну, Московія на цілі століття ізолювала, відрізала Україну від навколишнього світу. Україна втрачала свій інтелект і талант, перетворюючись на аноніма, і скільки сил коштувало їй уникнути повної розчиненості у загальноімперському духовному казані.

...Факти, факти, самі лише факти. Інколи влучні пояснення, найстисліші коментарі. У книзі вони подані в хронологічному порядку, у чіткій послідовності. І хоча зібрані, відповідно осмислені ці факти, цифри і витяги з різних офіційно-ділових, урядових, партійних документів, передовсім з актів Російської імперії і СРСР, тобто мають різне походження, однак усі вони пройшли належну авторську «експертизу» на достовірність; дібрані так,

що ніби поглиблюють один одного, сприяють всебічному розкриттю теми, а всі разом становлять яскраву канву тих поневірянь, заборон, переслідувань та різних утисків, які випали на долю українського народу, його мови, культури, духовності, звичаїв і традицій протягом останніх кількох століть.

Подивування, обурення і спротив зароджується в серці кожного, хто осмислено вчитується в подані у книзі матеріали. Та хіба можна не дивуватися з того, що, незважаючи на чисельні постійні утиски, які тривали не рік, не десятиліття, а протягом більш як чотирьох століть (Читачу! Вдумайся! Протягом століть наші «старші брати» з якоюсь сатанинською дикістю і впертістю хотіли нас позбавити власного коріння) усе ж ворогам не вдалося знищити українство! Чи зуміла б таке пережити інша нація, чи не стали б для неї смертельними такі заборони? Українці ж попри це зберегли свою мову, свою культуру, своє національне «Я».

Обурюєшся, бо що можна було хотіти від мирного народу, який віками засівав свою землю, ростив дітей, молив Бога, аби дарував дітям добру долю. Аж прийшов «визволитель», назвався «старшим братом» і змушує в чужій, далекій від його дому хаті забути батьківську мову, відректися від віри, молитви...

Спротив наповнює серце, бо й нині чимало засліплених, обдурених, не здатних зрозуміти істину, готових іти на поклін до будь-кого, аби лише мати з того якийсь матеріальний зиск, найчастіше російський рубль чи американський долар, і при тому вдавати, що й нині в Україні

українська мова так вже вкоренилася, що треба аби здала, ну хоча б трішки, для паритету, свої позиції задля російської мови. Аякже! Це на кожному кроці в Донецьку, Луганську, Запоріжжі чи в Криму не знайдеш російської книги, газети – тільки усі українські. Ой бідна та російська мова, хоча й Москва за неї заступається. А хто допоможе нам, нашій мові, коли ми самі у своїй державі не зможемо дати можливості для всебічного розвитку рідного слова, культури, духовності, національної економіки.

... Минали роки, десятиліття, століття, розвалювалися старі імперії й виникали нові, а полегшень українство не мало. Ганебна політика російщення, колонізації, мадяризації, румунізації, германізації, чехізації була спрямована на те, щоби отруїти українську національну свідомість, скалічити духовність, ментальність, нав'язати українцям комплекс меншовартості, неповноцінності та відчуття невідатності побудувати свою національну державу.

Страшний гріх мають поневолювачі, колонізатори, асимілятори, адже вони цілеспрямовано руйнували життєве поле української нації: мову, культуру, духовність, витворюючи безбатченків, яничарів, які цинічно і несамовито разом з чужинцями розпинали і плюндрували Україну. Однак найжорстокіший, найнебезпечніший слід у психіці, моралі, вчинках, діях мільйонів українців залишили московсько-царські опричники і московсько-комуністичні інтернаціоналісти-інквізитори. Расизм Московщини щодо України є найдавнішим, наймасштабнішим, найпідступнішим.

Українська мова — це, як писав В. Липинський, остання ознака українства. Однак століття прямих заборон і

переслідувань призвели до того, що «тривалий час серед багатьох українців українська мова не виконувала функцій рідної мови, якою думають, спілкуються в усіх сферах життя, мріють і снять, радіють і сумують», – підкреслює доктор філологічних наук, професор Олександр Пономарів.

Наші вороги й нині прагнуть будь-що знищити українську мову, без якої не буде й української нації. І тоді здійсниться прагнення всіх україножерів: Україна остаточно стане Малоросією, тобто провінцією Російської імперфедерації. Внаслідок байдужості, а то й ворожості багатьох представників усіх трьох гілок влади до національного обличчя Української держави російська мова панує в усіх сферах суспільного життя. Щоб кардинально виправити ситуацію, потрібно підвищити рівень мовно-національної вихованості народу, вищим сенсом помислів і діянь якого була б любов до Вітчизни, самовіддана праця задля її розвитку, утвердження української мови — головної державотворчої сили.

Зросійщені українці повинні знати правду про причини того, що з ними сталося: вони – жертви цілеспрямованого насильства, примусового російщення згори. Українська мова така ж мучена, багатостраждальна, як і наш народ. Російщення, як і полонізація, мадяризація, румунізація, було продуманим, постійним, масованим, методичним і у царській Росії, і в СРСР.

Україна перенесла неймовірні страждання. Але українці мають право бути в колі європейських народів, бо вони не гірші за інших. Люди, які пережили Голодомор

і зберегли пам'ять про нього, та й себе врешті зберегли, заслуговують, по-перше, на повагу, а, по-друге, – бути в колі європейських народів, які повинні про них знати.

Подані у книзі В.Лизанчука факти засвідчують, що нас, українців, довели (саме довели, а не тому, що «так уж исторически сложилось», як тепер волають проросійськи налаштовані вожді і вождики) до того, що українську мову у деяких регіонах можна почути лише у селах, українськомовних же шкіл ніхто чомусь не поспішає відкривати.

Так, у цій праці Василя Лизанчука подано факти, документи геноциду, етноциду, лінгвоциду, які пережив український народ, але такий погляд на історію України не створює депресивного настрою, соціального песимізму. Навпаки – засвідчує силу, невмирущість національного духу, глибоку закоріненість українців у волелюбність, добродійність, впевненість, що всупереч колишнім і нинішнім лиходіям розбудує й утвердить українську Україну. «Хроніка...» нищення українства сприятиме «зміцненню сердець» (такий процес відбувався у Польщі наприкінці ХІХ ст.), формуванню філософії історичного оптимізму. При цьому «ми самі повинні пройти через муки неминучого катарсису, очищення, самі «розібратися», тобто збагнути, що ж з нами сталося» (Ю.І. Шаповал).

Ця книжка допоможе читачам (цитую В. Лизанчука) глибше пізнати своє національне «Я», відчути, що любов до України – акт найвищого діяльного духовно-національного самовизначення, зрозуміти, що зденаціоналізована

людина втрачає доступ до найглибшого національного колодязя духу і священних вогнів життя, вона приречена на щезання.

Книга В. Лизанчука відображає об'єктивну, послідовну хроніку нищення українства передовсім з боку найближчих її сусідів – Росії, Польщі, Угорщини, Румунії. Важливо підкреслити, що матеріали, подані у ній, не закликають до помсти, не сіють ворожнечі між націями, а ніби радять найтісніше об'єднатися навколо того стрижня, що визначає і формує нас як народ, як націю – української мови, культури, духовності. Ця праця спонукає замислитися над словами Івана Франка, що не може бути тісного співробітництва між сусідами, якщо ми сидимо в болоті, а сусід зайняв позицію на міцному березі. Щоб Україна мала міцний оберіг і берег водночас, вона повинна утвердити у кожній клітині державного і суспільного організму одухотворююче українське Слово, розбудувати ефективну економічну і політичну систему.

Українці – древня нація. Якщо наші діди і прадіди попри усілякі біди і трагедії усе ж зуміли донести до нас рідну мову, культуру, духовність, то гріх нам не розвивати їх. Ми покликані зробити усе, аби рідне Слово сповна, голосисто залунало на своїй землі, зайняло гідне місце серед мов світу!

У монографіях «Не лукавити словом», «Кайдани ще кують» Василь Лизанчук підкреслює, що, відстоюючи природне, гуманістичне право народжуватися українцями у незалежній державі, бути повноправними господарями

на своїй землі, в органічній єдності розвивати й утверджувати українську мову, духовність та економіку, національну освіту, культуру і виробництво, насолоджуватися рідними піснями і поетичним словом, дотримуватися народних звичаїв і традицій. Українці простягають руку дружби всім народам, які підтримують нашу благородну, цілеспрямовану державотворчу працю. Молимо Бога, щоб перемогла велика історична справедливість і стоголоса зазвучала українська мова, щоб вільна, соборна, багата Україна зайняла гідне для неї місце серед народів світової цивілізації. Заради цього працюймо! Пам'ятаймо, що у світі поважають дбайливого, працьовитого, сильного господаря на своїй землі, здатного її захистити, справжнього, щирого носія національних і загальнолюдських цінностей.

Ця «Хроніка...» також спрямована на те, щоб у кожного читача народжувалися і утверджувалися чисті помисли, високі життєдайні пориви, щоби кожна людина в Україні та за її межами таки зрозуміла, серцем відчула Всевишнім освячене природне право будь-якого народу (чисельного чи не чисельного) на свою вільну (велику чи маленьку) державу, рідну мову, культуру, духовність, щоби прагнення, вчинки, діяльність кожної людини незалежно від раси і національності утверджували взаєморозуміння, взаємоповагу, дружбу, національну гідність.

Іван Круський

Доктор історичних наук, професор

I. В агресивних тенетах сусігів

Пізнаєте правду, а правда вас вільними зробить.
Євангеліє від Святого Івана, 8:32

*Журба розлилася по Руській Землі,
Печаль гірка розтеклася.
А князі самі на себе
Незгоду взяли кувати...*

Слово про Ігорів похід

*...Той мурує, той руйнує
Той неситим оком –
За край світа зазирає,
Чи нема країни,
Щоб загарбать і з собою
Взять у домовину.*

Тарас Шевченко

Якщо українцям хочеться мати свою окрему літературну об'єднуючу мову, то це їх справа, і ніхто, ні польське шляхетство, ні російське чиновництво, не має права вмішуватися в цю їх домашню справу.

Я. Бодуен де Куртене

...Наша пісня майже зовсім селянська і проста, написана протонародною мовою, але я сміливо заявляю, що при своїй протонародності і простоті вона щира, чиста і безпосередня.

Григорій Сковорода

15 липня 1054 року. Розкол християнства на Західну і Східну церкви призвів до того, що Україна опинилася між молотом і ковадлом, між Польщею та Росією. Для одних вона завжди була недостатньо католицькою, для інших – недостатньо православною. Клара Гудзик так описує подію 15 липня 1054 року: «Під час обідні у Святій Софії (Константинополь) папські легати похмуро-урочисто пройшли, розділяючи натовп, до самого олтаря. Вони звернулися до віруючих із обвинуваченнями проти патріарха, потім виголосили анафему і, поклавши на святий престол папську буллу, вийшли зі Святої Софії, струшуючи прах зі своїх ніг і вигукуючи по-євангельськи: «Бачить Бог і судить!». Серед пастви панувала могильна тиша. А 20 липня екстрено скликаний у Константинополі Собор виголосив анафему у відповідь; папську буллу публічно спалили. Виголошення цієї взаємної анафemi вважається здійсненням розколу (розділення, розлому – схизми) світового християнства на дві частини, який призвів надалі до драматичного розділення Європи на Захід і Схід.

1097 рік. Відбувся Любецький з'їзд князів, метою якого було покласти край чварам і об'єднатися для боротьби із степовиками. Однак після Любецького з'їзду північно-східні провінції остаточно відокремилися від Києва. Переяславщина і Суздальщина дісталася спочатку Володимирі Мономаху, а потім – його синові Юрію Довгорукому.

1146–1246 року. Український історик Степан Томашівський підрахував, що у ці роки в Києві правили 24 князі

47 разів. З них один сім разів займав престол, п'ять князів правили по три рази кожен, а вісім – по два рази. Характерно, що 35 князювань тривали менше року кожене.

12 березня 1169 року. Пік боротьби за київський престол припадає на другу половину XII ст. Особливо завзято рвався до влади над Києвом шостий син Володимира Мономаха Юрій Довгорукий, який з 1125 р. правив у Суздалі. Кияни двічі його виганяли з міста. Коли він з'явився знову, його отруїли, а в день похорону, 16 травня 1157 р., жителі Києва вбили всіх суздальців, що супроводжували князя. У 1169 р. Андрій Боголюбський послав свого сина Мстислава разом з військами 12 князівств на штурм Києва. Після двомісячної облоги нападники захопили Київ – «мать городов руських». У «Літописі руському» так описано зруйнування Києва: «Узятий же був Київ місяця березня у дванадцятий день, у середу другої неділі посту. І грабували вони два дні увесь город – Поділля, і Гору, і монастирі, і Софію, і Десятинну Богородицю. І не було помилювання анікому і нізвідки: церкви горіли, християн убивали, а других в'язали, жінок вели в полон, силоміць розлучаючи з мужами їхніми, діти ридали, дивлячись на матерів своїх. І взяли вони майна безліч, і церкви оголили од ікон, і книг, і риз, і дзвони познімали всі ці смольняни, і суздальці, і чернігівці, і Олегова дружина – і всі святині було забрано. Запалений був навіть монастир Печерської святої Богородиці поганими, але Бог молитвами святої Богородиці оберіг його од такої біди».

Андрій Юрійович (Боголюбський) виріс на Суздальщині, уважав її своєю батьківщиною. Україна для нього

була чужа. Він потай залишив Вишгород, де його посадив батько, і виїхав до Суздаля, забравши з собою різні дорогоцінності, а також славну вишгородську ікону Успіня Пресвятої Богородиці. Вона стала головною святинею Володимира над Клязьмою, а пізніше й Москви. Таким чином Андрій свідомо чи підсвідомо готував ідеологічні підстави не тільки до відокремлення Суздальщини від Київського центру, але і підпорядкування Києва Суздальщині. Адже ця ікона була одним із релігійних символів державного верховенства «Руси» над всією Київською державою, а її перенесення до Володимира було немов би духовною прелюдією перенесення столиці з Києва до Володимира.

Московська осібна історична пам'ять починається із Суздальсько-Московської держави з центром у Володимирі, а те, що зробив з Києвом – українським центром – Андрій Боголюбський є початком розвалу давньоукраїнської держави. «Могутність Київської держави підірвали не так кочові племена, що ринули на неї з Азії, як війна між князями і суздальцями, що носила вже майже міжнародний характер», – зазначив Дмитро Павличко.

Після нападу на Київ суздальсько-московської орди «Київ вже на віки перестав бути осередком політичним. І з цього часу північна Русь зовсім одрізнілася від Русі-України і починає зватися спочатку «Великим Князівством Московським», а далі – «царством Московським» (М. Аркас). Невгамовне прагнення абсолютної влади успадкували нащадки Андрія Боголюбського, правителі Москви (спочатку невелика застава, Москва вперше згадується в літописах лише у 1147 р.).

1223 рік. Розгром українських князів під Калкою. Цю поразку Володимиро-Суздальський князь Юрій Всеволодович, який відмовився допомогти сусідам, сподівався використати для зміцнення позицій своєї держави у Східній Європі. Монголо-татарська навала остаточно відчужила Київську Русь і Володимиро-Суздальське князівство. Суздальщина виступила на історичну арену, як деспотична держава: «самодержавіє» з обов'язковим пристосуванням та смакуванням культу терору, зв'язаним знуцанням над інакомислячими. Війни проторосіян-суздальців проти русинів-клян на перше місце поставили етнічний фактор.

1237 рік. Монголо-татари під проводом хана Батия завоювали Московщину. Російський історик В. Ключевський писав: «Московські князі і не думали про боротьбу з татарами, розуміючи, що покорою та грішми вони досягнуть більше ніж боротьбою. На протипагу українським князям, московські правителі одразу без застережень визнали владу хана і нав'язали приятельські і навіть кровні зв'язки з татарами. Сам великий князь Михаїл Тверской одружився з татаркою, а за ним це зробили всі інші московські князі». Російський філософ Г. Федотов у праці «Росія і свобода» зазначав: «Є один край середньовічної Русі, де вплив татарства відчувається сильніше, – спочатку майже крапка на карті, потім пляма, що розпливається і за два століття покриває всю східну Русь. Це – Москва – «збирачка» землі російської. Zobов'язана своїм вивищенням передовсім татарофільській і зрадницькій політиці своїх

перших князів, Москва завдяки їй забезпечує мир і безпеку своєї території, приваблюючи цим робоче населення і переманює до себе митрополитів... У самій московській землі запроваджуються татарські порядки в управлінні, суді, зборі данини. Не ззовні, а зсередини татарська стихія оволодівала душею Московії, проникла у плоть і кров. Це духовне монгольське завоювання йшло паралельно з політичним падінням Орди. У XV ст. тисячі хрещених і нехрещених татар йшли на службу до московського князя, вливаючись у ряди мирних людей, майбутнього дворянства, заражали його східними поняттями і степовим побутом». Відбувалося злиття двох народів – угро-фінів (москвинів) і татарів. З цієї угро-фіно-татарської мішанини створився московський (російський) народ. Народ чисто азійський, що і підтверджує аналіз їхньої крові. Азійські народи мають у крові первень «В», а індоєвропейські – первень «А». Москвини мають «В», а українці – «А». Москвини мають первні монголоїдної раси, а українці – динарської та нордійської (це – європейські раси).

Грудень 1240 року. Військо Батия – онука Чингізхана здобуло і зруйнувало Київ. Перед захопленням Києва монголо-татари вогнем і мечем зруйнували Рязань, Суздаль і Володимир. Хоча київський князь Михайло втік, городяни на чолі з воєводою Дмитром, якого послав Данило Галицький, героїчно оборонялися. Облога міста була тривалою і жорстокою. Навіть коли монголо-татари подолали міські мури, бої точилися за кожную вулицю й за кожний будинок. Після того, як Київ жорстоко розорив суздальсь-

кий князь Андрій Боголюбський, політичне й економічне значення Києва дуже підупало. Остаточне зруйнування Києва монголо-татарами ознаменувало собою трагічний кінець Київського періоду історії України.

1250 рік. У творі «Слово о загибелі русской землі» всі землі єдиної Київської (давньоруської=давньоукраїнської) держави названо «Русской землею». Вжита у «Слові...» з династичних міркувань загальна назва «Русь» (як володіння Рюриковичів), що належала русинам-українцям, призвела підніше до ототожнення імпершівіністами українців і росіян. Цілком зрозуміло, що запозичення у постороннього етносу етноніму не означає ототожнення з цим іншим етносом. «Для етнічного ототожнення, зокрема через прийняття спільного етноніму, завжди потрібний об'єктивно існуючий спільний спосіб життя та єдина етнокультурна, найчастіше мова та антропологічно-популяційна спільнота. Але саме такої у поляно-русинів-українців і проторосіян-суздальців-московитів не було ні до 1250 року, ні опісля, а від прийняття спільної назви вона аж ніяк не могла появитися» (Л. Терлецький). Зафіксована автором «Слова...» єдність – позаетнічна. Київська держава належала поляно-русинам-українцям, панівною династією були варяги – Рюриковичі, релігійний обряд – візантійський, а писемна мова – болгарська.

Західна Європа добре знала Київську «державу Русь» і тому тонко відчувала не тотожність останньої з новою «Руссю». Ще до початку XVIII ст. західні європейці постійно називали Росію «Московією». У росіян, завдяки їх попе-

редній належності до поляноруської Київської держави, самоназва «Русь» випередила в часі виникнення справжньої російської етнічної свідомості, бо у XIII – XVI ст. назва «Русь» (лиш потім «Росія») означала передусім єдність державно-династичну, релігійну і писемномовну з колишньою вже не існуючою Київською державою. На думку Л. Гумільова, завершальним етапом етногенезу росіян стала виграна 1380 року Куликовська битва.

1264 рік. Після майже 60 років політичної діяльності помер король Данило Галицький. В українській історіографії його вважають найвидатнішим з усіх правителів західних князівств. На тлі тих складних обставин, в яких йому доводилося діяти, його досягнення були справді видатними. Водночас із відновленням і розширенням володінь батька – князя Романа – Данило Галицький стримував польську та угорську експансію. Подолавши могутність бояр, він добився піднесення соціально-економічного і культурного рівня своїх володінь до одного з найбільших у Східній Європі. Він укріпив багато існуючих міст, а також заснував нові, в тому числі в 1256 р. Львів, названий на честь свого сина Лева. Проте не всі його плани вінчалися успіхом. Данилові не вдалося утримати Київ, як і не вдалося здійснити свою найважливішу мету – позбутися монголо-татарського іга. І все ж він спромігся звести тиск монголо-татар до мінімуму. Намагаючись відгородитися від впливів зі Сходу, Данило звернувся на Захід, подавши західним українцям приклад, який вони наслідуватимуть в усі наступні століття. Отже, протягом ста років після за-

непаду Києва Галицько-Волинське князівство слугувало опорою української державності.

1339 рік. Польський король Казимир уклав угоду з Людвіком Угорським, за якою обидва королі мали діяти спільно у завоюванні України. У квітні 1340 р. польські війська вступили в Галичину під приводом захисту католиків краю, якими переважно були городяни – німці. Але не встиг Казимир повернутися до Польщі, як галицькі бояри під проводом Дмитра Детка встановили свою владу в краї. Ще більшу загрозу польським намірам у Галичині й на Волині становили литовці. Тривалий час поляки в союзі з угорцями билися з литовцями, яких підтримувала більшість українців, за Галичину й Волинь. Проголосивши себе «щитом християнства», поляки частково з переконання, а частково з метою заручитися підтримкою папи, зображали своє просування на схід як хрестовий похід проти язичників-литовців і схизматиків – православних українців. Ставлення до не католиків як до людей морально й культурно неповноцінних не крило в собі добра для майбутніх польсько-українських взаємин.

1349 рік. В результаті надзвичайно вдалої військової кампанії Казимир підпорядкував Польщі Галичину й частину Волині. У 1366 р. війна закінчилась польською окупацією всієї Галичини й невеликої частини Волині. Решта Волині лишалася за литовцями. Остаточо приєднала Галичину до володінь Польської корони у 1387 р. королева Польщі Ядвіга – дочка Людвіка Угорського.

1362 рік. Військо литовського князя Альгердаса (Ольгерда) зайняло Київ. Дещо раніше Альгердас проголосив, що «вся Русь просто повинна належати литовцям».

1363 рік. Литовці рушили на Поділля, завдавши нищівної поразки золотій Орді. Підпорядкувавши велику частину Білорусії та України (приблизно половину земель Київської Русі), Велике князівство Литовське стало найбільшим у Європі. Під час просування Альгердаса углиб України населення часто вітало його війська, що переважно склалися з українських підданих або союзників. Для українців, особливо наддніпрянців, литовське панування було прийнятнішим, ніж жорстоке іго Золотої Орди. По-друге литовці, за браком людей для управління своїми величезними завоюваннями (більшу частину Великого князівства Литовського складали українські землі), дозволяли місцевій українській знаті обіймати найвищі адміністративні посади. По-третє, на відміну від монголотатар, на литовців не дивилися як на цілковитих чужинців. Із просуванням культурно відсталих литовців, що трималися язичництва, їхня верхівка швидко потрапляла під культурні впливи своїх слов'янських підданих. Багато князів із династії Гедимінасів прийняли християнство. Руська (українська, білоруська) мова переважної більшості населення князівства стала офіційною мовою уряду. Виявляючи незмінну повагу до місцевих звичаїв, литовці часто казали: «Старого ми не змінюємо, а нового не впроваджуємо». Литовські правителі настільки пристосувалися до місцевих звичаїв Білорусії та України, що за якісь одне чи два

покоління за виглядом, мовою та поведінкою вже нагадували своїх попередників – Рюриковичів. Вони розглядали свої завоювання, власне, як місію «збирання земель Русі» й користувалися цим приводом задовго до того, як його запозичила Москва – міцніючий суперник литовців у змаганнях за давньоукраїнську спадщину. Саме тому М. Грушевський доводив, що Велике князівство Литовське зберегло традиції Київської Русі більшою мірою, ніж Московія. Інші українські історики навіть твердили, що по суті воно стало відновленою руською державою, а не чужоземним формуванням, що поглинуло Україну.

1375 рік. У Львові було засновано католицьке архієпископство. На українських (галицьких) землях споруджують монастирі, особливо францисканського та домініканського орденів. Вони обслуговували католицьке населення, що швидко зростало. Це була польська, німецька, чеська та угорська шляхта, котра дістала землі в Галичині, а також німецькі городяни, запрошені польськими монархами для сприяння розвитку міст. Багато галицьких бояр перейняли католицьку віру, особливо після 1431 р., коли вони отримали рівний з поляками статус. До середини XV ст. після реорганізації Галичини в Руське воєводство, тобто провінцію Польського королівства, і впровадження тут латини як офіційної мови мало що залишилося від гордого колись Галицького князівства.

«Підпорядкування полякам земель і населення України було важливим поворотним пунктом в історії обох народів. Для поляків це означало сталу орієнтацію

на Схід, на відміну від західної, що переважала раніше; ця зміна несла далекосяжні політичні, культурні та соціально-економічні наслідки. Для українців це було більше ніж просто заміною своїх правителів чужими: воно означало підпорядкування чужій нації з іншою релігією й культурою. Незважаючи на певні позитивні наслідки такого симбіозу, згодом із нього виріс гострий релігійний, соціальний та етнічний конфлікт, що тривав близько 600 років і поширився на всі царини життя України» (Орест Субтельний).

15 серпня 1385 року. У місті Крево (Кривас) литовський князь Ягайло (Ягелло) та 11-річна польська королева Ядвіґа уклали династичний шлюб. Цей союз поклав початок військово-політичному блоку двох держав, а в березні 1386 р. Ягайло під іменем Владислава I став королем Польщі. Нове ім'я він узяв від свого хрещеного батька – князя Владислава Опольського. За умовами Кревського договору (унії) Велике князівство Литовське зобов'язувалося повернути до католицької віри населення Литви, навечно приєднати литовські, білоруські та українські землі до Польщі. Унія була негативно сприйнята багатьма литовськими та руськими аристократами. Частина князівської знаті в Україні не погодилась із підпорядкуванням Польщі.

1448 рік. Московський князь Василій Темний скликав церковний Собор, який самочинно висвятив на митрополиту кафедру єпископа Іону. Його було рукоположено як митрополита «Московського», якого до того часу у православному світі не існувало. Тим самим була утворена нова – Московська митрополія (через 400 років

після Київської). Київська ж кафедра залишалася тоді у володіннях Польщі та Литви.

Історія московської Церкви почалася тоді, коли Україна змагала у запеклій боротьбі з турецько-татарськими ордами та католицькою Польщею. Професор Н. Я. Горбач слушно підкреслив, що концепція «єдиновірної» російської і української православної церков містить приховану фальсифікацію. За своєю суттю та характером діяльності це були зовсім різні церкви. Одна Церква пронизана духом демократизму в своїй структурній побудові та способах діяльності, друга – тоталітарна і абсолютно залежна від існуючої системи влади. Одна сповідувала віру в Бога як спасителя душі людини, а друга сповідувала віру в Бога, який дав людині царя – батюшку, без якого, як і без Бога, «ні до порога». Намагаючись знівелювати ці дві церкви, царат переслідував принаймні дві мети. По-перше, тримати під невсипущим контролем свою власну, московську православну церкву, тримати її важливим ідеологічним знаряддям імперської політики; по-друге, знищити українську православну церкву як важливу морально-ідеологічну опору обстоювання національної незалежності українців.

1453 рік. Падіння Візантійської імперії. Константинопольські патріархи втратили свій колишній вплив, були у повному підпорядкуванні в османських султанів, «зубожіли» і на становище православних за межами Османської імперії мали незначний вплив.

1489 рік. Великий князь литовський Казимир Ягайлович одержав листа від московського царя Івана III, у

якому той дорікав йому: «Наші міста й волості, і землі, і води король за собою тримає». Військово-політичне суперництво Москви й Вільно за «спадщину Рюриковичів», тобто за володіння землями із православним українським і білоруським населенням, дедалі більше загострювалося. Московська держава постійно завдавала шкоди литовським землям, використовуючи для цього Кримське ханство. Називаючи Менглі-Гірея «братом і другом» Іван III писав йому: «Сідай на коня і йди на Литовську землю не гаючись!» Під час щорічних набігів татар нападники вивозили сотні тисяч українців до Криму як бранців, знищуючи великі матеріальні цінності.

14 жовтня 1490 року. Московський митрополит Зосим оголосив на Соборі єпископів, що князь Іван III – це «новий цар Костянтин, Москва – Новий Константинополь». Москва – Нова Візантія. Князь Іван III – хан Московський і всея Русі. Він почав підписуватися, як «Иоанн, Божию милостію Государь всея Руси и Великий князь Владимирский, и Московский, и Новгородский, и Псковский, и Тверский, и Пермский, и Югорский, и, и...» І він, цар Візантійський, і тому на «бумагах» кладе печать царя Візантії – двоголового орла. І грізно зазначає, що він «Богом бережений і наставлений». Він «Богом наставлений» (В. О. Ключевський).

1500 рік. У війнах Московського князівства з Литвою (так звана «прикордонна війна») головним питанням були територіальні та конфлікти між «українськими» князями. Після поразки литовців 1500 р. біля річки Ведроші сформувалася антимосковська коаліція у складі Лівонського

ордену, Польщі, Великої Орди, Угорсько-Чеської держави та Великого князівства Литовського. Але 3 травня 1500 р. війська Московії оволоділи Брянськом, потім Стародубом, 6 серпня здався Путивль.

1503 рік. За умовами перемир'я Литва визнала за Московським князівством територію Чернігово-Сіверщини з 20 містами, 22 городищами, 70 волостями, що склали майже третину площі Литовської держави. А з 1504 р. московський цар вимагав передачі йому, як наступникові великих князів київських, Києва і Смоленська. Але населення не бажало йти під владу Москви. Запеклий опір чинили жителі Брянська, Почепа, Радогощів, Любеча, Путивля. Літописець так описує дії московських воевод: «...Багатьох людей мечу і вогню віддавши, а інших в полон повівши». Частина чернігівців та мешканців інших регіонів утекла до Литви. Нечітко встановлений умовний кордон Московського царства знаходився лише за 50 км. від Києва.

1510–1511 року. Ігумен Псковського Єлеазарова монастиря Філофет уперше сформулював теорію «Москва – третій Рим» у посланні до великого князя Василя Івановича, яка просякнута ідеєю «богообранності народів і спадкоємності царств». За цією теорією історія людства є історією трьох світових царств, трьох обраних Богом народів. Два царства вже впали – Рим старий і Рим новий (Константинополь), – причиною чого є зрада православ'я. Після падіння Візантії єдиною країною, де зберігається православ'я, є Російське царство. Москва – це останнє

царство, третій і останній Рим. «Два Рима падоша, а третій стоить, а четвертому не бути». Мало того, що Москва – третій Рим: «по сем часом... ему же несть конца». Якщо б «третій Рим» загинув, то тоді загинуло б усе людство, а це неможливо, бо Бог до цього не допустить. Адже московський цар – єдиний християнський цар у світі, він, мовляв, «святыя православныя християнскыя веры содержатель», а тому він є гарантом вічності «третього Риму», бо він знаходиться під знаком Божого провидіння.

Фантастична теорія «третього Риму» є продовження легенди про походження влади московських царів від Візантії, Риму і Вавилону. Ідея «третього Риму» стала ідеологічним засобом обґрунтування «права» московських царів не тільки на успадкування усіх земель давньоукраїнської держави – Київської Русі, а й на всевладність, на вселенське панування, визначене провидінням, оскільки «третій Рим» обраний Богом як єдиносущий («хранитель истинной веры»). Богообраність Росії і московських царів вимальовується як записка вічного існування московської держави, що в силу свого провіденціального призначення стає центром світу – «Третім Римом». Отже, міф про «третій Рим» став у майбутньому теорією, створеної Петром I, Російської імперії, месіанської ролі Росії і російських царів, виправдовує їх імперські зазіхання, претензії на світове панування. Він став провідною ідеєю для всієї подальшої історичної перспективи російської імперської політики щодо загарбання України і практики у всіх сферах суспільного та духовного життя, внутрішніх і зовнішніх відносин.

4 серпня 1514 року. Догоджаючи московському цареві, австрійський цісар Максиміліан I запропонував йому забрати у Польщі частину руських земель. У свою чергу, Василій III хотів поділити Польщу між Австрією, Тевтонським орденом (майбутньою Прусією) та Московією (так і сталося, але наприкінці XVIII ст.).

15 лютого 1563 року. Війська Івана IV оволоділи центром Великого князівства Литовського – Полоцьком. Місто було розграбоване, 11 тис. жителів взято в полон, потім в Астрахані їх продавали в рабство перським купцям по 3 карбованці за людину. До Москви доправили обоз із золотими й срібними прикрасами та іншими коштовностями. Було пограбовано бібліотеку Софіївського собору. Після цієї події прагнення литовської та білорусько-української шляхти (білорусів тоді іменували «литвинами») укласти союз із Польщею значно посилилось.

10 січня 1569 року. Відкрився спільний польсько-литовський сейм. Представники Литви, серед яких були як православні, так і католики, запропонували створити унію двох країн на основі збереження національних законодавчих інституцій кожної з них. Збирати спільний сейм передбачалося тільки для виборів єдиного короля та для розв'язання важливих зовнішньо - політичних проблем. Не зустрівши підтримки своїх пропозицій, литовці та частина українських і білоруських магнатів покинули сейм. Тоді Сигізмунд II Август, спираючись на підтримку менш заможної шляхти, у березні й травні 1569 року приєднав до Польщі Волинь і Підляшшя, а 5 червня, на прохання міс-

цевої аристократії середньої ланки, долучив до польської корони Київське, а потім Брацлавське воєводства.

1 липня 1569 року. У Любліні було підписано акт унії між Великим князівством Литовським і Польщею. Сенатори і послы Литви погодилися з планом створення Речі Посполитої (від лат. «справа всенародна») – унії обох держав. Воборний король Польщі при цьому ставав і великим князем литовським, створювалися об'єднаний сейм, загальна грошова система; шляхта діставала право володіння земельними угіддями на всій території країни. Водночас Литва зберігала власний герб, державну печатку, законодавство (Статут 1529 р.), армію, фінанси та адміністрацію.

Юридично більше ніж на 220 років значна частина українських земель опинилася під владою Польщі. Лише частина українського Полісся залишалася у Литві. Північна Буковина відійшла до Молдови (з 1514 р. – фактично, до Туреччини). Східною частиною Карпатської України після 1526 р. заволоділа Австрія, західною – Трансильванія; Чернігово-Сіверська земля до 1618 р. була підвладна Московській державі.

20 лютого 1572 року. Австрійський цісар Максиміліан II висловив думку віденського двору: нехай Іван IV приєднає до московської держави території сучасних Білорусії, України та Підляшшя.

27 січня 1589 року. «Силове» проголошення Московського патріархату. Почалося з того, що влітку 1588 р. Царгородський патріарх Єремія II Транос із супроводом прибув до Москви просити допомоги, «милостині».

Прибуттям Єремії вирішив скористатися далекоглядний Борис Годунов. Гостей прийняли достойно, забезпечили їх гарним утриманням («харчами»). Але при цьому навколо них творилися дивні речі. Високих гостей не зустрічав Московський митрополит, їм не дали можливості спілкуватися з ієрархами, служити разом в церквах. Константинопольських ієрархів майже не випускали на вулицю, а справи вони мали лише з представниками царської влади. Єремію вшановували не як патріарха, а як митрополита. З метою «упокорення» гостей було покликано «стати перед царські очі» тільки через 8 днів після прибуття до Москви. І навіть не запросили до царського столу, як це було заведено.

В атмосфері таких утисків Борис Годунов без участі Московського патріарха звернувся до Єремії з «проханням» створити тут і зараз же Московський патріархат. Через серйозні канонічні перепони Єремія не хотів та й не зміг задовольнити бажання Москви. Протягом багатьох місяців грецьких ієрархів тримали під домашнім арештом, ходили за ними по п'ятах, відкрито стежили за кожним словом, заставляли підписувати документи церковнослов'янською мовою, якої ті не знали. Патріарху Єремії, старій хворій людині, недвозначно загрожували довічною висилкою до Володимира. Зрештою, Єремія згодився поставити на патріаршество Московського митрополита Іова. На церемонію інтронізації Єремію вперше привели до Успенського собору і там він вперше побачив Московського митрополита, від 27 січня 1589 р. – патріарха.

На час утворення Московського патріархату землі теперішньої України не входили до складу Московії, а православні єпархії на цих землях підпорядковувалися Київській митрополії. Тому не могло бути (і не було!) мови про те, що це – «канонічні території» Московського патріархату. То легенда наступних поколінь московитів.

Жовтень 1596 року. У Бересті в храмі святого Миколая церковний Собор проголосив унію (союз) української православної церкви з Римом. «...Наші предки, поставлені у безвихідь, не здалися в полон сильнішій – польській римсько-католицькій церкві, не допустили свого підпорядкування їй, – підкреслює В. Іванишин. – Вони врятували Церкву, її ієрархію, свій обряд, пішовши на прямий союз (унію) з Римом. Так витворилася українська національна Церква, яка зберегла всі релігійно-культурні традиції і дух опору нашого народу. У руках українців виявився могутній засіб боротьби як з полонізацією, так і з російщенням на релігійному ґрунті». Російська православна церква досі негативно сприймає Берестейську унію, яка є не чим іншим, як відновленням частиною православних українців спілкування з Римською церквою, перерваною 1054 року.

1610 рік. У сповненому скорботи трактаті «Тренос, або Плач за Святою Східною Церквою» Мелетій Смотрицький оплакував втрату Україною її найзначніших родів: «Де тепер безцінні діаманти православної корони, уславлені роди таких руських князів, як Слуцькі, Заславські,

Збаразькі, Вишневецькі, Сангушки, Чорторийські, Тронські, Ружинські, Соломирецькі, Головчинські, Коропинські, Масальські, Горські, Соколинські, Лукомські, Пузини та інші, яким немає ліку? Де тепер ті, що оточували їх... благородні, славетні, відважні, сильні й давні доми руського народу, що на весь світ славилися престижем, могутністю й відвагою?» За цим риторичним запитанням стояв загальновідомий факт переходу всіх цих славетних магнатських родів до табору католиків-поляків. Це означало, що українці втратили клас, котрий звичайно здійснював політичне керівництво, ставив певні політичні цілі, сприяв культурі та освіті, підтримував церкву й живив відчуттям етнополітичної самобутності суспільства. «З поширенням полонізації серед української знаті православ'я, а також мова та звичаї пов'язувалися насамперед із нижчими верствами. Вони як такі стали в очах поляків предметом презирства. Відтак честолюбні й обдаровані молоді українці були постійно змушені вибирати між відданістю власному народові й традиціям та асимілюванням у панівне суспільство і його культуру. Частіше перевага надавалася останньому. Внаслідок цього іншою важливою проблемою української історії стала проблема національної верхівки українського суспільства або, краще сказати, – її відсутності» (О. Субтельний).

1620 рік. Собор Російської православної церкви на чолі з патріархом Філаретом постановив перехрещувати вихідців з Литви та Польщі.

1626 рік. Київський митрополит Йосиф Краківський склав акафіст до Св. Варвари. Москва дозволила, але за умови його перекладу російською мовою. Синод наказав київському митрополитові позбирати з усіх церков України книги старого українського друку, а замість них завести московські видання.

1627 рік. Указом царя Михайла (першого з династії Романових) та патріарха Московського Філарета, що був його батьком і співправителем, наказано було книги українського друку зібрати і спалити.

II. Деморалізація українського суспільства

*А він руку простягає,
Мов світ увесь хоче
Загарбати. Хто це такий?
От собі й читаю,
Що на скелі наковано:
Первому – вторая
Таке диво наставила.
Тепер же я знаю:
Це той первий, що розпинав
Нашу Україну.
А вторая доконала
Вдову сиротину*

Тарас Шевченко

*Доки не буде направлена кривда, зроблена
українцям, доти неможливий справді міжнародний
спокій.*

К. Гавлічек-Боровський

*Малоруська мова поширена по всій Південній
Росії, від середини Галичини аж до річки Кубані... Із
трьох східнослов'янських мов українська мова найб-
лижча до чеської. Із всіх слов'янських народів українці
мають найбільше народних пісень.*

Павел-Йозеф Шафарик

*Якщо б Московщина крізь землю провалилася б,
то у світі нічогосінько б не захиталося.*

Іван Тургенєв

*... У всіх оцих скорботах і печалях,
У всіх оцих одвічних колотнечах –
І чурайвські голови на палях,
І вишняківські голови на плечах.*

Ліна Костенко

Січень 1654 року. Українсько-московська мілітарна угода. Україна володіла всіма ознаками, що характеризують незалежну державу: територія, яку охоплювала державна організація; людність, яка не визнавала над собою іншої влади, крім влади свого гетьмана; гетьманський уряд, що здійснював владу на території України; збройні сили – козацьке військо; самостійні міжнародні відносини тощо. Повсюдною потребою були церкви, школа, шпиталі. Виникали друкарні, де видавалися не тільки духовні твори, а й навчальні посібники, наукові трактати, літературні й науково-публіцистичні твори. Свобода слова була невід'ємним правом людини – як право на життя. Московське царство за своєю природою і характером було унітарною, абсолютистською, феодално-кріпосницькою державою, для якої Українська гетьманська держава була своєрідною історичною антитезою.

1656 рік. Московія порушила Переяславську угоду і підписала з Польщею сепаратний мир. На вимогу московської сторони українську делегацію не допущено до переговорів, а пропозиції Б. Хмельницького відкинуто. Серед вимог царя Олексія Михайловича був пункт щодо друкування книжок: «...Все те, в которых местностях книги печатаны и их слагатели или печатники или друкари смертью казнены и книги собрав сожжены были и впредь чтобы крепкий заказ был воровских книг никому с наших королевского величества подданных нигде не печатати под страхом смертной казни». «На Україну з Московії надсилали «хмару» агітаторів, які бунтували пол-

ковників проти гетьмана, міста проти гетьманської влади» (М.Добрянський).

1657 рік. Харківський воєвода Офросимов писав до царя в Москву про відсутність у місцевих жителів схильності до моління за царя, бо вони вважають, що «за тебе, великий государь, молить Бога не по чем», і просив, щоб цар з цього приводу відповідний «свой милостивый указ учинил». Цей воєвода вважав істинно православним лише себе і великоросіян, бо називав українців маловірами.

Жовтень 1659 року. Гетьман Іван Виговський зрікся булави. Йому не вдалося використати для утвердження Української держави блискучу перемогу над московським військом під Конотопом 8 липня 1659 року. Проти І. Виговського виступила опозиція, яку за допомогою московських воєвод зорганізував Іван Безпалий. Прийшли знову страхиття громадянської війни. Це використала Москва. Князь Трубецької зібрав знову свої полки і ввійшов на Лівобережжя України, займаючи місто за містом і приводячи всіх до присяги на вірність цареві. Московський воєвода, князь Баратинський повісив три тисячі українців на шибеницях, встановлених обабіч шляхів до Києва. Вирізавши на Україні коло 15 тис. душ українського слов'янського населення, православний слов'янин Баратинський просив московського царя дозволити йому «высечь и выжечь» всіх українців на 150 верств коло Києва.

Упродовж кількох років царські опричники винищили майже усіх соратників Богдана Хмельницького. Знищено велику родину Івана Виговського, у тому числі сімох

його братів. Гетьманського канцлера Юрія Немирича, тоді найбільш освічену людину у Східній Європі, вбили селяни, яких підбурили проти нього царські агенти. Навіть на цьому одному прикладі можна простежити особливу прикмету російського імперіалізму – спадкоємця стародавнього московського месіанізму: «...Це вмілість зняти поневоленому народові голову так, щоб він цілував катові руки і дякував за визволення» (М. Добрянський).

Початок 1663 року. Юрій Хмельницький зрікся гетьманства і постригся в ченці, бо не вдалося здійснити надію про возз'єднання під своєю булавою всієї України. У 1661 р. під Бужином над Дніпром він переміг московське військо, але лівобічні полки виступили проти зв'язків з Польщею. Громадянська війна точилася далі, а московські, польські, татарські загони нищили Україну. Внаслідок зречення Юрієм Хмельницьким гетьманства не було вже осередка, що міг би з'єднати розбиті групи. «Маємо відтоді дві України та два ж гетьманства. На чолі з Павлом Тетерою (1663–1665) на Правому березі, та Іваном Брюховецьким (1663–1668) на Лівому березі. Обидва були типовими кар'єристами та спритними політичними демагогами, обидва були непрямыми родичами Хмельницького; тільки й різниці, що один тягнув руку польського короля, а другий – руку московського короля (О. Боргардт). Важка криза – Руїна запанувала в Україні.

1667 рік. Московія знову порушує Переяславську угоду і за Андрусівським договором поділила з Польщею Україну по лінії ріки Дніпро, за винятком Києва, який

Москва затримала під своєю владою. Поділ України на Лівобережну та Правобережну призвів до поглиблення доби Руїни.

13 березня 1669 року. У Глухові було укладено договір між козацькою старшиною та послами московського царя – Глухівські статті, які обмежували українську козацьку автономію.

1672 рік. У великому князівстві Московському заборонено тримати в оселях українські книжки польського та литовського друку. Їх треба було віддавати воєводі.

1677 рік. Патріарх Іоаким наказав видирати з українських книжок листки, тексти яких не сходяться з текстами книжок московських. Так почалася цензура українських книжок.

23 січня 1681 року. Московія, Туреччина і Кримське ханство уклали Бахчисарайський мирний договір, за яким Лівобережна Україна відходила до Московської держави, а Поділля залишалося під Туреччиною.

1686 рік. Царгородський патріарх Діонісій зрікся зверхності над Київською митрополією, підпорядкувавши митрополита Київського патріархові Московському. Здійснилося незаконне насильницьке приєднання Київської митрополії до Московського патріархату і встановлення Московським патріархатом контролю в Україні над церквою, освітою і культурою. Тоді закінчилася 700-річна незалежність Української православної церкви в юрисдикції Царгорода.

6 травня 1686 року. Підписано складений за Андрусівським замиренням договір (Вічний мир). Він остаточно затвердив поділ України між Польщею та Московським царством. За ним Московія отримувала Лівобережну Україну та Київ. Київщина, Волинь, Галичина відходили до Польщі. Поділля залишалося під владою Туреччини. 1699 року приєднано до Польщі.

1687 рік. Іван Мазепа підписує Коломацькі статті, де вперше в історії московсько-українських стосунків Москва висловила вимогу, щоб на майбутнє Україна та Московія злилися в єдину царську державу. Тому Москва вимагала збільшувати кількість змішаних шлюбів між українцями та московитами. Започатковано обмосковлення (російщення) українців.

1689 рік. Московський патріарх Іоаким звинувачував Києво-Печерську лавру в тому, що вона видавала книжки «без предварительного разрешения от патриарха и содержащия еретические мнения». Було заборонено друкувати будь-які книжки без дозволу Московського патріарха.

1690 рік. Московський собор осудив і заборонив книжки українських письменників і культурно-духовних діячів Петра Могили, Симеона Полоцького, Сильвестра Косова, Інокентія Гізеля, Лазаря Барановича, Єпіфанія Славинецького, Іоанікія Галятовського, Антонія Радивилівського та ін. Собор наклав на них «прокляцтво и анафему, не точию сугубо и трегубо, но и многогубо».

1692 рік. Московський патріарх Андріан оголосив догану архімандриту Києво-Печерської лаври Мелетію Вуяхевичу за друкування українських книжок.

1693 рік. Заборона московського патріарха привозити до Москви українські книжки.

1700 рік. Вибухнула Північна війна за володіння узбережжям Балтійського моря. Козаки вперше повинні були воювати виключно за інтереси Московії. Їх постійно всіляко ображали московські воєначальники. Щороку козаки зазнавали 50, 60 і навіть 70% втрат військового складу.

1704 рік. На роботах зі спорудження петербурзьких укріплень щодня працювало 20 тисяч «рабочих людей» і солдат. 40% були вихідцями з України: козаки, селяни, ремісники.

Весна 1708 року. Місцеблюститель московського патріаршого престолу С. Яворський, який всіляко підтримував церковну політику Петра I й остерігав народ проти будь-якого виступу чи навіть думки, що суперечили б царській владі, розіслав по єпархіях та приходах Московської православної церкви секретний царський указ. Один з його пунктів зобов'язував священників усю таємну інформацію, яку вони отримали на сповіді, доносити в політичну поліцію, що порушувало канонічну таємницю. С. Яворський у своїх проповідях порівнював царя з біблійним героєм Ноєм, «який веде достойно і правильно державний корабель серед моря мирних та військових негараздів».

1708 рік. Петро I наказав використовувати в друкарнях нову абетку – гражданку. Кирилицю залишено лише

на друкування церковних книжок. Це був дошкульний удар по розвитку українського правопису. Гражданка мала на оці потреби лише російської мови; вона абсолютно не відповідала фонетико-морфологічній природі української мови, що перервало нормативний розвиток українського правопису на два століття, закувавши мову в чужу «уніформу» й силоміць поєднавши її з граматичними законами російської мови.

Листопад 1708 року. Підкупивши козацького старшину Носа, генерал Петра I князь О. Меншиков здобуває гетьманську столицю Батурин, перетворює місто на купу попелу, а захисників та мирних жителів, у тому числі жінок та дітей (за одними відомостями загалом 6 тисяч, за іншими – близько 15 тисяч), показово й жорстоко катує і страчує – для остраху всієї України.

Листопад 1708 року. Підручні Петра I влаштували імітацію страти українського гетьмана, віддавши в руки ката опудало, що мало символізувати Мазепу. На дев'ятини після символічної страти, 23 листопада, одночасно у Глухові та Москві було інсценоване анафемування гетьмана, яке відтоді 200 років проголошувалося у всіх церквах Російської імперії у першу неділю Великого посту аж до її урочистого зняття гетьманом Павлом Скоропадським 10 липня 1918 року.

Травень 1709 року. Московські війська здобули і зруйнували Чортомлицьку Січ, яка існувала понад століття. Вороги знеславили навіть гробницю давніх отаманів і забрали гармати, український державний скарб, прапори.

1709 рік. Полтавська катастрофа, тобто трагічний фінал задуманої гетьманом Іваном Мазепою політичної акції – звільнення України з-під московського колоніального гніту з допомогою шведського короля Карла XII. Жорстоке придушення катом українського народу Петром I національно-визвольної боротьби та остаточне знищення залишків української державності.

1709 рік. Петро I наполог на скороченні числа учнів Києво-Могилянської академії з 2000 до 161 і змусив кращі просвітницькі сили перебратися з Києва до Москви. Протягом 1701–1762 рр. до Москви виїхало 95 викладачів і студентів Києво-Могилянської академії. Із 127 архієреїв, які в 1700–1762 рр. обіймали російські кафедри, було 70 українців, 47 московитів, троє греків, троє румунів, двоє сербів і двоє грузин. Вихідці з України майже не поверталися на Батьківщину, а зросійщувалися, самі ставали асимільаторами, і про них уже згадували і згадують, як про російських діячів.

1709 рік. Указ Петра I про запровадження цензури при друкуванні українських книжок у Москві.

1714 рік. За вказівкою Петра I Сенат заборонив українським купцям вивозити і торгувати лоєм (салом), воловою юхтою, конопляною олією, льняним сім'ям, щетиною, клеєм, смолою тощо.

1718 рік. Петро I під виглядом монахів заслав до Києво-Печерської лаври своїх агентів, які наприкінці квітня запалили всю Лавру; постарались дотла спалити її

«древлехранилище»), тобто архів, де зберігалися українські літописи, акти ще з княжої епохи.

1720–1721 роки. Масове знищення українського козацтва в Північній війні Росії за оволодіння узбережжям Балтійського моря, під час будівництва Ладозького каналу та царської столиці Санкт-Петербургу.

5 жовтня 1720 року. Указ Петра I про заборону книгодрукування українською мовою в Києво-Печерській та Чернігівській друкарнях, а старі книжки перед друкуванням було наказано привести у відповідність із російськими.

25 січня 1721 року. Маніфест Петра I про підпорядкування церкви монархові та скасування патріяршества. Керувати церковним життям поставлено новостворену Духовну Колегію (згодом Святейший Правительствующий Синод). У виданому регламенті Духовної Колегії висловлено розпорядження для всієї Російської імперії: «Аще кто о чем богословское письмо сочинит, и то е б не печатать, но первое презентовать в Коллегиум. А Коллегиум рассмотреть должно, нет ли какового в письме оном прегрешения, учению православному противнаго». Феофан Прокопович, займаючи посаду президента Святейшого Синоду, написав «Духовний Регламент», який обґрунтував й узаконював владу царя над Церквою, і «Правду воли монаршей», що стала, по суті, статутом російського самодержавства. Патріархат Російської православної церкви було відновлено лише у 1918 році. Але зміст діяльності РПЦ

як ідеологічно підпорядкованої державної інституції залишився таким по сьогодні. Дотепер у РПЦ не ліквідовано ганебний указ Петра I про доноси.

22 лютого 1721 року. Розпорядження Синоду ввести мовну цензуру. Усі книжки «исправления ради и согласия с великороссийскими» треба було надсилати до Синодальної Кантори, а доглядати за друкарнями поставлено цензора. Він мав переглядати українські видання, порівнюючи їх з великоросійськими, і лише ті з них дозволяти до друку, що нічим не відрізняються від московських. Отже, Указ Петра I, регламент Духовної Колегії, розпорядження Синоду, по суті, засудили українську книгу на смерть.

Жовтень 1721 року. Коли Московія здійснила свої гегемоністські плани щодо Східної Європи, Петро I прийняв пишний титул «Імператор Всеросійський», а Московська держава дістала назву Російської імперії.

20 лютого 1722 року. Оприлюднено указ Петра I про висилку по 10 тисяч козаків на будівництво Ладозького і Донського каналів.

Травень 1722 року. Петро I створив Малоросійську Колегію, що підсилило московську політику духовного геноциду, терору, деморалізації українського суспільства.

1723 рік. Ув'язнення наказного гетьмана Павла Полуботка та його найближчих соратників і підпорядкування українського козацтва російському чиновникові – князеві М. Голіцину.

1725 рік. Підручний царя Петра I О. Меншиков надіслав до посла в Копенгаген таку директиву: «Во всех курантах печатают государство наше Московским, а не Российским, о чем и к прочим ко всем Дворам писано». Так Московське «государство» змінило свою природну віковічну назву, перетворившись в Російську імперію. Зміна назви сталася внаслідок захоплення московськими царями українських земель, які становили базу Київської Русі та Білорусії. Назва Русь вирвана із серця Києва залізною рукою Петра I. Саме це перейменування Московії послужило Михайлові Грушевському підставою заявити: «Ми є народ, у якого вкрали назву».

1726 рік. Московський Синод заборонив Києво-Печерській друкарні видавати книжки українським правописом.

1729 рік. Указ Петра II (внука Петра I), який зобов'язував переписати з української мови на російську всі державні постанови й розпорядження.

1731 рік. У грамоті імператриці Анни Іоанівни з приводу відкриття Харківського колегіуму підкреслювалося, що навчання потрібно вести лише російською мовою.

1731 рік. Імператриця Анна Іоанівна наказала забрати з українських церков книжки старого українського друку і замінити їх книжками московських видань.

1734 рік. Імператриця Анна Іоанівна, вдаючись до петровських засобів нищення української автономії та етнічних особливостей українців, заборонила вибори гетьмана і створила нову колегію під назвою «Правлін-

ня гетьманського уряду», яка складалася з трьох росіян і трьох українців. Реально Україною правили керівники російської трійки.

1734 рік. Князь О. Шаховський отримав від імператриці Анни Іоанівни таємний указ про заохочення змішаних шлюбів між українцями та росіянами для поглиблення асиміляції українців.

1736 рік. Правитель України князь Баратинський наказав заарештувати міську управу Києва і забрав увесь архів міста з королівськими та царськими грамотами про привілеї та права міста. Відсилаючи архів до Петербурга, радив не повертати його назад, бо «з часом кияни забудуть зміст і, не маючи грамот під рукою, не зможуть посылатись на свої вольності».

1738 рік. Указ імператриці Анни Іоанівни про конфіскацію і спалення всіх привезених зі Львова календарів на 1739 рік, бо там є «некоторые злоумышленные и непристойные пассажи..., а вместо тех календарей могут в Киеве и во всей Украине употреблять Российские календари».

1751 рік. За імператриці Єлизавети Петрівни почато так звану сербську колонізацію українських земель (верхів'їв Інгулу та Інгульця).

1753 рік. Почато створення на українських землях другої округи сербських колоністів – Слов'яно-Сербії на лівому березі Дніпра.

1754 рік. Імператриця Єлизавета видала наказ, щоб на вільні архієрейські місця в Україні призначали лише

великоросів, що полегшувало здійснювати політику «обрусення» українців.

1755 рік. Святійший Синод наказав переробити «Четьи-Минеи» св. Д. Ростовського та «Печерський Патерик» на російський правопис.

1759 рік. Святійший Синод видав розпорядження про вилучення зі шкіл українських букварів.

1759 рік. Заборонено статус мандрівник дяків, що сторіччями тримали нижчу освіту в Україні. Священникам заборонили приймати і тримати у школах таких учителів. Остаточо статус мандрівних дяків було знищено 1782 року.

1763 рік. Імператриця Катерина II видала Указ про заборону вільного переходу селян від пана до пана.

1764 рік. Каперина II примусила гетьмана Кирила Розумовського зректися гетьманського урядування. Замість гетьманського правління в Україні засновано Малоросійську колегію з президентом у ранзі генерал-губернатора.

1764 рік. Створено Новоросійську губернію. Царська адміністрація почала вільно розпоряджатися українськими січовими землями.

1765 рік. Катерина II видала наказ «присвоить немедленно Академии Киевской образ учения, для всех училищ в империи всероссийской узаконенный», тобто заборонено викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії.

6 листопада 1766 року. Святійший Синод висунув вимогу, щоби Київська і Чернігівська друкарні подавали на розгляд нові книжки, бо від 1728 року вони «никаких для усмотрения их исправности более уже в Святейший Синод не присылали и позволения о печатании оных не требовано».

9 листопада 1766 року. Святійший Синод наказує Києво - Печерській лаврі «чтобы впредь в типографии той Лавры печатать и на продажу употреблять одни те книги, которые в Московской типографии с апробации Св. Синода печатаются...».

1768 рік. Коліївщина була найрадикальнішим проявом соціально-релігійного протесту українців проти перетворення їх на позбавлену будь-яких прав, пригноблену селянську масу, а православної релігії – на другорядну й зневажену. Українське повстання очолили запорожець з Лівобережжя Максим Залізняк і сотник в охороні Стефана Потоцького Іван Гонта. Повстанці обрали М. Залізняка гетьманом, а І. Гонту – полковником. Наприкінці червня в руках повстанців були Київське, Брацлавське, а також частина Подільського і Волинського воєводств. Побоюючись поширення повстання на Лівобережжя, Катерина II наказала своєму генералу Михайлові Кречетнікову подати допомогу полякам. Увечері 6 липня М. Кречетніков запросив на банкет М. Залізняка, І. Гонту та інших гайдамацьких ватажків, де заарештував їх разом з їхніми приголошеними товаришами. Православні росіяни видали православного І. Гонту та 800 його православних людей

полякам-католикам. Після двох днів катувань, тортур поляки стратили Івана Гонту 14 липня 1708 р. біля с. Серби (нині – Гонтівка) на Вінниччині. За вироком польського суду близько 200 повстанців повісили. Максима Залізняка, як підданого Росії, відправили до Нерчинська, де його слід загубився. До Сибіру також було заслано більше 100 українських повстанців. Впродовж наступних кількох років польський воєвода Юзеф Стемпковський замордував тисячі українських селян у своїй резиденції в Кодні.

Належність Правобережжя України до католицької Польщі, а Лівобережжя – до ортодоксально-православної Росії призвели до деградації національного, культурного, економічного життя селян, до неминучої провінціалізації української еліти.

1768 рік. Перша масова депортація українців до Сибіру.

1768–1775 роки. Нищення українського козацтва в російсько-турецькій війні.

1769 рік. Святійший Синод відмовив Київській лаврі друкувати букварі українською мовою, а також звелів відібрати ті українські букварі, які вже були на руках, а у церквах – запровадити московські видання, понищивши українські.

5 серпня 1772 року. Перший поділ Польщі. До Російської імперії приєднано українську територію (трикутник) між Дніпром і Сожем і Східну Білорусію, а Галичину – до Австрійської. Двома роками пізніше до Австрії ввійшла Буковина, яку відібрав Відень у занепадаючої Османської імперії.

7 травня 1775 року. Святійший Синод вимагає від Київського митрополита Гавриїла Кременецького відіслати нововидані в лаврській друкарні книжки «в Московскую типографию для освидетельствования, сходственно ли оные напечатаны против книг Московской типографии...».

4 червня 1775 року. За наказом імператриці Катерини II регулярні російські війська на чолі з генерал-поручиком Петром Текелієм несподівано оточили Запорізьку Січ і повністю її знищили. На одного запорожця припадала сотня москалів.

3 серпня 1775 року. Підступна і жорстока Катерина II оприлюднила маніфест «Об уничтожении Запорожской Сечи и о причислении оной к Новороссийской губернии», яким засвідчила ще один російський крок цілеспрямованого нищення Української держави. Кошового Петра Калнишевського і його старшину заслали на Соловки. Тут, у «герметичній ізоляції», у нелюдських умовах судилося останньому кошовому Запорізької Січі доживати свій вік. Помер Петро Калнишевський 31 жовтня 1803 року, у 113 років від роду.

1776–1783 роки. Шкільна реформа в Галичині з поділом шкіл на нормальні (шестикласні, що готували вчителів для головних шкіл), головні (чотирикласні) і тривіальні (дво- або трикласні школи). 1786 р. в Галичині було 47 шкіл німецького типу: нормальна школа у Львові, 15 окружних, 2 головних, 29 тривіальних.

1781–1783 роки. Гетьманщину поділено на губернії або намісництва – Київське, Чернігівське та Новгород-Сіверське, що разом становили Малоросійське генерал-губернаторство. У кожній губернії було запроваджено загальноросійські адміністративні та судові установи.

1783 рік. Із скасуванням козацьких полків як військової формації, так і адміністративно-територіальної одиниці, було закрито досить розвинуті українські школи, що функціонували при полках. Тоді ж були скасовані п'ять Слобідських полків.

1783 рік. В усіх українських навчальних закладах (Києво-Могилянській академії, колегіях, початкових школах) запроваджено навчання російською мовою – обов'язково з вимовою, яка вживалася у Великоросії, щоби викоренити в українців «развратное мнение, по коєму поставляют себя народом от здешнего совсим отличным». Саме за царювання Катерини II було висуното ідею «національного єдинства» українського і російського народів.

3 травня 1783 року. Указ Катерини II про заборону українським селянам полишати своїх панів. Відтоді українські селяни юридично стали кріпаками.

28 червня 1783 року. Остаточна ліквідація окремого козацького війська в Україні: замість козацьких полків створено полки регулярної армії з 6-річним терміном служби.

1784 рік. Член «Святейшого Правительствующаго Синода, Преосвященный Самуил, Митрополит Киевский и Галицкий» розпорядився, щоби в усіх церквах дяки та

священики читали молитви і правили службу Богу «голосом, свойственным российскому наречию». У Києво-Могилянській академії ввели новий предмет – «российское красноречие» для («усвоения великороссийского говора и произношения»).

1784 рік. Російщення початкової освіти в Україні.

21 квітня 1785 року. Катерина II видала «Жалуванну грамоту дворянству», якою українську знать в основному зрівняла у правах з російською і приєднала її до кіл «верноподданого російського дворянства». «Страсть к чинам и особливо к жалованию» спричинились до того, що багато представників українського дворянства зреклося «козацької культури», забуло рідну мову, повністю зросійшилося.

13 лютого 1786 року. Наказом митрополита Самуїла Миславського російська мова стає єдиною мовою викладання в Києво-Могилянській академії.

10 квітня 1786 року. Указ Катерини II про поширення секуляризації монастирських земель на Україну. Сконфісковано всі монастирські землі і маєтки, завдавши ще одного сильного удару по українських школах, засновниками яких були представники церковної влади, а утримували школи монастирі. Цього ж року указом Катерини II закрили Межигірський монастир, майно конфіскували, а в 1787р., вночі, напередодні виїзду цариці з Києва, тут сталася велика пожежа. Тарас Шевченко у поемі «Невольник» писав: «Як цариця по Києву з Нечосом ходила... І Межигорського Спаса вночі запалила».

1786 рік. Катерина II видала Указ, за яким усі книжки, «не свідетельствованные в Синоде», підлягали конфіскації на всій території імперії. Знищення українського книговидання.

29 жовтня 1786 року. Святійший Синод наказав митрополитові Київському Самуїлові Миславському обов'язково цензурувати всі перекладені книжки, що їх друкували в Лаврі для Академії, а нові переклади, що потрібні Академії, обов'язково по одному екземпляру подавати Синоду.

16 листопада 1786 року. Святійший Синод вимагає від митрополита Самуїла Миславського, щоб у книжках, що їх друкували в Лаврі, «никаких несходств с печатаемыми в Московской Синодальной типографии книгами произойти не могло...».

1786 рік. Заборона церковних відправ українською мовою, запровадження російської вимови у церковнослов'янських проповідях. Наказ про обов'язковість «чистого российского языка» в Київській академії.

1787 рік. Друкарня Києво-Печерської лаври почала друкувати книжки гражданським шрифтом.

1789 рік. Розпорядження Едукаційної комісії Польського сейму про закриття руських (українських) церковних шкіл та усунення з усіх інших шкіл руської (української) мови.

27 березня 1793 року. Другий поділ Польщі. До складу Російської імперії долучено Правобережну Україну від Дніпра по Пінськ і Кам'янець.

3 січня 1795 року. Третій поділ Польщі. До складу Російської імперії увійшли Волинь по ріку Буг, Західна Білорусія, Литва та Курляндія. Поза російським кордоном залишилися тільки західні землі України – Галичина, Буковина і Закарпаття, що належали до монархії Габсбургів. Якщо Східну Галичину заселяли переважно українці, то Західна Галичина була головним чином польською. Поєднання в одній адміністративній провінції українського і польського народів стане в майбутньому причиною напружених стосунків між ними. Розташоване на західних схилах Карпатських гір Закарпаття з часів середньовіччя входило до складу Угорського королівства. У XIX ст. воно лишалося в угорській частині імперії Габсбургів і було ізольованим від інших українських земель. Внаслідок трьох поділів польсько-литовська держава перестала існувати. 62% території та 45% населення колишньої Речі Посполитої дісталися Росії, 18% землі та 32% населення – Австрії, відповідно 20 і 23% відійшли до Пруссії.

1796 рік. Катерина II видала указ «Об ограничении свободы книгопечатания и ввозе иностранных книг, об учреждении цензур». Цим указом заборонено друкарні, крім тих, що містяться при урядових установах, або таких, що мають царський дозвіл. За вказівкою цариці всі такі друкарні в Україні опечатали. Для іноземних книжок засновано особливу митну цензуру.

1797 рік. В Україні запроваджено призов до царської армії. Протягом 25 років служби українські рекрути зазна-

вали нелюдської муштри, приниження, знущань, російщення.

14 березня 1799 року. Імператор Павло I створив духовну цензуру, що їй підлягали рукописи та книжки духовного змісту.

18 квітня 1800 року. Павло I видав указ, у якому вимагав, щоби церковні книги попередніх видань порівнювати з великоросійськими, щоби між ними не було різниці. Заборонено ввозити через кордон книжки, якою б мовою вони не були...

1800 рік. Павло I заборонив церковне будівництво в стилі козацького бароко (з трьома банями), а запровадив в Україні будівництво церков у московському синодальному стилі.

1801–1851 роки. У Східній Галичині 210,5 тис. греко-католиків (переважно українців) «добровільно» перейшло в католицьку віру, тобто спольщилося.

III. Посипення асиміляції українців

В Європі існує народ, забутий істориками, – народ русинів. Цей народ існує, має свою історію, відмінну від історії Польщі і ще більше відмінну від історії Московщини. Він має свої традиції, свою мову, окрему від московської й польської, має виразну індивідуальність, за яку бореться. Історія не повинна забувати, що до Петра I той народ, який ми нині називаємо рутенами, звався руським, або русинами, і його земля звалася Руссю і рутенією, а той народ, який ми нині зємо руським, звався москвинами, а їх земля – Московією. В кінці минулого століття всі у Франції і в Європі добре вміли відрізнати Русь від Московії.

К. Делямар

Українці – це нащадки Київської Русі.

Мальт-Брюн

Я визнаю українців за самостійний народ..., знаю рівно ж їх літературну мову... Поважайте національні прагнення цього переслідуваного, але до самостійності покликаного народу.

Ф. Пігер

Український народ – це окремий народ, українська мова – це окрема мова...

Микола Скрипник

Мова – то серце народу: гине мова – гине народ.

Іван Огієнко

27 лютого 1802 року. Остаточно ліквідовано навіть «паперову» автономну самоврядність українських країв та реорганізовано їх у Київську, Чернігівську, Полтавську та Слобідсько-Українську губернії, які були приведені в повну відповідність із російськими губерніями в усіх галузях життя.

9 липня 1804 року. «Височайшим повелением» затверджено цензурний Статут. У ньому виразно написано: «Ни одна книга или сочинение не должны быть напечатаны в Империи Российской, ни пущены в продаж, не быв прежде рассмотрены цензурой».

Листопад 1804 року. Міністерство освіти Російської імперії ухвалило Статут, що нав'язував українським школам систему російської освіти. Вчителям та учням наказано спілкуватися лише російською мовою.

1808 рік. Закрито Руський (український) інститут Львівського університету, де на двох факультетах (філософському та богословському) низку предметів викладали українською мовою.

1810 рік. Києво-Могилянську академію формально перетворено в Духовну академію, а колеги ще раніше стали духовними семінаріями. Замість розсадника вищої освіти для всіх станів українського суспільства Києво-Могилянську академію перетворили в окрему духовну школу, яка повинна була стати твердинею обрусіння України.

24 липня 1817 року. Святійший Синод на підставі особливої доповіді комісії духовних училищ закрити Києво-Могилянську академію, що проіснувала понад 200 років. клопотання тогочасної української політичної еліти про пе-

ретворення Академії на університет російський уряд категорично відкидав.

1817 рік. Запровадження викладання польською мовою в усіх початкових і вищих народних школах Галичини, яка входила в той час до Австро-Угорської імперії.

1816–1821 роки. Посилення мілітарної окупації України (500-тисячне російське військо у військових поселеннях на українській землі).

1819 рік. Замість закритої 1817 року Києво-Могилянської академії створено Київську Духовну академію, яка не тільки денационалізувала українську молодь, а й притягала на Україну молодь чужоплеменну, головню з Московщини.

1826–1828 роки. Створено третій відділ імператорської канцелярії – першу російську таємну поліцію. З її активною допомогою посилюється наступ на український «сепаратизм» після польського повстання 1830–1831 рр.

1831 рік. Скасування царським урядом магдебурзького права (це поклало край неросійському судочинству, виборам урядовців та місцевій автономії в Україні).

21 березня 1833 року. Міністр освіти граф Сергій Уваров у своїй промові до кураторів шкільних округ наголосив, що всю освітню діяльність треба ґрунтувати на триєдиній формулі: «православие, самодержавие, народность». Ця політична формула утверджувала російський імперський дух, ідеологію асиміляції неросійських народів, знищення українства.

1834 рік. «Зникло» унікальне наукове дослідження – словник П. Білецького-Носенка. Автор подав його на затвер-

дження до Московської Академії Наук. П.Білецький-Носенко за шість років підготував змодифікований новий словник, подав до Московської Академії, але був відхилений, знову «загубився». Перший словник відшукали і в 1964 році, тобто приблизно через 130 років, видали в Київській Академії Наук. У словнику подається у гніздовій формі повний граматичний вираз. Білецький-Носенко обігнав лінгвістичну науку більш, як на 100 років. Бо вже 130 років перед виходом у світ цього словника він порушує лінгвістичні закони, до яких сучасні лінгвісти дійшли лише в ХХ ст., так звані закони словотвору.

15 липня 1834 року. Для виховання української молоді в російському дусі у Києві засновано Університет св. Володимира.

1835 рік. Щоб нічого не нагадувало українцям про колишню окремішність, офіційно скасовано «Молороссийское генерал-губернаторство». У той час Київ – останнім серед міст – утратив особливий статус, що передбачався Магдебурзьким правом. Слобідсько-Українську губернію перейменовано на Харківську, аби знищити саме поняття українськості в географічних назвах.

8 лютого 1838 року. Відкрито Комітет внутрішньої цензури в Києві. Цей підрозділ протягом багатьох років діяв при університеті св. Володимира і контролював практично всі друкарні Київського навчального округу. Головним в роботі Комітету внутрішньої цензури – недопущення будь-якого проукраїнського слова.

Листопад 1839 року. Болісний відгомін імперської глухоти до природніх потреб українців розмовляти своєю мовою, розвивати її, милуватись і насолоджуватись рідним

словом сконцентрований у листі Т. Г. Шевченка до брата Микити: «Микито, рідний брате! Та, будь ласка, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по московському, а по нашому...

Бо москалі, чужі люди,
Тяжко з ними жити;
Немає з ким поплакати,
Ні поговорити.

Так нехай же я хоч через папір почую рідне слово, нехай хоч раз поплачу веселими сльозами, бо мені тут так стало скучно, що я всяку ніч тільки й бачу у сні що тебе, Кирилівку, та рידаю... Прокинувсь, заплачу... Ще раз прошу, напиши мені письмо, та по своєму, будь ласка, а не по московському.

Оставайся здоров.

1839 ноября 15 дня С. – Петербург.

Не забудь же, зараз напиши письмо, та по своєму».

1841 рік. Російський критик В. Белінський відгукнувся в «Отечественных записях» на український альманах «Ластівка». Не сказавши ні слова по суті аналізу зібраних у «Ластівці» творів, В. Белінський перетворив рецензію на маніфестацію своєї ненависті до української літератури. На його думку, вона просто не має права на існування. Бо, перша теза, не існує самостійної мови, якою може створюватися повноцінна література. «Ми маємо повне право сказати, що тепер уже не має малоросійської мови, а є обласне малоросійське наріччя, як білоруське, сибірське та інші, подібні до них обласні наріччя». В. Белінський пи-

сав, що історія Малоросії – це побічна річка, яка впадає у велику ріку російської історії. Він стверджував, що малоросіяни завжди були племенем і ніколи не були народом, а тим більше – державою. Друга теза, якою В. Белінський обґрунтовує неможливість існування української літератури, полягає у відсутності для такої літератури читача. Письменники пишуть для публіки, публіка – це освічений клас суспільства. Немає української освіти – значить немає й української публіки. Писати українському письменникові ні для кого. Третій аргумент В. Белінського полягав у тому, що для української літератури відсутній повноцінний предмет художнього відображення. Адже селянський світ, «мужицьке життя саме по собі мало цікаве для освіченої людини». В. Белінський, не зрозумівши ні задуму альманаху «Ластівка», ні змісту текстів, принизився до брутальної лайки: «Гарна література, яка тільки дихає, що простакуватістю селянської мови та дубуватістю селянського розуму». Професор І. Л. Михайлин слушно підкреслив, що «рецензія В. Белінського на «Ластівку» остаточно розвіяла всі сподівання українських діячів на співробітництво з передовими демократичними російськими силами в справі розвитку української журналістики».

1842 рік. Указом Миколи I скасовано Литовський статут, що уже давно став українським національним правом. В Україні в повному обсязі набрали чинності російські загальноімперські закони. Скрізь – «од молдаванина до фінна» – самодержавний уряд ігнорував національні інтереси неросійських народів.

5 квітня 1847 року. За участь у діяльності Кирило-Мефодіївського братства у Києві заарештовано Тараса Шевченка. Арешт і безстрокове заслання Тараса Шевченка рядовим солдатом в окремий Оренбурзький корпус за резолюцією Миколи I «під найсуворіший нагляд, із заборону писати й малювати», що було рівнозначне ув'язненню (пробув до 2 серпня 1857 р.).

19 червня 1847 року. Циркуляр Міністра внутрішніх справ з наказом вилучити з продажу твори учасників Кирило-Мефодіївського братства. У 1847 році в Україні була опублікована тільки одна книжка, у 1848 році – три, у 1849 році – 2, у 1850 році – 1, у 1851 році – 2, у 1856 році – 5.

1847 рік. Розгром Кирило-Мефодіївського братства, розгорнулася нова хвиля шаленого переслідування українства. На українських патріотів посипались брутальні звинувачення. Цинізмом історичної інтелектуальної обмеженості віє з листа російського критика і філософа «неистового» Віссаріона Белінського про Тараса Шевченка до П.В. Анненкова, написаного у грудні 1847 року: «...Здравый смысл в Шевченке должен видеть осла, дурака и пошлеца, а сверх того, горького пьяницу, любителя горелки по патриотизму хохлацкому. Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля – один на государя и императора, другой – на государыню и императрицу... Я не читал этих пасквилей, и никто из моих знакомых их не читал (что, между прочим, доказывает, что они нисколько не злы, а только плоски и глупы), но уверен, что пасквиль на императрицу должен быть возмутительно гадок по причине, о которой я уже говорил».

Листопад 1848 року. Розпорядженням Міністерства народної освіти Австрії вивчення русино-української мови визнано обов'язковим у всіх гімназіях Східної Галичини.

1853–1856 року. Російська імперія веде Кримську війну проти союзу Англії, Франції та Оттоманської імперії. Основними постачальниками гарматного м'яса були українські губернії, адже у російських військових частинах, які брали участь у війні, було 60-70 відсотків українців. Вони гинули не за українські, а за російські імперські інтереси... Із 155 загиблих при обороні Севастополя офіцерів не менше 55 були вихідцями з українських сімей, зі 111 кавалерів ордена Святого Георгія за оборону Севастополя 25 – вихідці з України.

1857 рік. Інструкція попечителям Київського та Віленського навчальних округів про те, щоб «должности учителей истории в гимназиях и уездных училищах замещаемы были исключительно природными русскими».

1858–1898 року. У Східній Україні зросійшено 1,5 млн. українців і 100 тисяч стало білорусами.

1859–1897 року. Полонізовано 600 тис. українців. У першій половині XIX-го століття румунізовано 140 тис. буковинських українців. Кількість українських популяцій зменшується і внаслідок епідемії холери (1845–1855) і голоду 1847 р. У Східній Галичині від голоду померло 200 тис. осіб.

1859 рік. Розпорядження цензури, щоб «сочинения на малороссийском наречии, писанные собственно для рас-

пространения их между простым народом, печатались не иначе, как русскими буквами».

1859 рік. Азбучна війна (також азбучна завірюха), рух галицьких українців, спричинений спробою австрійського уряду (міністр освіти Л.Тун), за наполяганням галицького намісника графа А. Голуховського, запровадити латинку замість кириличної абетки.

12 червня 1862 року. За розпорядженням Міністра освіти Російської імперії всі українські недільні школи (було 68) закрито. Їх за свій кошт організувала передова українська інтелігенція. Основна мета недільних шкіл – «дати українському народові освіту в найбільш приступній та зрозумілій для нього самого формі, народною українською мовою».

1862 рік. Перестав виходити журнал «Основа» (проіснував лише 22 місяці), який з великими труднощами відкрили 12 січня 1861 року Василь Тарнавський та Григорій Галаган.

Червень 1863 року. На ім'я Міністра внутрішніх справ Росії П. Валуєва надійшло подання голови Київського цензурного комітету Новицького, в якому той повідомляв, що до його відомства надіслано рукопис («Притчи господа нашого Иисуса Христа на украинский мови розказани»). Головний київський цензор висловлював сумніви щодо потрібності учням-українцям читати Євангеліє по-українськи, адже освіта по всій Росії «производится на общерусском языке и употребление в училищах малороссийского наречия нигде не допущено». Послання київського цензора Новицького з'явилося тоді, коли страх за «єдино-неділиме» державне

тіло Росії переповнював свідомість мільйонів чиновників імперії, адже у Польщі у цей час палахкотіло повстання.

21 червня 1863 року. Редактор газети «Московские ведомости» Катков написав, що Україна ніколи не мала окремої історії, ніколи не була окремою державою. Мовляв, український народ є лише частиною російського народу. Малоросійської (української – В. Л.) мови ніколи не було і, не дивлячись на всі зусилля українців, досі не існує. При бажанні, мовляв, можна вигадати і якусь малоросійську мову, як можна вигадати особливу мову навіть Костромської або Рязанської говірки.

8 (18) липня 1863 року. Антиукраїнська реакція завершилася таємним Валуєвським циркуляром. Заборонено видавати українською мовою книжки релігійного змісту, навчальні та призначені для початкового читання народу. До друку дозволено лише твори красного письменства.

14 липня 1864 року. У Росії прийнято новий Статут про початкову школу, згідно з яким навчання наказано проводити лише російською мовою.

1866 рік. У Києві засновано міську публічну бібліотеку, укомплектовану лише російськомовними книжками. Ця загальнодоступна бібліотека стала розсадником цареславства і російщення українців.

1869 рік. Ухвалено закон про доплати присланим в Україну чиновникам російського походження за утвердження російської мови, тобто за російщення.

25 травня 1874 року. Видано новий статут про початкові народні школи, у якому підтверджено положення статуту від 14 липня 1864 року про те, що в усіх початкових народних

школах Російської імперії навчання ведеться російською мовою.

1875 рік. На базі Теологічного інституту засновано Чернівецький університет з німецькою мовою навчання та окремими катедрами української та румунської мов.

24 квітня 1876 року. Особлива імператорська комісія («Совещание») у складі Міністра внутрішніх справ (голова), Міністра народної освіти, обер-прокурора Святійшого Синоду, головного начальника III-го Відділення власне його величності Канцелярії та голови Київської Археологічної Комісії тайного радника Юзефовича запропонувала вжити особливі заходи проти українофілів. На основі їхніх пропозицій сформульовано таємний Емський указ.

18/30 травня 1876 року. Імператор Олександр II у німецькому місті Емсі, куди він їздив лікуватися, підписав таємний цензурний указ, яким заборонено ввозити до Російської імперії, без особливого на то дозволу, будь-які книжки, брошури українською мовою. Заборонено друкувати і видавати оригінальні твори та переклади українською мовою за винятком історичних документів і пам'яток (при збереженні правопису оригіналів), а також творів «ізящної словесности» за умови дотримання російського правопису. Заборонено різні сценічні вистави і читання українською мовою, а також друкування українською мовою текстів до музичних нот. У 1876 р. було припинено існування Київського (Південно-Західного) відділення Імператорського гео-

графічного товариства, яке послужило справі активізації українознавчих досліджень).

1877–1878 роки. Російсько-турецька війна принесла українському народові величезні економічні збитки та людські втрати.

1880 рік. Іван Франко написав, а у 1893 р. опублікував у збірці «З вершин і низин» вірш:

Не пора, не пора, не пора
Москалеві й ляхові служити!
Довершилась Україні кривда стара, –
Нам пора для України жить.

Не пора, не пора, не пора
За невігласів лить свою кров
І любити царя, що наш люд обдира, –
Для України наша любов.

Не пора, не пора, не пора
В рідну хату вносити роздор!
Хай пропаде незгоди проклята мара!
Під України єднаймося прапóр!

Бо пора це великая єсть:
У звязтій, важкій боротьбі
Ми поляжем, щоб волю, і щастя, і честь,
Рідний краю, здобути тобі!

Цей совістю Великого Українця проголошений заклик не принижує, не зневажає жодної нації. Навпаки – українсько-патріотична глибина думки Івана Франка наснажує кожного з нас величчю поваги до гідності кожної людини на

землі, нагадує українцям заповітні слова нашого Пророка Тараса Шевченка:

І чужому навчайтесь,
Й свого не цурайтесь.

15 квітня 1881 року. Російське самодержавство страшило українського вченого-винахідника, революціонера Миколи Кибальчича, члена «Народної волі».

8 жовтня 1881 року. Імператор Олександр II затвердив доповідь «Особого совещания», яке визнало за необхідне зберегти правила цензурного указу 1876 року, доповнивши їх наступними поясненнями: дозволено також друкувати словники, тексти українських пісень за умови дотримання російського правопису. Драматичні п'єси, сцени, куплети українською мовою можна виконувати лише з дозволу генерал-губернатора або губернатора. Заборонено створювати спеціальні українські театри і формувати трупи для виконання п'єс і сцен виключно українською мовою.

1881 рік. Святійший Синод заборонив виголошувати церковні проповіді українською мовою.

1883 рік. Київський генерал-губернатор О. Дрентельн заборонив театральні вистави українською мовою на підпорядкованих йому територіях (Київщина, Полтавщина, Чернігівщина, Волинь, Поділля). Ця заборона діяла 10 років.

1884 рік. Закрито всі українські театри.

13 червня 1886 року. Підтверджено закон від 21 листопада 1869 року про доплату, присланим в Україну чиновникам-росіянам, за успіхи в «обрусенні» українців. Доплату скасовано лише 1919 року.

1888 рік. Указ імператора Олександра III про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення дітей українськими іменами.

1890–1914 року. Масові переселення українських селян до Сибіру й Далекого Сходу, яке позбавило Україну близько 5 млн. людності. Згодом зросійшені українці називали себе росіянами, збільшуючи кількість росіян.

1892 рік. Царський режим заборонив в Україні перекладати українською мовою російські твори.

1894 рік. У найрізкішій формі підтверджено заборону (Емський таємний циркуляр 1876 року) ввозити до Росії українські книжки з-за кордону.

1895 рік. Головне управління у справах друку спеціальним циркуляром заборонило друкувати будь-які книжки і збірники українською мовою для дитячого читання, «хоча бы по существу содержания они и представлялись благонамеренными».

1896 рік. Школа в Україні «стала ще більше москалізаторською, ніж була, – писав Б. Грінченко. – Величезна більшість вчителів соромить дітей їхньою українською мовою говорити. Українські національні згадки про українську історію викинено з читанок шкільних... А замість історії української скрізь історія московська викладається, дається українському народові як його рідна».

1897 рік. Перепис населення в Російській імперії засвідчив, що українці за грамотністю знаходилися на найнижчому рівні стосовно усього населення російських губерній і усіх «руських», і усіх народів Росії. 23,3% письменних чоловіків

і 3,9% письменних жінок. Це той український народ, про який у часи Богдана Хмельницького сирієць Павло Алепський писав, що майже всі чоловіки, за малим винятком, навіть більшість їхніх жінок і дочок, грамотні.

1899 рік. Заборона української мови на Археологічному з'їзді в Києві.

13 листопада 1901 року. Виступ львівських студентів-українців з вимогою створити український університет.

20–21 серпня 1903 року. Наддніпрянцям не дозволили виступати українською мовою на святі з нагоди відкриття пам'ятника Іванові Котляревському в Полтаві.

1904–1905 року. Російсько-японська війна. За імперсько-московські інтереси загинули десятки тисяч українців.

Вересень 1905 року. Російський уряд заявив «о несвоевременности» скасування Емського указу.

24 листопада 1905 року. Набули чинності «временные правила о печати», що скасували закони 1876 і 1881 рр. та попередню цензуру. Але й тут старорежимний російський уряд не зважився на відкритий «благородний жест», який міг би свідчити про свідому, принципову відмову від вікової політики україноненавистництва, національного гніту, асиміляції і насильств. Однак існували нерівні умови для російської і української преси. У «Тимчасових правилах про друку» для російських видань передбачався двотижневий термін реєстрації, а для українських – двомісячний час розгляду.

1905 рік. Іван Франко писав: «Українська суспільність мала нагоду переконатися, що справа українського слова,

українського розвою чужа для великоруської суспільності; українській суспільності прийдеться видержувати хронічну, довгу, але не менш важку боротьбу з російською суспільністю та крок за кроком відвойовувати собі у неї право на самостійний розвій».

1907 рік. Царський уряд закрив українські газети («Наша Дума», «Рідний Край»), «Воля», «Бун» та ін., конфісковано видану у роки революції 1905–1907 рр. українську літературу, заборонено функціонування катериноградської «Просвіти», розгорнуто репресії проти діячів української культури.

1908 рік. Указ Сенату Російської імперії про «шкідливість» національно-культурної та освітньої діяльності в Україні, «могущей вызвать последствия, угрожающие спокойствию и безопасности».

1908 – 1912 року. «Клуб русских националистов», який діяв у Києві, виступав проти викладання у школах України українською мовою. У резолюції «По поводу проекта преподавания в школах Малороссии на «украинском языке» наголошено: «Россия может быть великой единой и неделимой только тогда, когда она будет спаяна одним цементом, цементом единого русского государственного языка. Мы смотрим на школу, как на государственное учреждение, вызванное быть проводником государственной идеи».

1909 рік. Закрито одеську «Просвіту». Заборонено виставляти дитячу оперу М. Лисенка («Коза-дереза»), п'єсу Б.Володського («На бідного Макара»), сконфісковано низку українських книжок.

20 січня 1910 року. Міністр внутрішніх справ Росії П. Столипін наказав губернаторам не дозволяти створювати «инородческие» товариства, у тому числі українські і єврейські «независимо от преследуемых ими целей».

1910 рік. Київська і Харківська шкільні округи заборонили передплачувати в шкільні бібліотеки журнал «Наше Діло» і газету «Хлібороб». Директор гімназії в Лебедині на Харківщині заборонив учням говорити українською мовою. На краєвій виставці в Катеринославі заборонили кобзарям співати українські думи.

1911 рік. Заборонено відзначати 50-ту річницю смерті Тараса Шевченка, скасовано повні видання «Кобзаря».

1911 рік. Міністерство внутрішніх справ Росії подало у Сенат рапорт, у якому підкреслено, що «учреждение в Москве общества «Украинская Хата» не подлежит разрешению, как стремящегося к достижению узконациональных целей и потому угрожающего общественному порядку и безопасности» Російської імперії.

1912 рік. Святійший Синод скасував дозвіл від 12 жовтня 1907 року на викладання у церковнопарафіяльних школах Поділля українською мовою.

1912 рік. Від імені Кременчуцької земельної управи член управи Болотов розіслав земельним агрономам наказ «изъять из употребления» всю літературу з агрономії українською мовою. У Миргороді (на Полтавщині) у хлоп'ячій гімназії повішено табличку, на якій написано: «В стенах гимназии строго воспрещается воспитанникам говорить на малорусской речи». Директор лебединської

хлопчачої гімназії (на Харківщині) заборонив розмовляти по-українському не тільки в гімназії, а й вдома.

1912 рік. П. Струве закликав «русское прогрессивное общественное мнение энергично без всяких двусмысленностей и поблажек, вступить в идейную борьбу з «украинством»»; «преподавание на местном языке... значит, что «малорусская» или «белорусская» «нации» станут в такое же отношение к «великорусской», в каком чехи стоят к немцам или австрийские «украинцы» к полякам», тому треба вживати будь-яких заходів, щоб «интеллигентская украинская мысль» не впала на народний ґрунт і не запалила його українством, бо це «чревато величайшим и неслыханным расколом в русской нации», що суперечить здійсненню імперських поглядів про «триединый русский народ».

1914 рік. Царський режим заборонив святкувати 100-річчя від дня народження Тараса Шевченка.

4 лютого 1914 року. Полтавський губернатор Богговут у таємному листі Міністрові внутрішніх справ Росії запропонував свої заходи-доповнення до всієї антиукраїнської системи, яка діяла в Російській імперії.

Серпень – вересень 1914 року. Польська адміністрація Галичини звинувачує українців у зраді, нібито вони таємно симпатизували й допомагали росіянам. Як наслідок, почато кампанію терору проти українського населення.

Вересень 1914 року. Арешт і страта відступаючими австрійцями та угорцями сотень українців без слідства й суду за підозрою в проросійських симпатіях (30 тис. галичан і буковинців було інтерновано в концтабори).

21 липня 1914 року. Указ імператора Миколи II про заборону друкувати будь-що українською мовою. Закрито усі українські газети і журнали. Багатьох українських діячів вислано за межі України.

Серпень – вересень 1914 року. В окупованих російською армією Галичині й Буковині заборонено друкувати книжки, газети й журнали українською мовою. 7 вересня 1914 року московська поліція опечатала редакцію «Діла» та інших пресових органів (крім москвофільських). Закрито усі школи, політичні, культурні, освітні та економічні організації й установи. Конфіскували й нищили українські книжки. Учителів приневолювали вчитися російської мови. Заборонили вживати українську мову в адміністрації, суді та взагалі у всіх громадських організаціях. Панівною релігією оголосили московське православ'я. Чимало українських суспільно-культурних діячів, греко-католицьких священиків вивезли до Росії, Сибіру.

1914–1917 роки. Україна втягнута Росією в злочинну Першу імперіалістичну війну, яка знекровила націю, – в її полум'ї згоріло життя мільйонів українців. Велика кількість українців віддала життя за чужі – московські імперські інтереси. Із загальної кількості російської армії (близько 9 млн.) українців було десь 40%, у тому числі офіцерів майже половина. На чорноморському флоті українці становили 65%.

Квітень 1915 року. Початок наступу німецько-австрійських військ на Галицькому фронті. Відступаючи, російські війська примусово вивозили українців-галичан на територію Російської імперії, а села палили, щоб залишити ворогові пустелю.

1915–1916 роки. Видатний учений-геохімік, мінералог, біолог, хімік-неорганік, великий філософ, творець знаменитого вчення про ноосферу, український геній В.І. Вернадський написав у Шишаках на Полтавщині статтю «Українське питання та російське суспільство», яка не була опублікована за життя автора. У розпал імперсько-шовіністичного чаду доби Першої світової війни великий син України і Росії В. І. Вернадський аргументовано і всебічно розвінчав покриті мохом московські шовіністичні догми: зокрема концепції «спільної нашої історії» та єдиного слов'янського (читай – російського!) народу. Іноді говорять і про єдину православну слов'янську цивілізацію, інтегральною частиною якої – зовсім не цивілізації європейської! – була, є і буде Україна. Все це регулярно, наполегливо і нахабно нав'язується нам прокремлівськими ЗМІ. Думки, які висловлює в своїй статті В. І. Вернадський, – краща протиотрута від подібної брехні. Геніальний вчений підкреслює: сутність українського питання полягає в тому, що українська (малоруська) народність виробилася у визначено окреслену етнографічну індивідуальність із національною свідомістю, завдяки якій старання близьких і далеких родичів (поляків, росіян та інших – В. Л.) повернути її в простий етнографічний матеріал для посилення пануючої народності залишаються безуспішними. Національна самосвідомість українців розвивалася на ґрунті етнографічних відмінностей, особливостей психіки, культурних тяжінь і нашарувань, які зв'язують Україну з Західною Європою, і устроєм народного життя, який історично склався, пройнятим духом демократизму.

IV. Широкомасштабний антиукраїнський терор

*Тут правда з кривди злускала облуду,
Щоб розказали нам з віків минулих люди
Історію насильств і батогів.*

Василь Симоненко

*Мова нашого люду є така багата, що в ній най-
демо гідні знадоби термінології, хоч би для десяти
народів.*

І. Г. Верхратський

*Рідне слово – тая м'ята, материнка, рута,
І невже ж, пахуча мово, будеш ти забута?*

Агатангел Кримський

*Хай живе таджицький орнамент, казахська
опера, естонська графіка, чукотська різьба на
моржовій кості. Хай живе велика російська мова,
але хай живе і солодкоспівуча, ні з чим не зрівнянна
українська мова.*

Володимир Солоухін

*Без мови немає народу,
Як сонця без сяйва й тепла...*

Сергій Шелухін

1917 рік. Падіння царського режиму сприяло бурхливому розгортанню національного руху в Україні. Однак спротив розвиткові української школи й культури був великим. Особливо вороже ставилося до всього українського міське вчительство, яке зовсім не знало української мови, бо з дитячих років звикло чути, що є єдиний «общерусский язык», єдина «общерусская культура», що Україна – це вигадка мазепинців.

Квітень – травень 1917 року. В усіх українських епархіях відбулися церковні собори. В обговоренні питань загального церковного життя активну участь взяли парафіяни. Ухвалили скликати Всеукраїнський церковний собор, а Київський епархіальний собор виробив проект нового парафіяльного та епархіального статутів й обрав комісію зі скликання собору під головуванням єпископа Димитрія Уманського. Але Синод, до якого звернувся за дозволом, відповів, що «во Всеукраинском соборе не усматривается надобности вследствие имеющего быть в августе Всероссийского собора в Москве». Всеросійський собор ініціативу України зустрів зневажливо і зверхньо – «хохли подняли нос».

12 травня 1917 року. Оборонці «общерусского языка» на нараді вчителів Київських вищих і початкових шкіл виступали проти українізації школи, бо, мовляв, ніякого українського народу немає. Навчання українською мовою не тільки не потрібне, а й навіть шкідливе, бо, мовляв, «русская культура» дає людині більше, ніж українська.

1917 рік. На час революції усі капітали на Україні перебували в руках людей, ворожих визвольній боротьбі українського народу. Величезними земельними багатствами володіли російські, польські або зросійщені поміщики.

1917 рік. Далеко не всі українці признавалися до українства. Під впливом тривалого російщення національна самоідентифікація була розмитою; хтось вважав себе малоросом, хтось – хохлом, хтось – руським, а хтось – русином. Не так багато з гордістю говорили: «Я – українець!»

1917 рік. Керівництво радянської Росії не хотіло давати волі Україні тому, передусім, що за промисловим і сільськогосподарським потенціалом це не Польща і Фінляндія. До 1917 року Україна давала третину зерна, стільки ж тваринницької продукції. Протягом 1861–1891 рр. Москва щороку мала з України – 120 млн. крб. доходу, за 1903–1908 рр. – 221 млн. Квадратна верства – (104 десятини) в Україні приносила російській скарбниці прибутку 282 крб. 55 коп., а в Петербурзькій губернії – 40 крб. 61 коп. Російська імперія на одного жителя Петербурзької губернії витрачала на рік 4 крб. 23 коп., а на українця – 56 коп.

1917 рік. У Петрограді і Москві добре розуміли, що Україна, визволена з-під азійсько-російського панування і поставлена в умови політичної і економічної самостійності, стала би першорядною державою Європи. Раднарком Росії прагнув будь-що зберегти Україну в статусі

імперської колонії, тому вишукував всілякі приводи для конфліктів, які можна було би використати для обґрунтування нібито об'єктивної необхідності війни з «буржуазною Центральною Радою за світову пролетарську справу».

За наказом В. Леніна у Петрограді, Москві, Костромі, Рязані, Белгороді, Пскові, Коврові, Воронежі, Гомелі, Брянську та інших містах спішно формували й посилали в Україну зведені загони, що ввійшли в історію під назвою «північних».

1918 рік. У більшовицькій партії Росії 3,2% членів признавалися до української нації. Більшовицька партійна організація в Україні числила тільки 4264 члени. Отже, відсоток осіб, що признавались до українського роду, серед членів партії у абсолютній кількості був просто мізерним порівняно з тодішнім понад 30 мільйонним населенням України. Лише коло 130 українців на всю Україну призналися у приналежності до більшовицької партії. Тобто, 130 українських більшовиків не могли б повалити владу Української Народної Республіки. Цього не могли б доклати також самі російські більшовики в Україні, яких було всього 4264 особи. Це могло статися тільки при допомозі великої червоної армії Советської Росії.

3 січня 1918 року. Під впливом українських соціалістів Центральна Рада прийняла «Закон про утворення українського народного війська», згідно за яким уже існуюча українська армія була розпущена. І це перед відкритою агресією більшовицької Росії, багатотисячна армія якої посунула на Київ.

7 січня 1918 року. Наступ більшовицьких військ під проводом В. Антонова-Овсієнка на Лівобережжя й Південну Україну.

29 січня 1918 року. Відбувся бій під Крутами, де цвіт української нації, юні герої протиставили мужність і силу духу ницості і звірячій жорстокості російсько-більшовицької орди. Вони витримали цей бій до кінця, хоч сили були нерівні (їх було вдесьтеро менше за тих, хто наступав: чотири сотні курсантів військової школи, перша сотня студентського Січового Куреня, частина гайдамацького коша), і майже для всіх січовиків це був перший бій. Герої-крутянці своєю кров'ю змили з душ співвітчизників залишки рабства, стали одним («з найсвітліших проблесків героїчної української духовності»), «Створили під Крутами легенду українських Тернопіл, – підкреслив професор Валентин Мороз. – Загинули, але без бою не відступили!»

1918 рік. Німеччина та Австро-Угорщина підписали конвенцію про поділ території України на зони впливу: австрійську й німецьку.

18 жовтня 1918 року. Розуміючи, що Австро-Угорська імперія розпадається, українські парламентарії, провідники політичних партій, церковні ієрархи Східної Галичини та Буковини утворили Українську Народну Раду, що мала діяти як представницький орган майбутньої української держави. Тим часом поляки також готувалися захопити Львів і Східну Галичину.

31 жовтня 1918 року. Група молодих українських офіцерів на чолі з капітаном Січових Стрільців Дмитром

Вітовським, роздратованих повільним легалістичним підходом Народної Ради до утворення Української держави, взяла справу до своїх рук. Увечері вони поспішно зібрали всіх українських солдатів, що служили в австрійських частинах Львова, й заволоділи містом. Прокинувшись 1 листопада 1918 р., населення побачило, що на міській ратуші майорить український прапор, усі головні заклади – в руках українців і скрізь висять повідомлення про те, що тепер вони є громадянами Української держави. Але, тільки оговтавшись від потрясіння, львівські поляки перейшли до активного опору. Між українськими та польськими загонами вибухнули запеклі бої за кожний будинок. На північному заході, на кордоні між Східною Галичиною і власне Польщею, під ударами поляків упав ключовий залізничний вузол Перемишль. Значну частину Буковини захопили румунські війська. На Закарпатті зберігали свою владу угорці. І все ж велика частина Східної Галичини залишалася в руках українців.

9 листопада 1918 року. Після того, як всі українські партії досягли угоди про співпрацю у формуванні уряду, було призначено тимчасову Раду міністрів, або Генеральний секретаріат, на чолі з досвідченим парламентарієм Костем Левицьким. Через чотири дні нову державу було офіційно проголошено Західноукраїнською Народною Республікою (ЗУНР).

22 листопада 1918 року. Молода Українська держава зазнала дошкульного удару, коли 1400 українських солдатів, в основному сільських юнаків, цілком розгублених у 200-тисячному місті, не зуміли придушити повстання

поляків, які отримали підкріплення, були змушені залишити Львів. У січні 1919 року новою резиденцією уряду став Станіслав (нині Івано-Франківськ).

22–26 листопада 1918 року. На підконтрольних українських землях було проведено вибори до Української Народної Ради. За соціальним походженням делегати – це переважно інтелігенція, селяни-середняки і духовенство. Більшість із них, навіть соціалісти, мала ліберально-національні погляди. Президентом республіки автоматично став голова Ради Євген Петрушевич (юрист і колишній член парламенту у Відні).

28 листопада 1918 року. Скликаний румунами «Генеральний конгрес Буковини» проголосив злуку Буковини з Румунією.

Листопад 1918 року. Польські війська окупували Лемківщину, Надсяння, Холмщину і Підляшшя.

1918 рік. Перша окупація України більшовицькою Росією тривала від січня до березня – квітня 1918 року. У перший день захоплення Києва червоногвардійці-матроси Муравйова вирізали три тисячі осіб, протягом двох наступних – ще дві тисячі. Вбивали, в основному, українців. Розстрілювали «за кожне українське слово» (В. Сосюра). Від гарматного пострілу російсько-більшовицьких інтервентів згорів будинок М. Грушевського, у якому загинуло безліч високоцінних документів, історичних і літературних пам'яток. Цю збройну агресію Російської Республіки в офіційній радянській історіографії тротрактовано так: «...пришлось помочь советизации Украины военной силой».

1918 рік. Московсько-більшовицькі загарбники створили в Україні репресивно-каральну систему, до якої входило 18 концентраційних таборів. Тільки у 1918–1920 роках було знищено більше 100 тис. національно свідомих українців.

15 січня 1919 року. Чеські війська захопили Ужгород.

22 січня 1919 року. У Києві проголошено Акт злуки Української Народної Республіки і Західноукраїнської Народної Республіки, за яким ЗУНР гарантувалася цілковита автономність.

23–31 січня 1919 року. Хотинське повстання проти румунської окупації Бесарабії.

18 травня 1919 року. Голова ВУЧК (укр. – ВУНК) М. Лаціс у листі так повчав своїх підлеглих: «...Кто не с нами, тот против нас... Поэтому мы должны расстреливать на месте каждого поднявшего и собирающегося поднять против нас оружие. Нам это диктует здравый смысл, наш инстинкт самосохранения. Красный террор необходим». У 1919 – 1922 роках більшовики-ленівці проводили політику т. зв. «воєнного комунізму», тобто військової диктатури. У містах вони орієнтувалися на російський та зросійщений робітничий клас, а в селах – на найбідніших селян, яких всіляко протиставляли заможнішим, щоб таким чином роз'єднати й підкорити українське село. У всіх повітах були створені «комісії з проведення червоного терору над нетрудовими елементами». Лише в одній Київщині проти повстанців було виставлено 14 тисяч

багнетів, в Чернігівській губернії – 2500... У Полтаві, наприклад, чекіст Шуров пишався тим, що «кінчає четверту тисячу хохлів». На Сумщині для боротьби з повстанцями були залучені підрозділи 12-ї Червоної Армії.

14 грудня 1919 року. Повстанська газета «Вольная деревня» писала: «Идя на Украину, большевики преследуют те же цели, что и прежде. Им необходимы те сельскохозяйственные богатства, которые, ...несмотря на непрекращающиеся грабежи, ...еще остались. Украина – «житница России» необходима им, чтобы прокормить голодную орду своих чиновников, сыщиков, комиссаров, стремлением которых поддерживается эксплуатация в большевистском государстве. Им необходима Украина, как выход на Юг, на Черное море. А для того, чтобы спокойно грабить трудовой люд Украины, им нужно уничтожить вольный дух украинского повстанства, задушить в чрезвычайках и тюрьмах всех недовольных... Со словами дружбы на лживых устах и с камнем за пазухой идут они к трудящимся Украины...»

1919 рік. Друга окупація України радянською Росією тривала від січня до серпня 1919 року, під час якої московські загарбники масово знищували українських патріотів.

1919 рік. В Україні діяли 48 «продотрядов» із Москви, Петербурга, Смоленська, Брянська та інших міст Росії, які, виконуючи вказівки Леніна, грабували і насильницьки вивозили хліб в свої регіони, щоб там, за рахунок України, поліпшити продовольчу проблему. А те, що пограбована

житниця Європи сама потерпала від голоду, комуністичну партію та її вождя не хвилювало. Із Сум на село для проведення хлібозаготівель під гаслом «Хліб для Півночі – це хліб для Леніна і Москви» було відправлено 250 робітників.

1919–1921 роки. Остаточо завоювати і підпорядкувати Україну радянській Росії вдалося під час третього періоду окупаційної війни, яка тривала з грудня 1919 року до кінця 1921 року., коли було зламано хребет українському партизанському рухові. Військовій перемозі також сприяла добре налагоджена більшовицька агітація і пропаганда, спрямована на те, щоби перетягнути на свій бік недостатньо національно свідомих українців.

Січень 1920 – вересень 1921 років. Скасування поляками Галицького Крайового Сейму та Крайового Виділу. Приєднання Східної Галичини до Польщі, поділ її на Львівське, Тернопільське, Станіславське воєводства. Цей край стали у Польщі називати «Східною Малопольщею», а Волинь і Полісся «Східними землями Польщі» («східними кресами»). Заборона Української преси, підпорядкування шкільництва польському міністерству освіти. Українські імена та прізвиська замінювали на польські. Польський уряд прагнув асимілювати українців (бойків, поліщуків, волинян, гуцулів тощо). «У Галичині виникла інтелектуальна руїна, яку польський уряд створив для української національності» (Ч.Мілош).

6 липня 1920 року. Особливо уповноважений революційно-військової ради (РВР) 12-ї армії повідомляв своєму керівництву, що, прибувши на хутір Панщина (біля

с. Слоут Шосткинського повіту, тепер Глухівського району Сумщини), за непокірливість радянській владі «всіх жінок і дітей арештував і відправив у Глухів в концентраційний табір, майно конфіскував, а хутір спалив до тла».

1920 рік. Якщо до 1917 р. Україна тривалий час входила до складу Російської і Австро-Угорської імперій, то у 1920 р. – вже до складу чотирьох держав – Радянської Росії, Польщі, Чехословаччини, Румунії. Українське питання ускладнилося ще більше.

1920–1921 року. Знищено 10 тис. українських повстанців (полонених махновців та селян, які боролися з більшовицьким режимом Москви).

14 жовтня 1921 року. На Покрову, в храмі святої Софії Київської зібрався Перший Всеукраїнський Православний Собор (472 делегати з усіх регіонів України, серед яких було чимало визначних діячів культури, освіти, мистецтва). Собор визнав неканонічний акт приєднання Української церкви до Московського патріархату (1686 р.), що знищило її автокефальність. Було відновлено національну Українську Церкву – спадкоємницю Київської митрополії, – що назвалася – Українська Автокефальна Православна Церква. Служба в автокефальних храмах велася українською мовою замість малозрозумілої церковнослов'янської, якою користувалися священники РПЦ. Близько 7 млн. парафіян пішли за автокефалістами, які об'єдналися в 2800 парафій. Але більшість віруючих в 20-ті роки все ще залишалася в лоні Російської Православної Церкви.

Дозвіл на існування УАПЦ був тимчасовою поступкою центральної більшовицької влади національно-релігійним почуттям українського народу. Існування української автокефалії влада дозволяла, поки тривав НЕП і діяв курс на деросійшення (українізацію).

23 жовтня 1921 року. Перший Всеукраїнський Православний Собор УАПЦ за великої кількості народу обрав на першого архієпископа і митрополита Київського та всієї України протиєрея Василя Липківського. Василеві Липківському судилося бути національним проповідником-мучеником за Українську Православну Церкву, яка майже 300 років «пролежала в російській домовині».

22 листопада 1921 року. Під м. Базар (на Житомирщині) солдати більшовика Г. Котовського розстріляли 359 полонених українських патріотів – вояків армії Української Народної Республіки – учасників другого зимового походу під проводом генерала Юрка Тютюнника.

1921 рік. Заснований таємний Львівський Український університет. Діяв до 1925 року.

1920–1930 року. Десятки прикладів героїчної самовідданої боротьби супроти московських окупантів (Блакитний, Вовгура, Гонта (Лютий-Лютенко), Григор'єв, Кваша, Кошовий, Ляхович, Орлик, Полтавець-Остряниця, Струк, Філоненко, Шепель, брати і сестра Соколовські, брати Чучупаки та ін.) переконливо доводять: «ідея незалежності України, це ідея всіх українців від річки Латориці до річки Дону, – підкреслює Роман Коваль. – І тому нехай не на-

магаються московські шовіністи вбивати клин між східняками і західняками. Ми – єдиний народ, єдина нація!» І нас, українців нікому не вдасться підкорити.

1921–1922 року. Політика воєнного комунізму, жорстоке придушення українських селянських повстань та кривава розправа з робітничими страйками.

1921–1923 року. Голод в Україні – наслідок колоніальної політики московського уряду, який вивозив з України збіжжя та інші харчові продукти до Росії й на Захід, лицемірно прикриваючись гаслами про «дружбу народів – братів», «пролетарську солідарність», «історичну спільність». Не більшовики викликали посуху (вона була і в Поволжі), але саме вони (московські загарбники) спричинили в Україні страшний голод, щоб зламати сили українського опору і зміцнити власний режим. Загинуло до 1,5 млн. селян.

1921–1939 року. Варшава виділяла землю в заселених українцями регіонах військовослужбовцям, які проявили героїзм у польсько-українській війні 1918-1919 роках. За міжвоєнний період на території Галичини оселилися 200 тис. польських фермерів (осадників). Учителів-українців зі Східної Галичини переводили до західної частини краю, де переважало польське населення. Студентами Львівського університету могли стати лише ті громадяни, які присягнули на вірність польській державі. В університеті існувала лише одна українська кафедра – української мови й літератури.

1922 рік. Колишнього боротьбіста Г. Гринька усунуто з посади Наркома освіти УРСР «за надто покvapливе проведення українізації». Якою великою була ця «покvapливість», видно з того, що в Донецькій губернії з численною українською селянською людністю майже не було навіть початкових українських шкіл.

1922 рік. Арешти за «списком антирадянської інтелігенції» (складено ГПУ України до 3 серпня 1922 року, схвалено ЦК КП(б)У та ВУЦВК, затверджено 9 вересня 1922 року на засіданні спеціальної комісії ЦК РКП(б) у Москві). Акція була втіленням ініціативи Леніна вислати за кордон професуру. Список містив 77 осіб, зокрема 47 працівників вищої школи (із них 32 професори) з Харкова, Києва, Катеринослава, Одеси, Кам'янця-Подільського.

Серпень 1922 року. ЦК КП(б)У розіслав обіжники за підписами другого секретаря ЦК Дмитра Лебедя та «замзавагитпропом» Диманштейна про посилення ідеологічного контролю за літературою, виданою українською мовою, бо вона, мовляв, просякнута «шовинистическим духом».

Осінь 1922 року. Другий секретар КП(б)У Д. Лебідь висунув теорію «боротьби двох культур»: російської (революційної, передової, пролетарської, міської) та української – (контреволюційної, відсталої, сільської). Д. Лебідь стояв на позиції, що майбутнє за пролетаріатом – авангардом світової революції, тобто за пролетарсько-московською міською культурою і мовою. Тому, мовляв, українська (сільська) культура та мова розчиняться у російській (пролетарській) культурі і мові.

Лютий 1923 року. Центральне управління у справах друку дало вказівку вилучити книжкову продукцію спільних підприємств «Українська школа» (Київ – Львів – Відень), «Дніпросоюз» (Київ – Відень), «Українське видавництво» (Відень – Катеринослав), «Українсько-галицька накладня» (Київ – Ляйпціг).

17–25 квітня 1923 року. Резолюція з національного питання, прийнята XII з'їздом РКП(б) – хитрий тактичний хід більшовиків, які утверджували стратегічну царську концепцію про «єдинонеделимство» Російської імперії.

1923 рік. Частка українців у державному апараті України не перевищувала 35%. У колегіях наркоматів нараховувалося 47% росіян, 26% євреїв і лише 12% українців. Основна частина службовців у наркоматах складалася на 40% з євреїв, 37% – з росіян і тільки 14% з українців. Російською мовою розмовляло 79,4% членів КП(б)У, а українською – тільки 11,3%.

Березень – квітень 1924 року. Відкритий судовий процес у справі Київського обласного центру дії – перший політичний процес проти науковців в Україні. Серед 18 підсудних був президент ВУАН 1921–1922 рр. Микола Василенко.

12–16 травня 1924 року. Деросійшення ще не розгорнулося як слід, а перший секретар ЦК КП(б)У Е. Квірінг говорив на партійній конференції, що «українізація є перебільшена». Він сказав, що треба «припинити українізацію національних меншин в Україні», а також міського пролетаріату.

26 липня 1924 року. У Румунії прийнято закон, на підставі якого українців проголошено тими румунами, що «забули свою рідну мову». На Буковині до 1927 р. не залишилося жодної української школи. Було румунізовано Чернівецький університет, хоча на початку 20-х років 80% його студентів не були румунами. У Бесарабії румунська окупація призвела до повного зникнення навіть елементарних форм організації українства. 500 тис. українців Буковини Бухарест оголосив «українізованими румунами». Земельні угіддя в масовому порядку роздавали румунським колоністам, устаткування важливих промислових об'єктів вивозили з Буковини до Плоєшті, Бухареста, Констанци та інших міст Румунії.

31 липня 1924 року. За проектом міністра освіти Польської Республіки Ст. Грабського ухвалено програму утравкістичних (двомовних) шкіл, у яких навіть молитву «Отче наш» заборонялося виголошувати українською мовою, а з букварів усунули всі згадки про Україну. Також заборонено українську мову в польських державних та самоуправних установах Західної України. У 1922/23 навчальному році в Галичині було 2532 українські школи, у 1937/39 – їх лишилось 352.

7 квітня 1925 року. Й. Сталін призначив на посаду Першого секретаря ЦК КП(б)У Лазаря Кагановича й доручив йому спеціальну місію просувати нову політику й водночас дбати, щоб не вийшла поза межі, визначені партією, тобто відвернути сепаратизм у політиці чи навіть у питаннях культури. Сталін мав на меті – у жодному випад-

ку не допустити на пост керівника КП(б)У українця, який здійснював би деросійшення з переконання, від серця, як син свого народу. Сталінові потрібен був керівник КП(б)У, який був би тільки від нього залежний, але мало зв'язаний з українським народом.

28 червня 1925 року. Вищий адміністративний суд Чехословаччини визнав українську мову «чужою» для населення Закарпаття. Це спричинило поступове звуження викладання української мови й розширення чеської. Чеські школи засновували навіть там, де оселялося 3 – 4 родини чеських чиновників.

30 березня 1926 року. Початок таємного готування «контрукраїнізації». Створено обіжника ГПУ «Об украинской общественности», де сказано, що українізацію використовують для організації прибічників націоналізму, та визначено носіїв українського націоналізму – УАПЦ, ВУАН і власне всю сферу української культури.

26 квітня 1926 року. Лист Сталіна до Кагановича і всіх членів КП(б)У, що став директивою для КП(б)У у боротьбі з «націоналістичним ухилом» і започаткував цькування Хвильового та Шумського.

25 травня 1926 року. Московський комуністичний найманець вбив Симона Петлюру в Парижі.

4 вересня 1926 року. Обіжник ГПУ «Об украинском сепаратизме» (надруковано 75 примірників із грифом «Совершенно секретно. Перепечатанию не подлежит. Хранить наравне с шифром под ответственность начальника органа ГПУ»). Провідною ідеєю цього документа

було упокорити українську інтелігенцію й фізично знищити нескорених.

2 лютого 1927 року. Політбюро ЦК КП(б)У звільнило О. Шумського з посади Наркома освіти. Поглиблювалася боротьба з «націоналістичним ухилом» Шумського, Хвильового та М.Волобуєва (шумськизмом, хвильовизмом та волобуєвщиною), що призвела до самогубства Хвильового. Шумського та М.Волобуєва вислано з України.

20–29 листопада 1927 року. Х з'їзд КП(б)У у резолюції на доповідь Наркома освіти М. Скрипника (його призначено на цю посаду 5 березня 1927 року) «Про завдання культурного будівництва на Україні» констатував, що «спостерігається кваліть підвищення відсотку української книжки в загальній кількості бібліотечного фонду. Зокрема, по деяких профспілкових бібліотеках є лише 2% українськомовних книжок. Помітне затримання переходу на українське слово в масовій культосвітній роботі профспілок... Треба зазначити потребу посилити процес переходу поточної партійної роботи і особливо керівних кадрів на українську мову».

1927 рік. Під тиском ГПУ на Другому Всеукраїнському Православному Соборі з Василя Липківського було «знято тягар митрополичого служіння». Йому заборонили проповідувати. Більшовицька влада цькувала священика, який не відступився від свого українського народу, переслідувала, безпідставно ув'язнювала. 1938 р. Василя Липківського розстріляли.

1928 рік. Початок колективізації та «розкуркулювання» в Україні. Розкуркулених українців засилають до Сибіру та на Далеких Схід.

6 вересня 1928 року. Нарком освіти М. Скрипник затвердив «Український правопис», тобто надав йому статус обов'язкового. Правопис надруковано і видано 1929 року; відтоді всі школи й видавництва УРСР зобов'язані були його дотримуватися. Заради єдності української мови НТШ у Львові ухвалило дотримуватися в Галичині норм нового правопису.

Друга половина 1929 року. Початок великого політичного терору в Україні. Арешти інтелігенції та діячів Української Автокефальної Православної Церкви за справою «Спілки Визволення України» (СВУ), що стало сигналом до масового наступу на національне (і не лише українське) відродження в Україні.

3 січня 1930 року. У газеті «Вісті» написано, що «по всіх 36 великих і малих шахтах Краснолуцького району профспілки гірників на Луганщині українізацію проводять лише на папері. Профспілкові чинуші не хочуть рахуватися з тим фактом, що з 29513 гірників району нараховується 57% українців. Шахтоми всю свою роботу проводять російською мовою. Через недбайливе, наплювательське відношення профспілкових робітників до справи українізації на шахтах панує нездорова атмосфера, розвивається російський шовінізм...»

28–29 січня 1930 року. Відбувся надзвичайний Собор УАПЦ, на якому комуністичний режим знищив

Українську Автокефальну Православну Церкву, бо вона стояла на перешкоді зміцнення нової російської імперії під назвою СРСР. Шалену антирелігійну боротьбу вели проти всіх церков і релігій, але тільки Українську Церкву більшовики знищили, а російську, хоч і напівживу, залишили, бо вона стояла на імперських позиціях.

4 лютого 1930 року. Постанова ЦК ВКП(б) з аграрних питань та інструкція ЦВК і РНК СРСР, за якою всіх куркулів поділено на три категорії: 1. Контрреволюційний куркульський актив, що чинив опір колективізації, якого пропонували терміново заарештувати; 2. Найзаможніші селяни, яких пропонували сім'ями виселити у віддалені райони СРСР; 3. Власники економічно слабких господарств, яких пропонували переселити в межах району на нові земельні ділянки поза колгоспними ланами. Президія ЦВК СРСР також надіслала таємну інструкцію до республік та областей за підписом Калініна, Рикова та Єнукідзе. У трьох її розділах «Выселение и расселение кулаков», «Конфискация имущества», «Порядок расселения кулацких хозяйств» розписано, як потрібно проводити розкуркулення.

9 березня – 13 квітня 1930 року. У Харкові відбувся політичний процес над так званою «Спілкою Визволення України», яка, мовляв, готувала збройне повстання з тим, щоб реставрувати капіталістичний лад з військово-фашистською диктатурою. Однією із секцій цієї міфічної націоналістичної організації, за сценарієм ГПУ, була УАПЦ. Справа «СВУ» налічувала 250 томів. 45 провідних

українських вчених, письменників та інших представників світської інтелігенції було ув'язнено, запроторено у табори. Але крім цього «ядра» всього до слідства залучили 474 особи. До вищої міри покарання було засуджено 15 осіб. Під час цієї кампанії знищено 32 єпископи і близько 10 тисяч священників УАПЦ. Результатом патологічної ненависті московсько-більшовицького режиму до української культури було знищення (протягом 1917–1939 рр.) 8 тисяч пам'яток церковної архітектури, що становило 65% усіх храмів України.

27 червня 1930 року. Хоча Сталін у виступі на XVI з'їзді ВКП(б) повторив тезу про «великоруський шовінізм як головну небезпеку в партії в галузі національного питання», відтоді фактично вже не говорилося про те, що росіяни щось «винні» раніше гнобленим націям, що для забезпечення справжньої рівності в національному розвитку потрібна деяка нерівність на користь гноблених націй. Саме тоді почався поворот до встановлення нової ролі для російського народу – ролі «старшого брата». Сталін закликав «заарештувати і відправити на заслання десятки і сотні тисяч куркулів».

1 липня – 29 листопада 1930 року. Польська влада за наказом Ю. Пілсудського проводила «паціфікацію» (жорстокі репресивні акції проти українського населення та провідних діячів українського політичного і культурного життя в Галичині). З 1 липня до 1 грудня 1930 р. у Львівському, Тернопільському і Станіславському воєводствах польська поліція заарештувала 1739 українців, з них 1143

віддано під суд, пограбовано 53 українських села. Нищили українські культурні установи, кооперативи. Тому лідери ОУН протягом 1930–1935 рр. ініціювали «перманентну революцію», оголосивши шкільний і антимонопольний бойкот (не купувати польського тютюну, горілки тощо).

12 грудня 1930 року. У листі до Дем'яна Бедного, який сказав, що «лінощі і прагнення сидіти на печі є мало не національною рисою росіян», Й. Сталін дав різку оцінку подібних висловлювань, проголосивши, що російський пролетаріат є авангардом робітничого класу не тільки в СРСР, а й в усьому світі. Сталін заявив, що росіяни відчують «почуття революційної національної гордості», а подібні висловлювання Дем'яна Бедного є не що інше як «розвінчання СРСР, розвінчання російського пролетаріату». Тобто, від цього часу росіяни знову, як і у дореволюційні часи, ставали немовби візитною карткою всієї держави.

1930 рік. Під наглядом польської цензури перебували 60 українських видавництв і близько 120 редакцій українських газет і журналів. Систематично друкували списки заборонених українських книг, альманахів, календарів та інших видань, що виходили як в Галичині, так і за її межами. На початок Другої світової війни до них було занесено понад тисячу найменувань.

1930 рік. – Чи правда, що на Волині вже всі говорять українською?

- Так, прошу пані, українці спілкуються українською.
- І на вулиці? І в органах управління?
- Адже українців на Волині 80 відсотків.

- Це жах. Держава в державі. Зрештою, це брехня: ніяких українців там немає...

Цей діалог двох панянок зафіксував В. Островський на залізничному вокзалі в Любліні й оприлюднив у часописі «Wiuletun polsko-ukraiński». У ньому відображено поширені серед поляків настрої стосовно українців. Водночас він наближає до розуміння сутності «волинського вузла».

1931–1934 року. Друге заслання до Москви Михайла Грушевського. У 1914 р. Михайло Грушевський повернувся з Відня до Києва, де був заарештований і засланий до Симбірська, звідти – до Казані, а 1916 р. переведений до Москви під гласний нагляд поліції без права займатися професійною діяльністю. У Москві М. Грушевського застала Лютнева революція 1917 р. Тим часом у березні 1917 р. в Києві було створено Центральну Раду, і її головою заочно обрано Михайла Грушевського – як загально визнаного лідера українського національного руху. Вчений виїздить до Києва. Попереду проголошення самостійної держави – Української Народної Республіки, потім поразка, еміграція і повернення до Києва в 1924 році. Під час перебування у Москві (друге заслання у 1931–1934 рр.) М. Грушевського заарештували і відправили до Харкова в ДПУ для допитів. Його звинувачували у приналежності до контрреволюційної організації Український національний центр (УНЦ). На вимогу Ягоди вченого було доставлено до Москви, пізніше звільнено з-під арешту і залишено для постійного проживання під наглядом НКВС. Було ліквідовано історичну секцію М. Грушевського в Академії Наук

України. Праці вченого піддали огульній критиці. Секретар ЦК КП(б)У С. Косіор характеризував Грушевського як закоріненого вождя української контрреволюції. П. Посишев у доповіді на XII з'їзді КП(б)У говорить про нього як про керівника УНЦ – бойової націонал-фашистської організації. Нарком освіти УРСР Затонський називає вченого теоретиком буржуазного націоналізму. Не витримавши комуністичних репресій, М. Грушевський помер у 1934 році.

Лютий – березень 1931 року. Арешти у справі підпільного «Українського національного центру» (УНЦ). Більшість заарештованих – емігранти, що повернулися в Україну протягом 1920-х років, переважно інтелігенція: політичні діячі, літератори, науковці, митці. (В. Голубович, П. Христюк, М. Шраг та ін.)

1931 – перша половина 1932 року. Московське партійне керівництво замінило 80% секретарів райкомів партії в Україні. За наступних п'ять років півмільйонну Компартію України переполовинили, відбулося її знищення. Здійснювалося перетворення української титульної нації з нації, суміщеної з державою, в сумирну етнографічну спільність.

1931–1932 року. Витіснення українських шкіл на Волині. До осені 1932 р. на весь край їх лишилося тільки чотири. Для прискорення колонізації західноукраїнських земель сюди відряджали вчителів з центральної Польщі. Вчителям-українцям рекомендували роботу в центральних воєводствах Польщі. Туди пересилили 1500 педаго-

гів-українців, а 2500 – звільнили з роботи. Наслідки цієї політики для української школи були катастрофічними. Якщо в 1911–1912 навчальному році в Галичині працювало 2420 українських початкових шкіл, то в 30-х роках – лише кілька сотень.

23 квітня 1932 року. Постанова ЦК ВКП(б) про ліквідацію літературних організацій і утворення єдиної Спілки письменників СРСР.

Квітень 1932 року. Коли голод в Україні досяг неймовірних масштабів, а до ЦК КП(б)У... йшли сотні повідомлень про голодні смерті, секретар ЦК КП(б)У С. В. Косіор писав Й. В. Сталіну: «Будь-які розмови про «голод» на Україні треба категорично відкинути».

Липень 1932 року. Члени Політбюро ЦК ВКП(б) В. Молотов і Л. Каганович на III конференції КП(б)У усю вину за невиконання планів хлібозаготівель переклали на ЦК КП(б)У.

7 серпня 1932 року. ВЦВК та РНК СРСР ухвалили постанову «Про охорону державних підприємств, колгоспів і зміцнення суспільної (соціалістичної власності)». («Закон про п'ять колосків»). За крадіжку колгоспного майна карали розстрілом, а «при смягчающих обставинах» – 10 роками позбавлення волі. До початку 1933 року за цим законом засуджено 54645 осіб, із них 2110 до страти.

11 серпня 1932 року. У листі до Лазаря Кагановича Сталін висловив невдоволення: «Дела на Украине из рук вон плохи... В двух областях около 50 райкомов высказа-

лись против плана хлебозаготовок, признав его нереальным. В других райкомах дело обстоит, как утверждают, не лучше... Если не возьмемся теперь же за выправление положения на Украине, Украину можем потерять. Имейте в виду, что Пилсудский не дремлет, и его агентура на Украине во много раз сильнее... Имейте так же в виду, что в Украинской компартии (500 тысяч членов, хе-хе) обретаются не мало (да, не мало!) гнилых элементов, сознательных и безсознательных петлюровцев, наконец – прямых агентов Пилсудского. Так дальше продолжаться не может. Нужно... поставить себе целью превратить Украину в кратчайший срок в настоящую крепость СССР»...

Листопад 1932 року. Сталін відряджав надзвичайні хлібозаготовчі комісії під керівництвом В. Молотова до УРСР і Л. Кагановича – на Північний Кавказ. 18 і 20 листопада з'явилися написані Молотовим і завізовані Сталіним постанови ЦК КП(б)У й Раднаркому УРСР, в яких містилися зловісні пункти про натуральне штрафування боржників з хлібозаготівель – м'ясом і картоплею. Правда, немає документів про натуральне штрафування квасолею, буряками, капустою і всім іншим. Але новорічна телеграма 1 січня 1933 р. безпомилково вказує на людину, яка дала сигнал розпочати репресивну акцію з вилучення нехлібного продовольства під брехливим приводом боротьби за хліб.

14 грудня 1932 року. Постанова ЦК ВКП(б) та РНК СРСР про хлібозаготівлю в Україні, Північному Кавказі та у Західній обл. У 6 і 7 пунктах цього документу мовилося про

неправильне проведення українізації «без тщательного підбора большевистских украинских кадров». ЦК ВКП(б) і РНК СРСР вимагали від ЦК КП(б)У і РНК України «изгнать петлюровские и другие буржуазно-националистические элементы из партийных и советских организаций, тщательно подбирать и воспитывать украинские большевистские кадры, обеспечить систематическое партийное руководство и контроль за проведением украинизации.»

15 грудня 1932 року. Сталін і Молотов у телеграмі до ЦК республіканських компартій, крайкомів і обкомів, голів раднаркомів, край-та облвиконкомів вимагали терміново припинити українізацію в районах РРФСР, Середньої Азії та Казахстану, де компактно проживали українці. «Доручити крайкому та крайвиконкому ДСК, обкому та облвиконкому ЦЧО, Казахстанському крайкому і РНК негайно припинити подальшу українізацію в районах, перевести всі українізовані газети, друк і видання на російську мову і до осені 1933 року підготувати перехід шкіл і викладання на російську мову».

23 грудня 1932 року. Поляки стратили бойовиків Організації Українських Націоналістів В. Біласа і Д. Данилишина.

1932–1933 року. Штучний голодомор в Україні, організований московською більшовицькою владою. Намісник Сталіна в Україні П. Постишев і його московсько-більшовицька команда громили українського «куркуля» (насправді – українське селянство, щоб підірвати голодомором біологічну силу українців) та «український бур-

жуазний націоналізм». Фактично це означало «нищення української культури та її діячів і перетворення її в сліпе знаряддя російського володіння в Україні; централізація і російшення всього державного і партійного апарату; імпортування в Україну нових кадрів із Росії на місце нищених місцевих діячів; організація планового голодомору через тотальне пограбування українського села; розправа з усіма «націоналістами», в тому числі і з апаратом КП(б)У, який звинувачували в тому, що він сприяв прагненню України відірватися від Росії і шукати підтримки на Заході.

1 січня 1933 року. Сталін надіслав ЦК КП(б)У телеграму з вимогою повідомити всі райони (і безпосередньо селян), що борг треба негайно повернути: «Якщо знайдуть приховане від обліку або розкрадене зерно, тоді влада буде діяти відповідно до закону від 7 серпня 1932 року». Виконуючи сталінську телеграму, комуністичні посіпаки викачали все продовольство з України. Після чого мільйонам людей не було чим рятуватися від голоду. Був один вихід: вирушити туди, де можна було хоч щось купити (передусім в Росію). Але саме в цей момент Сталін відправляє листа Кагановичу з категоричною вимогою заборонити селянам виїжджати із своїх територій, заблокувати військовими частинами Україну і Кубань. Українське населення залишалося на своїх місцях і сотнями тисяч кожного місяця гинуло від голоду.

13 січня 1933 року. Євген Маланюк писав до Євгена Пеленського: «Політика Росії виразно закреслилася на фізичне винищення інтелігенції, як перед тим «куркулів».

24 січня 1933 року. Таємна постанова ЦК ВКП(б) про Україну, за якою в Україну послано секретаря ЦК ВКП(б) Павла Постишева. Він привіз із собою керівника ГПУ В. Балицького з цілим штабом чекістів-україножерів. У новостворені політвідділи машинно-тракторних станцій та радгоспів П. Постишев призначив присланих з Москви 3000 керівних працівників. На роботу в райони України спрямував 1340 осіб. За 10 місяців змінив 237 секретарів райпарткомів із 525 усіх тодішніх районів УРСР. За свою роботу Постишев звітував тільки Сталінові.

23 лютого 1933 року. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило зняти Миколу Скрипника з посади Наркома освіти. Цією ж ухвалою зміцнено позиції ще одного представника команди Постишева – М. Попова, що мав завдання ідеологічно забезпечити ліквідацію «націоналістичного ухилу» М. Скрипника.

Лютий 1933 року. За статистичними обчисленнями від голоду щодня вмирало в середньому 25 тис. українців, тобто 1041 особа щогодини, або 17 осіб щохвилини. Росіянин Павло Постишев, який завжди їздив у вишиваній українській сорочці, громив і винищував все, що було українське. Це був генеральний наступ на все українське життя та на всі будь-які прояви українського національного духу.

1 березня 1933 року. Миколу Скрипника знято з посади Наркома освіти Української РСР.

4 березня 1933 року. Політбюро ЦК КП(б)У у проєкті резолюції про підсумки українізації зазначало: «Вважати

політично недоцільним випускати брошуру тов. Скрипника «Нариси підсумків (стенограма промови на засіданні Колегії народного комісаріату освіти 14.02.33 р.». Така ухвала була початком спланованого удару по Народному комісаріату освіти УРСР. На посаду Наркома освіти замість Миколи Скрипника призначено Володимира Затонського, його заступником став Андрій Хвиля.

6 квітня 1933 року. За наказом нового керівництва Наркомату освіти УРСР було організовано комісію під головуванням А. Хвилі («для перевірки роботи на мовному фронті»). Завдання комісії було «очистити теоретичний фронт від усього буржуазно-націоналістичного сміття, повести дійсно пролетарськими шляхами творення наукової термінології, виправити українську фразеологію, український правопис».

24 квітня 1933 року. А.Хвиля подав доповідну записку в Політбюро ЦК КП(б)У, у якій без зайвої дипломатії звинувачено М. Скрипника в тому, що він «не тільки не вів боротьбу проти... буржуазно-націоналістичної лінії у питаннях створення української наукової термінології, а й сприяв цьому викривленню партійної лінії на фронті мовознавства».

26 квітня 1933 року. Новопризначений Нарком освіти В. Затонський на нараді в ЦК КП(б)У наголосив, що «падіння числа шкіл російської нацменшини є наслідком перекручення лінії партії», освітні установи «засмічені націоналістичними, класово-ворожими елементами... Ці націоналістичні елементи могли так широко проводити

свою діяльність тому, що їм допомагали деякі вказівки самого Наркомпросу».

26 квітня 1933 року. Доповідь А. Хвилі на нараді в ЦК КП(б)У та засіданні комісії Наркомату освіти 24 квітня 1933 року стали основою його погромницької публікації у журналі «Більшовик України» (1933. – № 7 – 8. – С. 42 – 56) «Викорінити, знищити націоналістичне коріння на мовному фронті», у якій зазначено, що «в питаннях творення української термінології, в питаннях української синтакси – українську мову спрямували на націоналістичні шляхи». Засуджуючи попередню працю народного комісаріату освіти, А. Хвиля висунув такі вимоги: а) припинити негайно видання всіх словників; б) переглянути словники і всю термінологію; в) провести уніфікацію технічної термінології з тою термінологією, що є в Радянському Союзі і вживана й на Україні; г) переглянути кадри на мовному фронті і вигнати з цього фронту буржуазно-націоналістичні елементи; д) переглянути український правопис; є) зміцнити настанову щодо мовного оформлення УРЕ; ж) видати спеціального документа, який би всі ці питання всебічно охопив і забезпечив цілковитий дальший розвиток української радянської культури на мовному фронті дійсно більшовицькими шляхами, так, як вчив нас Ленін, як цьому вчить нас тов. Сталін».

14 травня 1933 року. В усіх українських республіканських газетах вийшов некролог, який починався словами: «13 травня обірвав своє життя видатний радянський письменник Микола Григорович Хвильовий». А вже

через два місяці почали писати про цю трагедію як «демонстративне самогубство». Мовляв, скотився у ... націоналістичне болото. «Націоналіст, що кинувся захищати свій народ та друга Михайла Ялового (про його арешт М. Хвильовий довідався рано-вранці 13 травня – В. Л.) від загибелі – на протигагу інтернаціоналістам, які, виявляється запланували голодомор і вкрили трупами всю Україну, а врешті-решт довели до загибелі й самого захисника... Але чи було це самогубство? – Запитує Віталій Шевченко у дослідженні «Розбита шибка» і роздумує. – Тепер ми можемо тільки сказати, що Хвильовий сидів мертвий за своїм столом у кабінеті, де було двоє входів (з передпокою і з їдальні) у будинку, де теж були двоє входів – парадний та з двору. А за його спиною була ота шибка зі слідом від кулі, яку помітили хлопчина Юрко Бедзик та інші діти. Все інше або в архівах Служби безпеки, або вже ніколи й нікому не стане відомим.

Але, відтворюючи обставини тієї події, бачимо, що вони дуже нагадують обставини смерті Володимира Маяковського. І якщо там був один свідок загибелі, то тут свідків багато. Згадайте, як у Маяковського, – дзвонить сестрі, нагадує їй, що прийде в понеділок і занесе гроші, а в неділю стріляється. І в домі Маяковського теж були парадний і «чорний» вхід і вихід. І теж невмотивоване самогубство. Чому ж саме це сталося із Хвильовим?»

«Він був до кінця на цілу голову вищий від усіх своїх українських літературних сучасників», – згадує про Хвильового його товариш, письменник Іван Дніпровський. Юрій

Смолич пише так: «І непримиренний, завзятий Григорович був не з таких, що виходять з гри, коли програють у якомусь ході...» Євген Маланюк: «Хвильовий людина політичного думання й політичного діяння: Хвильовий – політик». Ті, кому потрібно, це прекрасно розуміли... Чи не єдина людина, яка на той час в Україні знала, що треба робити, була вбита (Літ. Україна. – 2007. – 1, 8 листоп.).

31 травня 1933 року. Італійський консул Сержіо Граденіго повідомляв із Харкова своєму урядові: «... Голод далі робить таке велике знищення народу, що залишається зовсім незрозумілим, як світ може бути байдужим супроти такої катастрофи... У селі Гарово, за 50 км. від Харкова, з 1300 мешканців, що там жили, сьогодні можна нарахувати тільки 200. Околиця Полтави, здається, найбільше потерпіла, більше навіть від Харкова. У Полтаві навіть лікарі починають пухнути від недоїдання. Із Сум один комсомолец пише до своєї дівчини у Харків, що там батьки убивають своїх найменших дітей і їх з'їдають...

Закінчую: теперішнє нещастя спричинить колонізацію, переважно московську, України. Воно змінить її етнографічний характер. У може дуже близькому майбутньому не можна буде більше говорити про Україну, ...тому, що Україна в дійсності стане московським краєм».

Червень 1933 року. Політбюро ЦК КП(б)У затвердило постанову «Про зміни в українській науковій термінології, граматиці та правописі», що подала комісія у складі М. Попова, С. Косіора, П. Постишева, В. Затонського та

А. Хвилі. Після цієї постанови правопис зазнав кардинальних змін. Внесено 126 поправок; розділ про запозичені слова переписано цілком; написання їх майже цілковито виправлено за російським взірцем. Літеру «г» вилючено з абетки. Правило, коли писати «л» чи «ль» скопійовано з російського з усіма непослідовностями (Ісландія, але Фінляндія тощо). Норми російського правопису поширено навіть на слова, які ще до змін 1928–1929 рр. мали форму, відмінну від російської, зокрема «хемія та магнет» перетворилися на «хімію та магніт». Прикметники із суфіксами («-ськ, -зьк, -цьк») так допасовано до російських норм, що неможливо було сформулювати правило на українській основі. Сказано, що слід дотримуватися «узвичаєної» вимови; промовчано, що ця вимова не українська, а російська.

7 липня 1933 року. Коли за радянських часів писали про політичну і суспільну діяльність Миколи Скрипника, то зазначали, що 7 липня 1933 року він покінчив життя самогубством. Тільки тепер, коли відкрилися таємні архіви, розуміємо, що комуністична тоталітарна система з надзвичайною легкістю переступала будь-яку межу дозволеного, не зупиняючись перед злочином і тероризмом. У структурі НКВС були спеціальні бюро, які займалися відповідною роботою. Крім праці за кордоном, на ці бюро покладалося виконання спеціальних завдань на території Радянського Союзу. Це – компрометація, фізичний вплив, вбивство. Чи не тому в Радянському Союзі існувала якавсь дивна закономірність: молоді, дуже, у розквіті сил талановиті люди

раптом покінчували життя самогубством, несподівано вмирали за станом здоров'я, яке зненацька погіршилося, або їх вбивали злодії, які невідомо звідки з'являлися і невідомо куди зникали, чи наїжджали камази, крази... Можна вибудувати ланцюжок таких смертей від 1917 року аж до наших днів: Федір Вовк, Олександра Єфименко, Микола Міхновський, Микола Леонтович, Георгій Нарбут, Микола Хвильовий, Володимир Івасюк, Василь Стус, Вадим Гетьман, В'ячеслав Чорновіл, Георгій Гонгадзе, Володимир Побурінний, Олександр Крищенко, Анатолій Криль, Володимир Сенишин... У низці цих дивних смертей стоїть і самогубство Миколи Скрипника. У сучасних публікаціях висловлюються досить обґрунтовані гіпотези про те, що це були зовсім не самогубства чи випадкові трагічні аварії, а старанно сплановані червоною охранкою (чекістами) убивства провідних діячів українського руху. Професор І. Л. Михайлин, наприклад, опублікував статтю: «Скрипника убили в Харькове по распоряжению Сталина» (Репортер (Харьков). – 1995. – 12–19 декабря; «Загадочное убийство Скрипника» (Вечерний Харьков. – 1996. – 25 января).

Російська газета «Известия» від 31 липня 1997 р. опублікувала нарис журналістки Е. Максимової («Чистильник»). Вона написала про працівника НКВС, який згадував: «...Агентура заранее определяла, откуда легче снять объект, его маршруты или где у него совещание, сбор, явочная квартира. Изучал фотографии до родинки, до пятнышка на лице. Нас строго предупреждали: если рядом другие будут, их – ни-ни! Место мне готовили где-нибудь

напротин, на чердаке, в сьемной квартире, если в городе. А на природе стрелял и с лодки, и с дерева в джунглях...») Це він робив за кордоном. У власній державі було, безумовно, легше. А потім розповсюджували легенди...

9 липня 1933 року. У доповіді на зборах Харківського партактиву «Про націоналістичні ухили в лавах української партійної організації і про завдання боротьби з ним» секретар ЦК КП(б)У М. Попов критикував Шумського за те, що він вимагав «підміни більшовицької українізації буржуазно-націоналістичною»; Скрипника звинувачував у тому, що той «докотився до прямих закликів розвивати національну свідомість». «Особливо великого значення у боротьбі з буржуазним націоналізмом і українським націоналістичним ухилом набирає питання про мову й правопис, – підкреслював М. Попов. – Цьому питанню ЦК КП(б)У надає виняткового значення. Буржуазні націоналісти, переважно з числа західноукраїнських емігрантів, особливо широку роботу розгорнули над засміченням української мови й термінології, щоб максимально відірвати українську культуру від російської».

5 вересня 1933 року. Народний комісар освіти УРСР В. Затонський підписав постанову про затвердження «Українського правопису», підготовленого комісією під головуванням А. Хвилі, яка «крім питань української наукової термінології, розглянула правопис і кардинально його переробила, відкинувши штучне відмежування української мови від російської, спростивши правопис, ліквідувавши «націоналістичні правила цього правопису».

Перехід на рейки «більшовицької українізації» супроводжувався переведенням українських шкіл на викладання російською мовою, створенням в українських школах російських класів, відкриттям у великих містах російських газет тощо. Якщо в 1932/33 навчальному році з українською викладовою мовою було 17573 школи, то у 1933/34 навчальному році їх стало 17303. Кількість російських шкіл збільшилася у 1933/34 навчальному році до 1172 проти 974 шкіл у 1932/33 навчальному році.

Жовтень 1933 року. Погром театру «Березиль». Арешт Леся Курбаса.

18–22 листопада 1933 року. На об'єднаному пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У П. Постишев наголосив, що «помилки і промахи припущені КП(б)У у здійсненні національної політики партії були однією з головних причин прориву 1931 – 32 років у сільському господарстві...» За безпосереднім проводом і за прямими вказівками ЦК ВКП(б) і особисто тов. Сталіна ми розгромили українську націоналістичну контрреволюцію... За цей час було вигнано понад двох тисяч чоловіків з системи Наркомпросу, понад 300 наукових та редакторських працівників. Тільки по 8 центральних радянських установах ми вибили понад 200 чол. націоналістів та білогвардійців, які займали посади завідуючих відділами, завідуючих секторами тощо». У резолюції на доповідь С. Косіора зазначено, що «розгром українського націоналізму, викриття націоналістичних дворушників, що пролізли до партії, є найдоконечніша умова й складова частини більшовицької українізації». Протягом

1933 року в обласних управліннях народної освіти з політичних мотивів замінено 100% керівників, у районних – 90%. Всі вони зазнали репресій. Чотири тисячі учителів звільнено зі шкіл як «класово-ворожі елементи».

29 грудня 1933 року. Таємне «Сообщение всесоюзного переселенческого комитета при Совнаркомех СССР о переселении на Украину с других территорий страны». В українські села, виморені цілеспрямованим голодом, який організував московський комуністичний режим, переселяли людей з Росії. «По состоянию на 28 декабря 1933 г. преподанный план переселения колхозников на Украину выполнен на 104,70%. Отправлено 329 эшелонов, 21856 хозяйств, 117149 членов семей, 14879 лошадей, 21896 коров и 38702 голов разного скота». Москва з неперевершеним цинізмом і зухвалістю не тільки заперечувала наявність будь-якого не то голоду, а навіть недоїдання в Україні. Щодня в пресі та по радіо передавали брехливу зливу комуністичної пропаганди про щасливе й радісне життя, на всі лади повторюючи слова Сталіна «Жити стало краще, жити стало веселіше». В умовах терору НКВД, люди із заціпленими зубами терпіли це найзухваліше знущання над конаючим з голоду українським народом, а на Заході не тільки звичайні наївняки, а навіть поважні державні діячі вірили цій неперевершеній московській брехні.

Голодна смерть навмисно вимореної комуністичним режимом дитини українського селянина є рівноцінною голодній смерті єврейської дитини, вимореної нацистським режимом у варшавському гетто.

1933 рік. Погром українців на Кубані, бо тут була українізована майже половина районів, як це підкреслювалося в постанові ЦК ВКП (б) і Раднаркому СРСР від 14 грудня 1932 р. Цілоком українізовану Кубань довелося б приєднувати до УРСР, тобто нарощувати небезпечно великий людський і економічний потенціал України в СРСР. Навіть в гамівній сорочці радянської республіки громадяни України самим своїм існуванням створювали загрозу для кремлівських вождів. Московський комуністичний режим Сталіна масово знищував українців, але лише в Україні і на Кубані. «Знищення частини, а не цілого в ім'я того, щоб прищепити цілому певну норму поведінки» (С. Кульчицький).

1933 рік. Британський журналіст Малколм Маггеридж, працюючи московським кореспондентом газети *Manchester Guardian*, розповів світові про Голодомор в Україні. Свої репортажі про жахи винищення українців він відправляв до своєї газети з дипломатичною поштою, і це дозволило обминути цензуру. Не всі його матеріали пішли до друку, а ті, що були надруковані, вийшли під псевдонімом. Та все-таки завдяки репортажам Малколма Маггериджа, а також статтям Гарета Джонса, з яким він познайомився в Москві, світ довідався про розмах Голодомору. Водночас, народжений у Британії московський кореспондент *New York Times* Волтер Дюранти, наполегливо заперечував Голодомор. Багато хто довіряв Дюранти, який мав високу репутацію у світі журналістики. Адже 1932 р. він одержав за свої репортажі про сталінські п'ятирічки

Пулітцерівську премію – найвищу американську нагороду за досягнення в газетній журналістиці. Гарету Джонсу довелося писати листи до газети Маггериджа, підтверджуючи достовірність його інформації про голод в СРСР.

1933 рік. Смертність селян від Голодомору всіляко приховували на всіх щаблях влади. Ці вимоги компартії були поширені на всю Україну з метою прищепити кожному селянинові синдром байдужості: нічого не знаю, нічого не бачив, нічого нікому не скажу. Звітність про голодомор утаємничувалася за такою формою:

«З.....пятидневу.....месеца.....было заготовлено (закуплено).....голов разного скота. Болеет по району ящиром.....голов».

Під цифрою «заготовлено (закуплено) голів скота» значилися померлі з голоду, а під «хворими на ящур» – випадки людодїства.

1933–1937 роки. Цілеспрямована боротьба комуністичного режиму проти «старих буржуазних філологічних традицій» в Україні. Головний удар спрямований проти національно свідомих українських вчених: їх названо «посіпаками буржуазії в її боротьбі проти пролетарської революції», що плекають «фашистсько-інтервенціоністські плани». Здійснено уніфікацію навчального процесу та української термінології з російською.

Січень 1934 року. Журнал «Мовознавство» у першому числі назвав наукові видання Інституту української наукової мови і Науково-дослідного інституту мовознавства «войовничою програмою українського фашизму в мовознавстві,

спрямованою на те, щоб відірвати від культурного й мовного розвитку наших братніх республік, зокрема РСФР». Від цього часу перериваються й будь-які контакти українських вчених із зарубіжними. Масштаби антиукраїнського терору виразно засвідчує той факт, що уже у другій половині 30-х рр. молоде покоління українців було майже цілком позбавлене навчальної літератури з української мови. Були заборонені і шкільні підручники, зокрема, популярна «Початкова грамати́ка української мови» Олени Курило, і посібники для вищої школи – «Нариси історії української мови» П. Бузука, «Курс історії української мови. Вступ і фонетика» Є. Тимченка, колективний «Підвищений курс української мови» за редакцією Л. Булаховського, «Норми української літературної мови» О. Синявського.

Лютий 1934 року. Видано окремою книжкою «Український правопис» (1933). У передмові А. Хвилі «До видання нового українського правопису» зазначено: «Основні виправлення стосуються ліквідації усіх правил, що орієнтували українську мову на польську та чеську буржуазні культури, перекручували сучасну українську мову, ставили бар'єр між українською та російською мовами».

24 березня 1934 року. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило вилучити з масових бібліотек і продажу твори Миколи Скрипника.

17 червня 1934 року. У Березі Картузькій, на білоруській території, було відкрито концтабір, де на початку 1938 р. перебувало 4500 українців.

3 листопада 1934 року. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило постанову про видавництво Української Радянської Енциклопедії: «У зв'язку з потребою корінної перевірки матеріалів, що їх підготовляв минулий склад робітників УРЕ, – на рік припинити роботу по випуску підготовлених томів УРЕ. Апарат УРЕ розпустити. Матеріяли і майно УРЕ передати Наркомосу. Роботу над УРЕ поновлено лише у грудні 1957 року, бо в цей час уже був здійснений проект В. Кубійовича в справі видання «Енциклопедії українознавства». «Буржуазно-націоналістичному» проекту малося на увазі протиставити радянський. Тільки тому було поновлено роботу над УРЕ. За цим кроком інші союзні республіки почали й собі вимагати «радянських енциклопедій». Чим ми гірші за Українську РСР? Москва мусила погодитись. Так завдяки В. Кубійовичу всі республіки Радянського Союзу підготували свої енциклопедії. «БЭС» називалася великою, бо республіканські вважалися як малі.

1934–1936 роки. За вказівкою московської більшовицької влади було розібрано Михайлівський Золотоверхий собор, а залишки стін і фундаменти підірвали. Цей собор заклав онук Ярослава Мудрого Святополк Ізяславович 1108 р., а добудували в рік смерті князя – 1113 р. Михайлівський Золотоверхий собор відбудовано на початку ХХІ ст.

13–15 грудня 1934 року. У зв'язку з убивством С. Кірова засуджено до розстрілу діячів української культури, серед яких – письменники Г. Косинка, К. Буревій, Д. Фальківський, О. Влизько, І. Крушельницький та ін.

1934–1937 роки. Масове знищення українського населення негативно вплинуло на його популяцію, репродуктивні процеси та національне виховання дітей, підлітків, молоді. Залишилася велика кількість безвільних і бездумних осіб і тому в усіх сферах біологічного і соціального розвитку відбулися деформації. «Негативні зміни протягом 3–4 поколінь дали пролонговані наслідки серед нащадків, – підкреслила З. Служинська. – В Україні, ослаблений в інтелектуальному, духовному, матеріальному і репродуктивному відношеннях вибірки людей, що вижили, створили покоління манкуртів без роду і племені, без генетичної пам'яті».

19 листопада 1935 року. Політбюро ЦК КП(б)У ухвалило постанову «Про вилучення обкомами КП(б)У зінов'євсько-троцькістської і націоналістичної літератури з бібліотек України та здачу її до обласних органів НКВД». Серед заборонених авторів: Микола Куліш, Валер'ян Поліщук, Євген Плужник, Олександр Олесь і багато інших.

13 січня 1936 року. Варшавський процес над 12-ма членами ОУН., звинувачених у вбивстві Б. Перацького. Керівників ОУН. С. Бандеру, М. Лебеда та М. Карпинця засуджено до смертної кари.

Січень 1936 року. Створено «Комитет по делам вышшей школы СНК СССР». Йому підпорядковано усі вищі школи в усіх республіках. Затверджено загальносоюзну систему освіти: початкова (чотирирічна школа), неповна середня (семирічна школа) і повна середня (десятирічна школа). Початкова школа була обов'язковою на селі, неповна середня – в місті.

2 лютого 1936 року. У передовій статті газети «Известия» підкреслювалося, що інтернаціоналізм починає розумітися як прилучення до досягнень російського народу, творчі сили якого «все більше стають об'єктом наслідування і прикладу для трудящих відсталих народів». Великодержавний російський шовінізм перемагав в усіх сферах суспільно-політичного, духовно-культурного життя.

Квітень 1936 року. Арешт і розстріл Юрія Коцюбинського як нібито керівника українського троцькістського центру.

Жовтень 1936 року – листопад 1938 року. Чергова чистка КП (б)У і масовий терор в Україні (так звана «єжовщина»).

1936 – 1939 роки. Українська нація втратила за межами України: на Північному Кавказі, у Ростовській, Воронежській, Курській і Брянській областях близько 3,2 млн осіб. Щоб уникнути репресій, українці записалися росіянами.

Перша половина 1937 року. Інститут мовознавства Академії наук УРСР видав «Російсько-український словник». Червоні мовознавці найбільше дбали про те, аби вилучити «класово ворожі» (тобто українські) слова і ввести якомога більше слів «революційних». Академік Агатангел Кримський, який володів кількома десятками мов, назвав цей словник не «російсько-українським», а «російсько-російським словником», бо до нього було введено масу слів з російської мови і названо їх українськими. В Україні було запроваджено керовану з Москви і повністю контрольовану партійним апаратом мовну політику. Напрямо мовознавчих досліджень

в УРСР визначали три такі головні постулати: 1) Теза про «благотворність» впливу російської мови на українську, потребу зближення двох «братніх» мов і «гармонійність» українсько-російської двомовності; 2) Теза про необхідність формування спільного лексичного фонду мов народів СРСР; 3) Вимога широкого впровадження інтернаціоналізмів. Ці постулати було підпорядковано завданню уніфікації національних мов за російським зразком.

19–20 квітня, 23 червня 1937 року. Два політичні процеси румунського військового суду над українськими націоналістами на Буковині, яких було звинувачено в революційній діяльності та в заперечуванні законності румунської влади над українськими землями.

2 липня 1937 року. Політбюро ЦК ВКП(б) схвалило постанову №51/94 «Про антирадянські елементи», якою секретарям обласних, крайових, республіканських організацій та представникам НКВС пропонувалося взяти на облік усіх «куркулів та карних в'язнів», які повернулися із заслання та ув'язнення, з тим, щоб найбільш ворожих із них заарештувати і розстріляти в порядку адміністративного переведення їхніх справ через «трійки», а решту вислати у вказані НКВС місця. У постанові наголошувалося: «ЦК ВКП(б) пропонує в п'ятиденний термін подати ЦК склади «трійок», а також кількість осіб, що підлягають розстрілу, так само кількість осіб, що підлягають висланню».

31 липня 1937 року. На підставі рекомендацій ЦК ВКП(б) Нарком внутрішніх справ СРСР М. Єжов видав наказ

за №00447 «Про операції по репресіях колишніх куркулів, кримінальних елементів та інших антирадянських елементів». Згідно з наказом ті, хто підлягав репресіям, поділялися на дві категорії: перша – негайний арешт і розстріл; друга – ув'язнення в табори чи тюрми до 10 років.

5 серпня 1937 року. За наказом НКВС СРСР №00447 на кожну республіку, область, район спускали ліміти на репресування за I і II категоріями (I – розстріл, II – ув'язнення; співвідношення 3 до 1). «Знизу» посилали звіти про виконання лімітів, розгорнулося соціалістичне змагання за їх перевиконання, прохання й вимоги збільшити їх, особливо за I категорією, висували («зустрічні плани»). Нарком внутрішніх справ УРСР Ізраїль Леплевський тричі звертався за таким збільшенням – 5, 29 вересня та 11 грудня 1937 року, новопризначений нарком Олександр Успенський – двічі: 17 лютого і в травні 1938 року. Їхні потреби задовольняли. Фізичне знищення і заслання працівників Інституту мовознавства перервало тяглість розвитку українського мовознавства.

30 серпня 1937 року. Самогубство голови уряду УРСР П. Любченка.

27 жовтня – 4 листопада 1937 року. Розстріляно 1111 соловецьких в'язнів у Сандормосі під Медвежегорськом (Карелія). Серед розстріляних у Сандормосі близько 300 осіб – українці, переважно цвіт нації (учені, діячі культури й мистецтва, політики): професор, поет-неокласик Микола Зеров, режисер Лесь Курбас, драматург Микола Куліш, міністр освіти УНР Антон Крушельницький і його сини Остап

(24 роки) та Богдан (31 рік), міністр фінансів УРСР Михайло Полоз, письменники Михайло Козоріс, Мирослав Ірчан, Олекса Слісаренко, Валерій Поліщук, Павло Филипович, Григорій Епід, Михайло Яловий, Валерій Підмогильний, Марко Вороний, історик Матвій Яворський та багато інших.

27 листопада 1937 року. За вироком особливої трійки НКВС СРСР розстріляний Митрополит Української Автокефальної Православної Церкви Василь Липківський. Він був одним із ініціаторів українського релігійно-громадського руху за автокефалію на початку 1917 р. 9 травня 1919 р. відправив першу службу українською мовою в Миколаївському соборі на Печерську в Києві. У жовтні 1921 р. на Всеукраїнському Церковному Соборі Василь Липківський був обраний Митрополитом УАПЦ. Він активно працював для відродження Української національної церкви, за що його переслідувала московська більшовицька влада.

Друга половина 1937 року. Москва ліквідує майже весь склад уряду УРСР і весь ЦК КП(б) України.

28 січня 1938 року. Оголошено про «обрання» М. Хрущова та М. Бурмистенка першим та другим секретарями ЦК Компартії України. З призначенням М. С. Хрущова на пост першої особи в Компартії України з лексики українських керівників зникають такі поняття як «українізація», «великодержавний шовінізм» тощо. Тепер в Україні починають визнавати російський народ за старшого брата. Поглиблюється процес російщення в СРСР, яке почалося у 1933 році, коли «остаточно вгаснуло українське національне відродження». У 1937–1938 рр. висувається ідея месіанської ролі російського народу.

20 квітня 1938 року. Виконуючи рішення РНК СРСР і ЦК ВКП(б) «Об обязательном изучении русского языка в школах национальных республик и областей», РНК УРСР і ЦК КП(б)У ухвалили постанову «Про обов'язкове вивчення російської мови в неросійських школах України». Постанова зобов'язувала з 1 вересня 1938 року ввести викладання російської мови як предмет у всіх неросійських школах України.

Квітень 1938 року. РНК УРСР і ЦК КП(б)У ухвалили постанову «Про реорганізацію шкіл на Україні». Створені навчальні заклади з викладанням мовами національних меншин кваліфікувалися у постанові як «насадження» особливих національних шкіл (крім російських), які стали осередками «буржуазно-націоналістичного впливу на дітей», а їх функціонування визнавалося «недоцільним і шкідливим». Значно збільшилась кількість російських шкіл: з 1933 у 1930 році до 2362 у 1941 році.

8 травня 1938 року. Постанова ЦК КП(б)У «Про складання нового українського правопису». Головним завданням проголошено – «насамперед ліквідувати націоналістичні перекручення... українського правопису».

23 травня 1938 року. Трагічно загинув у Роттердамі один із творців Організації Українських Націоналістів, перший легендарний голова її Проводу, полковник Євген Коновалець від вибуху бомби, підкладеної агентом НКВД П. Судоплатовим на виконання доручення Сталіна.

13–18 червня 1938 року. Спеціальна резолюція XIV з'їзду КП(б)У вимагала «ліквідувати наслідки ворожого шкідництва у викладанні російської мови в неповних середніх і середніх

школах, а також у вузах). Під гаслами боротьби проти «троцькістів», «бухарінців», «буржуазних націоналістів», безстанного повторення, що «Україна є невід'ємною частиною Радянського Союзу», «вірним форпостом СРСР на Заході», що «велика російська культура благотворно впливає на українську», Москва лицемірно насаджувала в Україні все російське: мову, культуру, літературу, мистецтво, витісняла місцеве, українське – все, що стояло на заваді до уніфікації імперії. Наслідки великодержавницької політики ставали очевидними: якщо у 1930 році українською мовою видано 6394 назви книг, то у 1933 році – 3472; у 1936 році – 3232; у 1937 році – 2566; у 1938 році – 2159; у 1939 році – лише 1895 назв. Це становило відповідно 79, 69, 59, 52 і 43 відсотки загальної кількості назв книжок, виданих всіма мовами.

23 жовтня 1938 року. Закарпаття одержало автономію. Уряд краю спочатку очолили москвофіли, але, скомпрометовані всією попередньою політикою, вони не дістали підтримки в суспільстві. До такого повороту подій були готові українофіли, лідер яких Августин Волошин 26 жовтня 1938 р. отримав мандат для формування уряду Карпатської України. Головним завданням уряду була консолідація краю. Угорці й поляки проводили агітацію за повернення Карпатської України до Угорщини і спільний угорсько-польський кордон. На територію Карпатської України було перекинуто чотири роти, «голодранців» («Сабот чопот») угорського реваншиста М. Козми (300 із них заарештувала чеська поліція), групами по 6 – 8 бойовиків. Тут, а також на Південному Сході Словаччини діяли 900 угорських диверсантів, ме-

тою яких було сприяти захопленню Закарпатського регіону угорською армією.

2 листопада 1938 року. Міністри закордонних справ Німеччини та Італії, розглянувши у Відні конфлікт між Угорщиною й Чехословаччиною, передали Угорщині міста Ужгород, Мукачеве й Берегове з прилеглими до них районами, де мешкали 82 тис. угорців, 33 тис. українців, 16 тис. словаків і чехів.

11 листопада 1938 року. «Народный Комиссариат Внутренних Дел Союза ССР, в лице начальника Главного управления государственной безопасности, комиссара госбезопасности I ранга Лаврентия Берии, с одной стороны, и Главное управление безопасности Национал-социалистической рабочей партии Германии, в лице начальника четвертого управления (ГЕСТАПО) Генриха Мюллера, на основании доверенности №1-448/12-1, от 3 ноября 1938 г., выданой шефом Главного управления безопасности Рейхсфюрера СС Рейнхарда Гейдриха, с другой стороны, заключили настоящее генеральное соглашения о сотрудничестве, взаимопомощи, совместной деятельности между НКВД и ГЕСТАПО.

Параграф 1. п.1 Сторони видят необходимость в развитии тесного сотрудничества органов государственной безопасности СССР и Германии во имя безопасности и процветания обеих стран, укрепления добрососедских отношений, дружбы русского и немецкого народов, совместной деятельности, направленной на ведение беспощадной борьбы с общими врагами, ведущими планомерную

политику по розжиганию войн, международных конфликтов и порабощению человечества.

Параграф 2. п.1. НКВД и ГЕСТАПО будут развивать свои отношения во имя процветания дружбы и сотрудничества между нашими странами.

п.2. Стороны поведут совместную борьбу с общими основными врагами:

- международным еврейством, ее международной финансовой системой, иудаизмом и иудейским мировоззрением;

- дегенерацией человечества, во имя оздоровления белой расы и создания евгенических механизмов расовой гигиены.

п. 3. Виды и формы дегенерации, подлежащие стерилизации и уничтожению стороны определили дополнительным протоколом №1, являющимся неотъемлемой частью настоящего соглашения».

20 листопада 1938 року. Угорські війська розпочали наступ на територію молодої держави – Карпатської України з метою окупації її території. На вимогу Гітлера і Муссоліні угорський диктатор М. Хорті був вимушений припинити агресію.

1938 рік. Румунський король Кароль II встановив у країні військову диктатуру. Усі політичні партії, включаючи навіть лояльну до румунів Українську національну партію В. Залозецького, було ліквідовано. Свої структури зберегли лише українські націоналісти, які перебували у підпіллі.

13 лютого 1939 року. Призначено вибори до парламенту – Сейму Карпатської України. Вибори закінчилися

блискучою перемогою прихильників суверенітету Закарпаття (86,1 %).

10 березня 1939 року. У промові на XVIII з'їзді ВКП(б) Й. Сталін з неприхованим глумом говорив про прагнення Карпатської України добитися самостійності й цим розпочати справу визволення України. «Комашка, що хоче прилучити до себе слона», – такими словами він схарактеризував героїчну боротьбу карпатоукраїнців.

13 березня 1939 року. Посол Угорщини в Німеччині Стоян прибув до столиці Будапешта зі звісткою про те, що Гітлер дозволив нарешті ввести угорські війська на закарпатську землю. 14 березня 1939 року угорська армія вторглася на територію Закарпатської України.

14 березня 1939 року. В Хусті проголошено незалежну Карпатську Україну, хоча Берлін просив карпатське керівництво капітулювати перед Угорщиною.

15 березня 1939 року. Під гуркіт гарматної канонади засідав Сейм Карпатської України, який обрав президентом Августина Волошина, затвердив державний герб: ведмідь на червоному полі, чотири сині і три жовті смуги з правого боку, тризуб із хрестом на середньому зубі. Гімном проголосили відомий твір П. Чубинського «Ще не вмерла Україна».

15–17 березня 1939 року. П'ятитисячна «Карпатська Січ» героїчно стримувала просування 40-тисячної угорської армії. Після захоплення Хуста ще кілька днів точилися оборонні бої, у яких загинуло близько 2000 закарпатців і галичан. У цих боях загинув член Української Військової Організації, член Крайової Екзекутиви ОУН, шеф штабу Збройних Сил

Карпатської України, 37-річний полковник Михайло Колодзінський та низка інших палких українських націоналістів, які «боролися за право на вільне життя всім нам дорогої Срібної Землі» (В. Яшан). Карпатська Україна першою, ще до початку Другої світової війни, вчинила збройний опір агресору.

1939 рік. Розгром польською владою української православної церкви на Холмщині (знищено 189 церков, а 149 було передано римокатоликам). Із 138 загальноосвітніх середніх шкіл Галичини у 1939 р. працювало лише 5 українських державних шкіл, у яких навчалося 2050 учнів, та 18 приватних з 3571 учнем. В Галичині було 4 вищі навчальні заклади: університет, політехнічний інститут, ветеринарна академія та академія зовнішньої торгівлі. Але для українців змога навчатися в середніх і вищих навчальних закладах була недосяжною через високу плату. Діяла відсоткова норма прийомів до вишів молоді української національності, яка становила, наприклад, у Львівському університеті близько 5%.

Лютий 1939 року. Польський уряд ухвалив програму «державної політики Польщі на Волині», якою передбачалася повна колонізація й покатоличення українців.

23 серпня 1939 року. Підписано пакт Молотова – Рібентропа про переділ Європи між комуністичним Радянським Союзом і нацистською Німеччиною.

Вересень 1939 року. Після перемоги над Польщею в Бресті, Гродно, Ковелі, Пінську відбулися спільні паради німецьких та радянських військ. Оцінюючи Другу світову війну, Москва застосовує подвійні стандарти, які «особливо

яскраво проявляються в звинуваченнях ОУН-УПА в співпраці з нацистською Німеччиною. Однак цілковито ігнорується той факт, що УПА не була союзником вермахту, а Червона армія в період з 1939 р. по 1941 р. була, причому і де-факто, і де-юре, – підкреслює Ігор Лосєв. – УПА не проводила спільних парадів із нацистським вермахтом, а Червона армія це робила». Спільний парад у Бресті приймали: з німецької сторони генерал Гудеріан, а з радянської – кобриг Кривошеїн.

Вересень 1939 року. У результаті восьмого розподілу Польщі (саме стільки їх було протягом XVIII – XX ст.) між СРСР і Німеччиною до Радянського Союзу відійшло 202 069 кв. км. земель із населенням 13, 2 млн. осіб, включаючи майже 5, 2 млн. поляків (38%), 4, 9 млн. українців (37, 2%), 1, 9 млн. білорусів (14, 6%), 1, 1 млн. євреїв (понад 8 %).

Вересень – жовтень 1939 року. Приєднання Західної України до СРСР принесло населенню трагічні випробування. Лише з осені 1939 року до осені 1940 року було репресовано за політичними ознаками, головним чином депортовано без суду і слідства, і навіть без письмового звинувачення, понад 180 тис. осіб із Західної України.. Була ліквідована вся українська, польська і єврейська преса, закрито товариство «Просвіта», яке проіснувало понад 70 років, «Рідну Школу», виховно-спортивні організації «Соколи», «Луги», «Орли», професійні, робітничі, господарські, жіночі, студентські, молодіжні організації.

1939 – 1944 роки. За ці роки угорсько-фашистської окупації репресовано 185 тис. українців Закарпаття,

115 тис. з них загинуло; 70 тис. загинуло в тюрмах та концтаборах, з яких 5 тис. замучено. До колишнього Союзу втекло через границю майже 40 тис. осіб; там вони потрапили в ще гірші умови – опинилися в Соловецьких концтаборах. Із 40 тис. осіб 33 тис. загинуло в радянських концтаборах, 7 тис. чоловіків влились в армію генерала Свободи, що врятувало їм життя. Із 50 тис. закарпатців, що воювали в Червоній Армії, загинуло майже 10 тис. солдатів і офіцерів, поранено – 41387 осіб. Після встановлення радянської влади створилися всі умови для асиміляції українського населення. В угорських і румунських школах вивчали лише російську мову.

14 січня 1940 року. На виконання ухваленого в листопаді 1939 року рішення уряду УРСР ліквідовано Наукове Товариство імені Тараса Шевченка, що мало за собою майже 70 років наукової діяльності.

10 лютого 1940 року. Розпочався перший етап депортації населення із західних областей України. Наприклад, з Івано-Франківщини тоді окупанти виселили 9083 особи.

13 лютого 1940 року. Радянський уряд ухвалив постанову «Про виселення українців з населених пунктів». Йшлося про вигнання з 229 сіл 102 800 осіб, які проживали у 800-метровій прикордонній зоні. За чотири дні лютого у 3537 товарних вагонах було відправлено до Сибіру десятки тисяч місцевих жителів. У дорозі померли 32 733 особи.

4 березня 1940 року. Постановою РНК УРСР «Про реорганізацію початкових і середніх шкіл на території західних областей України» зобов'язано «в школах з неукраїнською мовою навчання запровадити обов'язкове вивчення

української і російської мов, а в школах з українською мовою – вивчення російської мови». Чергуючи тактичні поступки з репресіями, терором, московсько-комуністичні колонізатори намагалися зробити в Галичині те, що не вдалося царським сатрапам під час першої світової війни, тобто «задушити український рух, рух багатомільйонного народу до свободи і до рідної мови». Найменший прояв національної свідомості потрачували як «підрив віковичної дружби трьох братніх слов'янських народів – білоруського, російського і українського», як відхід від пролетарських, класових позицій на ворожі, націоналістично-буржуазні.

2 серпня 1940 року. Землі Північної Буковини і частина Бесарабії, де жили українці, увійшли до складу УРСР.

12 вересня 1940 – 19 грудня 1941 років. Регентським комісаром Закарпаття був М. Козма – організатор групи «голодранців», які тут діяли раніше. Він намагався зробити Закарпаття невід'ємною частиною Угорщини. У краї не залишилося жодної української школи.

19 січня 1941 року. У Львові до розстрілу засудили 42 оунівців, 7 травня у Дрогобичі – 30, у червні 1941 р. в Києві – з 39 підсудних до смертної кари засуджено 22 членів ОУН.

V. Найнігстунніші метогу нищення українського осергя

Одним з найбільших скарбів, які успадковує кожний народ від своїх предків, є незаперечно його рідна мова. Мова ця – то дзеркало душі народу, то святиня, з котрою зв'язана не тільки минувшість, але і будучність народу, і його повага в світі.

Михайло Подолинський

Слово, моя ти єдина зброе,
Ми не повинні загинуть обоє!
Може, в руках невідомих братів
Станеш ти кращим мечем на катів.

Леся Українка

Любов до Батьківщини неможлива без любові до рідного слова. Тільки той може осягти своїм розумом і серцем красу, велич і могутність Батьківщини, хто збагнув відтінки і пахощі рідного слова, хто дорожить ним, як честю рідної матері, як колискою, як добрим ім'ям своєї родини. Людина, яка не любить мови рідної матері, якій нічого не промовляє рідне слово, – це людина без роду й племені.

Василь Сухомлинський

Любїть Україну у сні й наяву,
вишневу свою Україну,
красу її, вічно живу і нову,
і мову її солов'їну.

Володимир Сосюра

Всяка денационалізація зводиться на послаблення енергії мислі, на нищїсть спустошення, аморальність та опідлення.

Олександра Потебня

Мова – це серцевинна точка, в яку найперше цілять, аби здійснити вбивство України. Цілять і з відверто зловорожих намірів, і з причини суто малоросійського «недомислія».

Анатолій Погрібний

Однакові – і рідні, і чужі,
Як хижакі, гуртуються у зграї,
Щасливі, що Господь їх не карає
За людські кривди й повені олжі.

Іван Гнатюк

22 червня 1941 року. Німеччина напала на Радянський Союз. Закінчилися відкриті, демонстративні братні обійми між Гітлером та Сталіним, поцілунки і безмежні взаємні похвали з приводу грандіозних успіхів у будівництві націонал-соціалізму й гулагівського комунізму в їхніх імперіях. Безпосередніми організаторами страшної бойні – Другої світової війни були два «побратими» по духу А. Гітлер з його націонал-соціалістичною ідеологією і Й. Сталін зі своєю імпортованою комуністичною ідеологією. Під час війни й для Радянського Союзу, й для Німеччини найважливішим і геостратегічним чинником у всій Європі була Україна. На території України війна тривала 40 місяців, аж до 28 жовтня 1944 року. Втрати радянських військ тільки в бойових операціях із визволення України – майже 3,5 млн. осіб. «Український чинник» перемоги – такі вражаючі цифри: 8,8 млн. загиблих, 2,5 млн. було відправлено у німецьку неволю, зруйновано 870 міст і понад 3000 сіл. Більшість українців була в лавах Червоної Армії, але воювали вони аж ніяк не за комуністичний тоталітарний режим, а за своїх рідних і близьких, свої міста й села, оселі, за спасіння українського етносу. Відстоюючи ідеали державної незалежності України, із зброєю в руках і проти нацистів, і проти більшовиків боролася Українська Повстанська Армія.

23–26 червня 1941 року. На території Західної України енкаведисти знищили тисячі в'язнів – «контрреволюціонерів». Лише у трьох в'язницях Львова було замучено і розстріляно близько 4000 ув'язнених, у Луцьку – 2000, всього

20 тис. громадян. Поблизу с. Ляцького в Дрогобицькій обл. 500 в'язнів кинули до 36-метрової соляної шахти. На мосту через Дністер, біля Заліщиків, було підірвано ешелон з ув'язненими, а тих, що намагалися врятуватися, скошили кулеметними чергами.

29 червня 1941 року. Уряд СРСР прийняв ухвалу про евакуацію АН УРСР з Києва до Уфи. У внутрішньому дворі публічної бібліотеки АН УРСР спалено спецфонд – знищено близько 100 тисяч книжок.

30 червня 1941 року. О 4 год. 30 хв. до Львова увійшов курінь «Нахтігаль». Українські бійці зайняли стратегічно важливі об'єкти міста й в'язниці. Протягом 30 червня 1941р. бійці «Нахтігалью» розшукували у в'язницях закатованих енкаведистами родичів та знайомих. Серед замучених в'язнів у тюрмі по вул. Лонцького знайшли брата сотника Р.Шухевича Юрія. Збройні частини «Нахтігаль» і «Роланд» ОУН створювала для того, щоби згодом вони стати ядром української армії. Дуже багато старшин «Нахтігалью» потім були командирами УПА. « І чому Франція та Британія мали право протягом 1938–1939 років співпрацювати з Німеччиною, чому Радянський Союз мав право співпрацювати з Німеччиною протягом 1939–1941 років? Але чому українці засадничо не мали права співпрацювати з німцями? – запитує радник СБУ Володимир В'ятрович і відповідає. – Наголошу, що мова йде про період, коли німці ще не встигли показати свого звірячого обличчя і сприймалися як визволителі від комуністичного режиму. Коли Р. Шухевич зрозумів це, а також те, що німці не ви-

конали домовленостей, він почав воювати з ними. ОУН, УПА – це та сила, яка відважилася кинути виклик обом тоталітаризмам: і нацистському, і комуністичному».

30 червня 1941 року. У Львові проголошено відновлення самостійної Української держави. Представники української громадськості вітали на зборах Акт відновлення незалежності. За сприяння бійців куреня «Нахтігаль», які охороняли львівське радіо, текст самостійницького Акту було двічі зачитано в ефірі. 12 липня 1941 р. німецька влада заарештувала й відправила до Берліна українських провідників Я. Стецька, Л. Ребета, Р. Ільницького, де до них приєднали С. Бандеру. Від них гітлерівці вимагали відкликати Акт проголошення незалежної України від 30 червня 1941 року, однак українські патріоти відмовилися це зробити. Після двох місяців слідства їх відправили до концентраційного табору Заксенхаузен. Тут С. Бандера перебував з 15 вересня 1941 р. до 27 вересня 1944 р. Брати С. Бандери Василь та Олександр загинули у концтаборі Освенцім. Їх замучила польська таборова служба «Катували он рафінованими способами: кидали в кипуче вапно, били залізними прутами, заставляли підкладати спину під дошки, що по них в'язні возили тачки з різними тгарями»... (В. Яшан).

1 липня 1941 року. Занепокоєне активною політичною діяльністю бійців «Нахтігалью», яка йшла в розріз із офіційною політикою нацистів на окупованій українській території, німецьке командування віддало наказ легіонерам звільнити всі стратегічні пункти Львова й передати їх

під охорону новоприбулих відділів німецької поліції. Німці надали воякам «Нахтігалю» тижневу відпустку. Після завершення відпускнуго тижня командування вермахту віддало наказ «Нахтігалю» 7 липня 1941р. покинути Львів. Перша сотня виїхала через Золочів у напрямку Тернополя, а 8–9 липня місто покинули й інші дві сотні.

Ніч з 4 на 5 липня 1941 року. За даними СБУ, що базуються на німецьких документах, масові розстріли євреїв (було знищено 1400 осіб) у Львові здійснювала німецька поліція безпеки, а саме відділ карателів під орудою гауптштурмфюрера СС Фелікса Ландау, який організаційно підпорядковувався «айнзангруппі С.».

14–19 липня 1941 року. Німецькі загарбники передали Румунії землі між Дністром і Північним Бугом, північну Буковину і Бесарабію. До цієї території, яку називали Трансністрією, приєднали Одеську обл., кілька районів Вінницької, Миколаївської та Херсонської областей. Її столицею з 19 серпня 1941р. був Тирасполь, а з 16 жовтня – Одеса.

Липень – серпень 1941 року. Гітлер своїм декретом приєднав Галичину до Генерального Губернаторства (дистрикт Галичина).

Липень – серпень 1941 року. Знищення більшовиками під час відступу радянських військ до 15 тис. українських політичних в'язнів, що перебували у в'язницях Львова, Золочева, Дубна, Рівного, Луцька, Києва, Харкова та інших міст. Розстріл у Києві агентами НКВД групи видатних діячів української культури, серед яких – українська письменни-

ця й громадська діячка Л. Старицька-Черняхівська, оперний співак М. Донець та ін. Депортація відомих українських діячів у віддалені райони СРСР, під час якої багато з них загинуло або були знищені НКВД (В. Свідзінський, І. Юхименко, А. Кримський, К. Студинський, П. Франко та ін.).

13 серпня 1941 року. На залізничній станції Жмеринка німці роззброїли курінь «Нахтігаль» і під охороною жандармерії вивезли до Кракова. 22 серпня бійців батальйону відправили до місця передвоєнної дислокації в Нойгаммері, куди прибули 27 серпня 1941 року. З кінця вересня 1941 року легіонерам було повернено зброю і залучено до бойової підготовки.

20 серпня 1941 року. Створено Рейхскомісаріат України у складі десяти областей – Волинь, Полісся, Правобережжя, частини Полтавської і Запорізької, південних районів трьох білоруських областей, півдня Орловщини. Столиця – м. Рівне, рейхскомісар – Е.Кох («другий Сталін»). Звертаючись до свої підлеглих Е.Кох говорив: «Мене знають як скаженого собаку. Саме завдяки цьому мене призначено рейхскомісаром України... Від вас я чекаю якнайсуворішого ставлення до місцевого населення». Правописна комісія у Берліні готувала проект латинізованої української абетки – на кшталт чеської.

15–16 вересня 1941 року. Масовий арешт німецькими нацистами членів Організацій Українських Націоналістів. Початок активної боротьби з німецькими окупантами.

24 вересня 1941 року. За радіосигналом з Воронежа у Києві почалася серія вибухів тих мін, які не знайшли німецькі сапери. Злетів у повітря «Дитячий світ», де була німецька комендатура, готель «Континенталь», який став гуртожитком для офіцерів, кав'ярня-кондитерська та інші будинки. Протягом п'яти днів вибухи перетворили на руїни 20 центральних кварталів, майже весь Хрещатик, повністю були знищені 324 будівлі. Загибло 300 німецьких військовослужбовців 454-ї охоронної дивізії. Близько 55 тис. киян залишилися без житла.

16 жовтня 1941 року. Українські старшини батальйонів «Нахтігаль» виробили звернення до німецького командування й керівників Рейху, яке відоме в історії під назвою «Меморандум українського Легіону». У документі містилися вимоги відновити проголошену 30 червня незалежність України, звільнити арештованих членів ОУН, забезпечити матеріально членів родин бійців Легіону, українізувати весь командний склад Легіону і спрямувати його на боротьбу з більшовиками, не вимагати від учасників Легіону складати присягу на вірність Німеччині. У разі продовження служби Легіону, надати можливість кожному бійцю підписати індивідуальний контракт терміном на 1 рік.

Роман Шухевич мав під собою 800 вояків, а Вермахт мав на той час близько півмільйона. Повернути в 1941 р. зброю відверто проти Вермахту й сказати: тепер ми як військові формування «Роланд» і «Нахтігаль» воюємо проти Вермахту, – означало бути знищеним на місці.

Р. Шухевич та інші українські старшини подали петицію командуванню Вермахту про те, що бійці припиняють виконувати наказ. Німеччина ж не захотіла, аби українці були незалежним політичним чинником, тому бійців з «Нахтігалю» відправили в табори перепідготовки, де вони фактично перебували в статусі полонених, яких у кожен момент могли розстріляти. До кінця 1942 року вони мали підписаний контракт, який зобов'язував їх залишатися в лавах батальйону «Шуцманшафт». Коли контракт закінчився, ці люди заявили: ми більше з вами служити не будемо. Багатьом із них це коштувало життя. Романа Шухевича тоді повезли до Львова, і він, розуміючи, що його очікує, утік з-під варті...

Жовтень 1941 року. У Терновій балці Кривого Рогу німці влаштували для українських націоналістів, які діяли на Сході і Півдні України, концтабір. У Миргороді гестапо розстріляло провідника крайового проводу ОУН. На східноукраїнських землях – Миколу Лемика. У Бабиному Яру розстріляно 621 члена ОУН, а загальні втрати ОУН від рук нацистів становили близько 14 тис. осіб. На Донеччині, за попередніми підрахунками, втрати ОУН становили 60–80 чоловік. Членство ОУН на Донеччині було таким: 50% – місцеві, 40% – вихідці з Центральної України, 10% – із Західної. З 1944 до 1947 року НКВС викрило близько 400 оунівських підпільників. Останнього пропагандиста ОУН на Донеччині КДБ заарештувало у 1958 році.

Листопад 1941 року. За допомогою радіоміни команда капітана Лужина висадила у повітря перлину Киє-

во-Печерської лаври – Успенський собор XII ст., марно сподіваючись, що туди прибуде на екскурсію сам Гітлер. Скориставшись ситуацією, гестапо звинуватило в терорі євреїв-енкаведистів, знищуючи в Бабиному Яру десятки тисяч євреїв.

Грудень 1941 року. Арешт і розстріл (у лютому 1942 р.) в Києві німецькими фашистами групи українських націоналістів, у тому числі поетеси Олени Теліги.

13 січня 1942 року. Розпочалося примусове вивезення українського населення з окупованих територій на роботу до Німеччини. За 1942–1944 роки вивезено понад 2 млн. осіб.

14 січня 1942 року. У повідомленні керівника поліції безпеки і СД йдеться про значне зростання впливу ОУН у Херсонській, Миколаївській областях і Кримській АРСР,

Лютий 1942 року. Гітлерівці розстріляли сотні прихильників обох фракцій ОУН. Над храмом Святої Софії зник жовтоблакитний прапор. Розтанули черги на запис до Української національної армії на Софійській площі. Гестапо також заарештувало голову Київської міської управи, члена Української Національної Ради Володимира Багазія і його сина Ігоря. Обидва загинули в катівнях гестапо, поховані у Бабиному Яру.

25 липня 1942 року. Німецькі нацисти розстріляли в Києві крайового працівника ОУН Д. Мирона – Орлика.

25 липня 1942 року. Три військові угорські суди розправлялися над приблизно 150 членами націоналістичного підпілля на Закарпатті.

1 грудня 1942 року. Бійці батальйону «Нахтігаль» відмовилися продовжувати контракт з німцями, щоби надалі не брати участі в німецьких військових акціях. Рядові учасники батальйону звільнялися, а офіцерів-українців німці заарештовували й утримували в ув'язненні до квітня 1943 р. З весни 1943 р. Роман Шухевич перебував у підпіллі.

1943 рік. За приналежність до ОУН органи НКВС заарештували на Сумщині 280 осіб. На Сумщині активно діяла УПА, боротьба з якою тривала до 1948 р. Начальником оперативного відділу (в тому числі й розвідки) Головного військового штабу (ГВШ) УПА був сумчанин, полковник УПА Іван Литвиненко.

28 серпня 1943 року. У селищі Помірки під Харковом розглянуто, в основному схвалено й передано на затвердження Наркомові освіти Павлу Тичині проект українського правопису Правописної комісії, яку від 1942 року очолив акад. Л. Булаховський. Спроби повернути деякі правила правопису 1928 року буди невдалими. Український правопис ще сильніше наближено до російського. У засіданні, крім Наркома освіти та членів Правописної комісії Л. Булаховського, М. Рильського, брали участь Голова Ради Народних Комісарів УРСР М. Хрущов, секретар ЦК КП(б) України Д. Коротченко, Голова Президії Верховної Ради УРСР В. Старченко, секретар ЦК КП(б)У з пропаганди К. Литвин, офіцери та генерали.

31 січня 1944 року. Виступ Й. Сталіна на Політбюро ЦК ВКП(б), у якому підкреслено, що кіноповість О. Довженка «Україна в вогні» – це «платформа вузького, обме-

женого українського націоналізму, ворожого ленінізмові, ворожого політиці нашої партії та інтересам українського та всього радянського народу». Через рік О. П. Довженко про цю інквізиторську акцію напише у щоденнику: «Сьогодні роковини моєї смерті. Тридцять першого січня 1944 року мене було порубано на шмаття і скривавлені частини моєї душі було розкидано на ганьбу й поталу на всіх зборищах. Все, що було злого, недоброго, мстивого, все топтало й поганило мене. Я тримався рік і впав. Моє серце не витримало тягаря неправди й зла. Я народився і жив для добра і любові. Мене вбила ненависть великих якраз у момент їхньої малості».

Червень 1944 року. У німецькому концтаборі Заксенгаузен закатовано українського письменника Олега Ольжича-Кандибу (сина О. Олеся).

22 червня 1944 року. Лиховісний наказ Берії і Жукова № 0078/42 «О ликвидации саботажа на Украине и о контроле над командирами и красноармейцами, мобилизованными из освобожденных областей Украины». З України наказано було виселити тільки українців; росіяни та інші не підлягали виселенню, навіть якщо вони працювали на німців; не підлягали виселенню і українці, якщо вони не залишались на окупованих землях, тобто перебували в армії або евакуації. Військових не депортувати, але депортувати їхні сім'ї, якщо вони ознайомлені з умовами життя за окупації.

Липень 1944 року. «Коли до Львова вдруге прийшли більшовики, до міста одразу ж масово почали мігрувати

росіяни. У наступні декілька років їх приїжджало по 10–20 тис. щороку, і більшість із цих мігрантів залишилася тут назавжди. Усього наприкінці 1940 – на початку 1950 рр. до Галичини переселилося понад 200 тис. росіян, і половина з них оселилася саме у Львові, де швидко сформувалося стійке російське етнічне ядро, чисельність якого в наступні десятиліття залишалася доволі стабільною – на рівні 120–130 тис. осіб, – підкреслює Р. Лозинський. – Серед тих росіян, що переселилися до Львова, окрім працівників державних та партійних органів, військовиків і працівників інших силових відомств, було також багато вчителів, медиків, науковців тощо. Доволі активне переселення росіян відбувалося і в процесі індустріалізації міста та розвитку нових галузей промисловості у другій половині 1950 – на початку 1960 рр. У професійному складі росіян-мігрантів переважали інженерно-технічні працівники та висококваліфіковані робітники. Сформувалася нова міська еліта – майже виключно не місцева, переважно російська чи російськомовна.

Сучасна російська спільнота міста дуже сильно відрізняється від українського чи польського населення міста. Середньостатистичний росіянин у Львові освічений (причому здебільшого це престижна вища освіта – юридична, економічна, медична), прагматичніший, адаптованіший до змін суспільної ситуації, менш закомплексований. Він має краще житло (причому живе здебільшого у центральній частині міста) й має вищий рівень доходів. У багатьох сферах життя частка росіян є непропорційно

високою порівняно з їх загальною часткою серед населення міста».

Вересень 1944 року. Підписано договір між Польським Комітетом національного визволення і урядом УРСР про взаємну евакуацію українського населення з Польщі і польського – з території України. Договір укладений без згоди українського населення. Єдине, що було підкреслено, що це добровільне переселення.

Переселення проходило трьома етапами. Перший етап: вересень 1944 р. – липень 1945 р. Він охопив 482 800 українців.

3 жовтня 1944 року. Берія і Меркулов підписали наказ № 00124/00380 «Про заходи посилення боротьби з оунівським підпіллям і ліквідацію збройних банд у Західній Україні».

21 жовтня 1944 року. У селі Кривеньке на Тернопільщині селяни вчинили опір 15 чекістам, які приїхали виселяти родини повстанців. Почалася стрілянина, трьох чекістів убили. Наступного дня в село приїхало 60 чекістів. Ось як описував подальші події прокурор у секретній доповідній: «Банду в селі не виявили. Перебуваючи у нетверезому стані, майор Полянський, молодший лейтенант Молдованок розстріляли ні в чому не винних громадян віком від 60 до 80 років у кількості 10 осіб та спалили 45 будинків». Прокурор особливо засмучувався не про загибель людей, а про те, що згоріла «велика кількість намолоченого хліба».

30 жовтня 1944 року. Загін чекістів оточив будинок священника Прибитовського в селі Смордва під Рівним. Чекісти думали, що в будинку є повстанці. Обстріляли будинок, підпалили сарай. Ніяких партизанів у будинку не виявилось. «Вони нанесли декілька ударів священнику Прибитовському та розбили всі меблі. Не заспокоївшись на цьому, дільничний уповноважений Клименко та міліціонер Шwab вивели на вулицю всю сім'ю: священника Прибитовського, його дружину, сина 11 років, батька 70 років та дочку, поставили на коліна перед палаючим сараєм, а самі в цей час забрали одяг та цінності. Після всіх цих знущань дільничний уповноважений Клименко відвів у бік священника та розстріляв його».

Листопад 1944 року. Пленум ЦК КП(б)У розглядав питання суспільно-політичного життя в Західній Україні і ухвалив негайно посилити боротьбу проти націоналістичного підпілля й УПА, ідеології, яка пробуджувала національну свідомість. Московський комуністичний режим розгорнув масові депортації українців. Впродовж 1944–1950 рр. було депортовано 140 тис. осіб. Наймасовіше вивезення українців із західних областей України відбувалося 1947 року – 78 тис.

5 травня 1945 року. Народний комісар освіти П. Тичина підписав і надав чинності схваленій 1943 року новій (третьій) редакції «Українського правопису», що її почали розробляти 1938 року. У правописі 1945 року не відновлено жодного з вилучених правил 1928 року. Деякі елементи ще тісніше наближено до російського правопису, зокрема введено флексію – *і* в родовому відмінку однини

іменників із – **ен**: імені замість імени. Перше видання цього правопису вийшло друком 1946 року.

15 травня 1945 року. Виступаючи у Львові перед чекістами, М. Хрущов пояснив, як боротися з українцями: «Якщо в селі був бандитський прояв, необхідно поїхати туди та дослідити цей факт. Треба довідатись про найбільш неблагонадійних елементів, які проживають у цьому селі, викликати, арештувати та вислати їх із сім'ями, а селянам оголосити, що це підсобники, які допомагають банді».

Щоб позбавити повстанців підтримки орган НКВС розстріляли 130 тисяч людей та близько 300 тисяч депортували до Сибіру. Кремлівська пропаганда десятиліттями зображала бандерівців недолюдками. Так само вона чинила і чинить нині з усіма, кого оголошує ворогами. Ця пропаганда намагається політизувати і націю, і релігію, пов'язуючи віру в Бога та вірність Росії з беззастережною лояльністю до російської влади. Поміями обливали Миколу Бердяєва та отця Олександра Меня, борців за незалежність Литви та Латвії, Естонії та України, Чечні та Грузії. (Я. Кротов. – День. – 2008. – 24 трав.).

Травень 1945 року. Радянська служба безпеки заарештувала видатного українського педагога, почесного доктора Українського вільного університету (УВУ), політичного діяча, президента Карпатської України Августина Волошина і ув'язнила у Лефортовській тюрмі. Помер А. Волошин у Бутирській в'язниці Москви. Герой України з 15 березня 2002 року.

24 травня 1945 року. Й. Сталін виголосив тост на честь російського народу: «Я хотел бы поднять тост за здоровье нашего Советского народа и, прежде всего, русского народа. Я пью, прежде всего, за здоровье русского народа потому, что он является наиболее выдающейся нацией из всех наций, входящих в состав Советского Союза. Я поднимаю тост за здоровье русского народа потому, что он заслужил в этой войне общее признание, как руководящей силы Советского Союза среди всех народов нашей страны. Я поднимаю тост за здоровье русского народа не только потому, что он – руководящий народ, но и потому, что у него имеется ясный ум, стойкий характер и терпение». За наказом Москви цей текст був надрукований в усіх українських часописах.

Червень 1945 року. У західних областях України діяло 156 спецбоївки МГБ із загальною кількістю учасників 1783 особи, які називали себе українськими повстанцями. Крім розвідувальних завдань, вони виявляли і фізично знищували чільних представників повстанського руху, грабували і вбивали місцевих жителів, здійснюючи політичні провокації для роздмухування ворожнечі серед українського населення, намагалися проникнути в органи ОУН, щоби дезорієнтувати роботу організації і розкласти її зсередини.

Вересень 1945 року. Почався другий етап переселення українців з Польщі. Уряд Республіки Польщі всупереч ухвалі Варшавської конференції спровадив на українські землі три дивізії озброєного війська, почав здійснювати сталінський план, згідно якого Польща мала стати держа-

вою без національних меншин. Українці не хотіли покидати своїх віковичних територій, а для того, щоби примусити їх покинути землю і господарства, поляки створили карні експедиції. Вони складались з трьох ешелонів: перший оточував село, другий – вбивав, третій – ліквідував майно, худобу і вивозив населення. Родині давали 20 хв. на збирання речей і виганяли на пересильні пункти, де потім 3-4 місяці під голим небом старі, хворі, дорослі з дітьми чекали на товарні вагони.

Українців з Польщі переважно переселяли у східні області України, у зовсім чужі етнічні угруповання, де їх, що зазнали стільки горя від поляків, називали «поляками» і не сприймали за своїх. В 11 східних областей України переселили 267640 осіб, зокрема у Сумську – 10856, Полтавську – 12280, Харківську – 22311, Луганську – 35766, Донецьку 29045, Запорізьку – 33198, Дніпропетровську – 32822, Кіровоградську – 22300, Миколаївську – 31021, Одеську – 12344, Херсонську – 25637. У західні області переселили 38166 осіб.: у Волинську – 7104, Рівненську – 6483, Дрогобицьку – 6278, Львівську – 7155, Івано-Франківську – 6030, Тернопільську – 5116 осіб. Люди, колишні господарі, переважно приїжджали обірвані, голодні, без жодного майна і засобів до існування.

1945 рік. Ув'язнення українських греко-католицьких владик з митрополитом Йосипом Сліпим.

1946 рік. Більшість шкіл України (крім мистецьких, педагогічних та медичних) підпорядковано новоствореному Міністерству вищої освіти СРСР незалежно від їхньої адміністративної чи господарської підпорядкованості.

8–10 березня 1946 року. Майже через місяць після арешту всіх керівників Української Греко-Католицької Церкви на чолі з митрополитом Йосипом Сліпим, за дорученням НКВД проведено Львівський собор УГКЦ, де проголошено її приєднання до Російської Православної Церкви. Результатом «возз'єднання» з московським цезаропапізмом на псевдособорі тільки в Галичині було ліквідовано і знищено 5 єпархій, позбавлено своєї віри 4, 5 млн. вірних УГКЦ, знищено 3500 душпастирів єпархіального кліру, 500 ченців і 1500 черниць, ліквідовано 3300 парафій, знищено 4400 храмів, каплиць, 195 монастирів і чернечих осідків та 10 тис. греко-католицьких народних шкіл, 35 середніх і 50 вищих духовних навчальних закладів, ліквідовано і знищено 35 видавництв, закрито 38 періодичних видань.

1 липня 1946 року. На цю дату в західних областях України на НКВС СРСР працювало 11214 осіб (резидентів, агентів, інформаторів). Ще потужнішою була аналогічна служба КДБ СРСР. Лише за півтора року – з січня 1945 року до 1 липня 1946 року завербовано 5671 особу, які допомагали московсько-комуністичним зайдам знищувати вояків УПА, національно свідомих українців.

26 липня 1946 року. ЦК ВКП(б) ухвалив постанову «Про підготовку, підбір та розподіл керівних партійних і радянських кадрів в українській партійній організації». Звинувачено ЦК КП(б)У в недостатній увазі до добору та ідеологічно-політичного виховання кадрів в галузі науки, літератури й мистецтва, де, мовляв, знайшли притулок носії ворожої

буржуазно-націоналістичної ідеології. Почато нову хвилю терору проти національно свідомої української інтелігенції.

15–17 серпня 1946 року. Пленум ЦК КП(б)У ухвалив постанову «Про рішення ЦК ВКП(б) по звіту ЦК КП(б)У «Про підготовку, добір та розподіл керівних партійних і радянських кадрів в українській партійній організації», у якій вимагає «посилити боротьбу на ідеологічному фронті за чистоту марксистсько-ленінської теорії проти всяких проявів ворожої нам буржуазно-націоналістичної ідеології, викривати у пресі і усних виспуках прояви буржуазного націоналізму, піддати критиці буржуазно-націоналістичні перекручення історії України Грушевським та його «школою». Публікувати в газетах і журналах статті, що показують наукову неспроможність і політичну шкідливість історичних концепцій Грушевського. Організувати роботу щодо написання справді наукової історії України і української літератури і вжити заходів до корінного поліпшення роботи інститутів суспільних наук Академії наук УРСР».

17 серпня 1946 року. Газета «Радянська Україна» опублікувала статтю М. Бережного «Про журнал Україна». Головного редактора часопису Ю. Яновського звільнили з роботи, призначивши на це місце за сумісництвом заступника начальника Управління пропаганди ЦК КП(б)У Д. Копицю. За партійною вказівкою також розгорнули критику журналів «Радянський Львів», «Дніпро», «Барвінок», «Перець».

Серпень – жовтень 1946 року. ЦК КП(б)У ухвалив низку постанов, спрямованих на цілковите підпорядкування української культури партійному апаратові, посилення у ній російського духу, тобто поглиблення російщення: «Про перекинування і помилки у висвітленні історії української літератури у «Нарисі історії української літератури» (24 серпня), «Про журнал «Перець» (19 вересня), «Про журнал «Вітчизна» (1 жовтня), «Про репертуар драматичних і оперних театрів УРСР і заходи до його поліпшення» (20 жовтня) та ін. Породжена партійними резолюціями критика і самокритика в пресі та на зборах у наукових і культурних інституціях супроводжувалася масовими арештами науковців, літераторів, діячів культури. Протягом 1946 – 1947 рр. репресовано близько 10 тис. осіб.

1946 рік. Московські всесоюзні органи без врахування неврожайності через посуху довели Українській РСР завдання засипати в засіки держави 340 млн. пудів зерна. Невдовзі завдання було збільшене на 22 млн. 750 тисяч пудів. Прохання вищих керівних органів УРСР до Й.Сталіна зменшити план хлібозаготівель у Москві відхилили. Від березня до грудня 1947 р. замість М.Хрущова першим секретарем ЦК КП(б)У був Л.Каганович. 10 жовтня 1947р. Л.Каганович, М. Хрущов і В. Калашніков рапортували Й. Сталіну, що «державний план хлібозаготівель виконано на 100,3%. Здача хліба понад план продовжується». Це означало, що в українських хліборобів витрушували залишки кукурудзи, гречки, проса і т. ін. Результат «мудрої» політики ВКП(б) – КП(б)У: від голодомору 1946–1947 років в Україні загинуло не менше одного мільйона осіб.

1 грудня 1946 року. Запроваджено новий «Український правопис». У передмові до нього зазначено: «У тих моментах, які за їх природою є спільні з іншими мовами (розділові знаки, правопис великих і малих літер, написання разом і окремо), забезпечити єдність з правописом братніх народів Радянського Союзу, особливо – російського, орієнтуючись на останній проект Державної комісії (союзної). «Український правопис» 1946 року започаткував ще одні новітні засади відчуження від попередньої історії української орфографії. Політика російщення призвела до того, що по війні в Україні було лише 65 % шкіл з українською мовою викладання (1928 року таких шкіл було 85%).

Березень – липень 1947 року. Третій етап переселення українців (злочинна акція «Вісла»). З етнічних українських земель (Холмщина, Посяння, Лемківщина та Підляшшя) на Захід Польщі депортовано 150 тисяч українців. У місцях переселення в кожному населеному пункті кількість українців не повинна була перевищувати 10%. Всякі переселення руйнує критерії притаманні популяції, генофонд втрачає свою безперервність, зникає етнічно-господарська унікальність.

5 квітня 1947 року. ЦК КП(б) України ухвалив чергову постанову про посилення боротьби з українським націоналістичним підпіллям у західних областях УРСР.

15 вересня 1947 року. Опубліковано «Наказ начальника Головного управління в справах літератури та видавництва при Раді Міністрів Української РСР» №26, що

надавав чинності виданому для службового користування «Зведеному алфавітному списку книжок, що ввійшли до наказів Головліту Української РСР на вилучення та списання в макулатуру з бібліотек громадського користування за період з 1937 року до 1 липня 1947 року включно». З бібліотек вилучили 3000 книжок, автори яких були названі українськими буржуазними націоналістами, ворогами народу.

1947 рік. Із санкції Й. Сталіна, за наказом м. Хрущова чекісти здійснювали операцію щодо ліквідації архієпископа уніатської церкви у Закарпатті Теодора Ромжі. Цю роботу виконували лейтенант М. і старшина К., водій вантажівки. Їх спеціально підготовлювали, тренували, інструктували на вищому рівні. Взяти підписи про не розголошення таємниці особливої державної важливості. На бампер важкої армійської вантажівки «студебекер» спеціально для усилення приварили шмат рельси і металеву котушку-барaban з намотаним важким металевим тросом.

Архієпископ Теодор Ромжа майже щодня в один і той же час виїжджав з Ужгорода до своєї парафії в підлеглі йому храми і монастирі. Раннім недільним ранком він разом з монахом в бричці, запряженою парою коней, прямував по сільській дорозі, яка вела від лісочка до великого і безлюдного у ту пору року колгоспного поля. Вони чули гул вантажівки, що наближалася. На максимальній швидкості, на яку був здатний на цій дорозі «студебекер», вантажівка вдарила бричку. Від страшного удару коні,

порвавши стремена, злетіли в повітря і бездиханні впали в різні сторони. Людей – Теодара Ромжу і монаха – підняло в повітря як пір'я і вони, описавши дугу, впали на полі в стороні від дороги. Бувалий старшина-фронтвик, виконуючи доручену йому інструкцію, підбіг до лежачих на землі, ще живих чоловіків і декілька разів вдарив кожного по голові.

Свідків не було. Монах мертвий, Теодора Ромжу вбили в місцевій лікарні смертельним уколом з допомогою медсестри – агента держбезпеки. Препарат для вбивства доставлено з Москви.

28 січня 1949 року. Резолюція XVI з'їзду КП(б)У вимагала викоринити у творчості деяких працівників науки, літератури та мистецтва... «пережитки українського буржуазного націоналізму, безрідного космополітизму та низькопоклонства перед гнилою культурою буржуазного Заходу». Більшовицькі ідеологи закликали оспівувати російську культуру та російські наукові досягнення. За звинуваченнями в українському буржуазному націоналізмі від січня 1949 р. до вересня 1952 року було виключено з Компартії України 22 175 її членів.

1949 рік. Військовий прокурор військ МВС Українського округу полковник юстиції Кошарський надіслав Секретарю ЦК КП(б)У М. С. Хрущову цілком таємну «Докладную записку о фактах грубого нарушения советской законности в деятельности т.н. спецгруп МГБ». Цей документ є вражаючим свідченням про злочинні дії спецб'юрок МГБ, які під виглядом українських повстан-

ців винищували національно свідомих українців. Понад 40 років ця «Доповідна записка» зберігалася за сімома замками. Її опублікував 1 жовтня 1992 року у «Літературній Україні» доктор історичних наук Ю. І. Шаповал.

5 березня 1950 року. У бою з частинами НКВД у селі Білогорща біля Львова загинув головнокомандувач УПА Роман Шухевич (генерал Чупринка). Збройне українське підпілля продовжувало організовану боротьбу з московськими загарбниками до травня 1954 року. Деякі невеликі частини діяли ще довше, до кінця 50-х років. Останній український повстанець Ярема вийшов з підпілля 1991 року.

28 червня 1950 року. У постанові пленуму ЦК КП(б)У «Про стан і заходи поліпшення політичної і виховної роботи комсомольських організацій серед міської і сільської молоді УРСР» висловлена стурбованість, що «у школах західних областей ще недостатньо роз'яснюється учням величезне піклування Комуністичної партії та Радянського уряду про соціалістичну перебудову цих областей, про поліпшення життя трудящих. Партійні і комсомольські організації не проводять необхідної роботи серед батьків з питань комуністичного виховання дітей... В багатьох школах досі не створені комсомольські і піонерські організації. Пленум ЦК КП(б)У зобов'язав посилити лекційну пропаганду серед молоді західних областей, зробити її гострішою і дійовішою в боротьбі проти окремих проявів буржуазної ідеології, проти залишків українських буржуазних націоналістів... Вести рішучу боротьбу проти проявів

аполітичності, безідейності і раболіпства перед іноземщиною, проти українського буржуазного націоналізму і космополітизму).

1950 рік. З виданого «Кобзаря» Т. Шевченка вилучені твори «Великий льох», «Розрита могила» та інші, водночас в деяких з них зроблені підміни понять. Приміром, у поезії Т. Шевченка «Чигрине, Чигрине» є такі слова:

*«...За що ж боролись ми з ляхами?
За що ж ми різались з ордами?
За що скородили списами
Московські ребра?...»*

В угоду «російському братові» Шевченка підкорегували і, як наслідок, виникло нове поняття: «Татарські ребра»? А в російсько-московському «Кобзарі» (вид. 1972 р.) з'явився інший варіант:

*«За что же мы панов рубили?
Орду бесчисленную били
И ребра пикой боронили
Царевым слугам?...»*

2 липня 1951 року. Після Днів української культури в Москві (15–25 червня) газета «Правда» надрукувала погромну редакційну статтю «Проти націоналістичних ухилів в українській літературі» (різка критика вірша В. Сосюри «Любть Україну» та лібрето опери «Богдан Хмельницький» О. Корнійчука і В. Василевської).

Листопад 1951 року. Пленум ЦК КП(б)У засудив ідеологічні помилки у творчості українських письменників, вирішив тотально перевірити всіх українських комуністів. До вересня 1952 року було «вичищено» 3% складу КП(б)У. Розгорнуто ідеологічну кампанію. Протягом лише

1951 року прочитано 25 тис. лекцій, що їх примусово відвідали 7,7 млн. слухачів. Головні теми: «Великий російський народ – провідна нація СРСР» та «Українські буржуазні націоналісти – смертельні вороги українського народу».

1951 рік. За вироком закритого судового засідання розстріляли 33 студентів Харківського університету за відмову складати іспити російською мовою, 800 – репресували. Ось у який спосіб Харків ставав «руським городом».

4 березня 1952 року. Загинув в бою з комуністично-радянськими окупантами український живописець, журналіст, мистецтвознавець Ніл Хасевич.

Перша половина 1953 року. У Києві започатковано видання шеститомного академічного «Українсько-російського словника» за редакцією І. Кириченка (близько 122 тис. слів). Останній том вийшов друком 1963 року. Українську частину словника насичено російськими словами.

Липень 1953 року. На пленумі ЦК КПРС Л. Берія повідомив, що від 1944 до 1952 року у західних областях України комуністичні репресивно-каральні структури піддали репресіям (у різних формах, виключно з розстрілами) майже 500000 осіб, у тому числі заарештували понад 134000, вбили понад 153000 осіб, вислали довічно за межі України понад 203000 осіб.

11 грудня 1953 року. В.о. начальника І спецвідділу НКВС СРСР полковник Павлов підписав довідку «Про кількість засуджених органами ВНК-ОДПУ-НКВС в СРСР в

1921–1953 рр». «У 1937 р. було засуджено до розстрілу – 353074 чол.; у 1938 р. – 328618 чол. Внаслідок репресій проти українського народу, навіть за радянською статистикою, у 1927 – 1939 роках загинуло понад 10 млн. українського населення.

Грудень 1953 року. Оприлюднено підготовлені за вказівкою М. Суслова – головного ідеологічного цензора і провідника політики російщення народів СРСР до кінця життя (1982 р.) – «Тези до 300-річчя возз'єднання України з Росією».

1953 рік. В «Історії Української РСР (т.1)» найвизначніших діячів української історії від середини XVII ст. до початку XVIII ст. комуністичний режим оцінював так: Іван Виговський – «підлий зрадник»; Юрій Хмельницький – «нікчемність, маріонетка в руках пропольської групи української феодальної знаті», а до того ж «турецький ставленик і людина, яка зрадила інтереси народу»; Павло Тетеря – «ставленик і слухняний агент польських панів»; Іван Брюховецький – «демагог», а за іншими відомостями – «зрадник»; Петро Дорошенко – «турецький ставленик», «зрадник», який прагнув «віддати Україну в рабство одвічним ворогам українського народу – султанській Туреччині і Кримському ханству»; Григорій Лісницький і Юрій Немирич – «намагалися відірвати Україну від Росії і відновити польсько-шляхетське панування»; Кость Гордієнко – «зрадник» і «демагог»; Іван Мазепа – «підлий зрадник, що продав Україну іноземним поневолювачам», який «зобов'язався перетворити Лівобережну Україну в про-

вінцію польсько-шляхетської держави», який «допомагав шведам розоряти і грабувати українські землі», «ненависний українському народу прихильник шляхетської Польщі» і т. д.; Пилип Орлик та інші мазепинці – «зрадники, агенти шляхетської Польщі і шведського короля».

Цей список можна продовжити. «Серед названих були особи дуже різні за масштабом та характером своєї діяльності – і справді видатні діячі..., і нікчеми... Різними були їх програми і прагнення, – зазначав М. Брайтчевський. – Однак у спільну компанію вони потрапили за однією ознакою: всі вони рано чи пізно змушені були виступати проти Росії». Саме це було основою для промосковських істориків у виборі дефініцій щодо українських діячів.

1954 рік. Як блюзнірство сприймаються нині людьми із здоровим глуздом цілорічні урочистості з нагоди 300-річчя «возз'єднання» України з Росією. У партійних «Тезах», привітанні ЦК КПРС та Ради Міністрів СРСР до українського народу з приводу «возз'єднання» лицемірно говорилося, що «об'єднання двох великих слов'янських народів умножило їхні сили у спільній боротьбі проти зовнішніх ворогів..., проти капіталістичного рабства. Зазначалося, що «у цій боротьбі розвивалась і міцнішала непорушна дружба російського і українського народів». Трьохсотлітню асиміляцію, російщення, фізичне винищення мільйонів національно свідомих українців Москва трактувала як «зміцнення дружби двох слов'янських народів».

7 липня 1954 року. Таємна постанова ЦК КПРС про посилення антирелігійної пропаганди.

14 вересня 1954 року. Випробування атомної бомби. 40 тисяч 20-літніх солдатів другого гвардійського та інженерно-саперного полку з Броварів і ще кількох частин з Київського і Львівського військових округів, яких перекинули на Південний Урал, ходили в «атаку на атомну бомбу» під Тоцьком. В день атомного вибуху піхотинці двічі переходили смертоносний епіцентр. Газети надрукували повідомлення ТАРС про вивчення дії атомного вибуху, але ніде не згадувалося, що випробування проводили на живих людях, солдатах з України, і на місцевому населенні, яке було виселене на віддаль 10 км. від епіцентру вибуху. З тих «атомних» солдатів, що ходили в атаку під Тоцьком, живих лишилося відсотків 15–20.

1954–1959 року. Освоєння 10 млн гектарів цілинних і перелогових земель Казахстану й Сибіру, яке вичерпувало з України матеріальні й людські ресурси. З України виїхало близько 3 млн. молодих працездатних людей.

9 лютого 1955 року. Утворено Міністерство вищої освіти УРСР, що координує свою працю з перетвореним на союзно-республіканське Міністерство вищої освіти СРСР.

1957–1961 року. Посилені антирелігійні акції в УРСР, ліквідація приблизно половини церковно-релігійних установ (парафій, монастирів, семінарій).

1958 рік. У містах України в українських школах навчалось тільки 21% дітей (у 1926 році – 97%). Навіть в столиці Києві 1958 року тільки 22000 учнів було в українських школах і 61000 – в російських. Найгірше те, що «українські

школи – і це вже стосується і міських, і сільських шкіл – зовсім не виховують національну гідність і національне почуття, не дають елементарного усвідомлення своєї національної приналежності та зв'язаних з цим обов'язків, не забезпечують наймінімального знання рідної історії та рідної культури. Бо в більшості з них панує все той самий дух вищості і «предпочительности» російської культури та другорядності української як «довеска» до російської. Тож і не доводиться дивуватися з того, що випускники шкіл України в масі своїй – цілковиті невігласи щодо української культури» (Іван Дзюба).

16 листопада 1958 року. Опубліковано тези ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в країні». У 19-й статті цього класичного документа обману і лицемірства проголошена необов'язковість вивчення національних мов союзних республік у школах, що «дасть змогу ліквідувати надмірне перевантаження школярів вивченням мов».

22 грудня 1958 року. Максим Рильський та Мікола Бажан у газеті «Правда» обґрунтували потребу обов'язкового вивчення і української, і російської мов.

24 грудня 1958 року. Ухвалений сесією Верховної Ради СРСР закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в країні» позбавив українську мову (в інших союзних республіках – їхні мови) права бути обов'язковою для вивчення у школі.

17 квітня 1959 року. Сесія Верховної Ради УРСР ухвалила закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і про дальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР». У статті 9-й цього закону підкреслено: «В школу з якою мовою навчання віддавати своїх дітей вирішують батьки. Вивчення однієї з мов народів СРСР, якою не проводиться викладання в даній школі, здійснюється за бажанням батьків і учнів при наявності відповідних контингентів». Наголошено про необхідність поліпшення вивчення російської мови. Тобто, вивчення української мови в школах оголошено необов'язковим

Проголосивши велику роль і обов'язковість російської мови у будівництві «світлого майбутнього – комуністичного суспільства», дозволивши батькам вирішувати, яку мову вивчати дитині (російську чи українську), ЦК КПРС і РМ СРСР створили всі передумови на користь російської мови, по суті, узаконили поглиблення російщення.

22 травня 1959 року. Ухвалено постанову пленуму ЦК КП України «Завдання партійних організацій України щодо посилення масово-політичної роботи серед трудящих», у якій зобов'язано всі партійні організації тримати у полі зору інтернаціональне виховання трудящих; виховання у них «безмежної любові до великого російського народу і всіх народів нашої Батьківщини».

25–29 травня 1959 року. У Москві відбулася Всесоюзна термінологічна нарада. В її рекомендаціях проголошено «принцип мінімального расхождения в соответствующих терминах между литературными языками народов СССР».

15 жовтня 1959 року. Агент КДБ СРСР Б. Сташинський за особистим наказом О.Шелепіна («залізного Шурика») вбив у Мюнхені провідника ОУН Степана Бандеру.

1959–1989 роки. Темпи приросту чисельності російськомовного населення в Україні були значно вищими (66,12%), ніж українськомовного (8,7%). За тридцять років російськомовне населення збільшилося на 6 млн 726,2 тис. осіб, а українськомовне – лише на 2 млн 709,6 тис. осіб. Масштаби російської міграції в Україну у 1959 – 1989 рр. значно зросли порівняно з довоєнним періодом та часами Російської імперії. За цей час більше половини загального приросту росіян припадало на механічний приріст. Російщення українців на їхніх етнічних землях – явище не природної, а цілеспрямованої штучної асиміляції, щоби здійснилася «кінцева мета царського і радянського керівництва», тобто повне і незворотнє поглинання Росією України, перетворення останньої лише у провінцію, адміністративно-територіальну одиницю, а українців – на росіян за мовою та національною самосвідомістю українського етнічного походження» (В. Складар).

9 січня 1960 року. У постанові ЦК КПРС «Про завдання партійної пропаганди в сучасних умовах» наголошено: «Партійні організації і комітети повинні строго враховувати в пропагандистській роботі національні особливості різних верств населення нашої країни, зробивши головний наголос на інтернаціональне виховання трудящих, на дальше зміцнення дружби народів, на неухильне зближення і всебічне взаємне збагачення соціалістичних на-

цій. Необхідно вести непримиренну боротьбу проти проявів буржуазного націоналізму, тенденцій до ідеалізації і затушованості соціальних суперечностей минулого, до перекручування справжньої історії тієї або іншої нації та її взаємовідносин з іншими народами СРСР, проти окремих проявів національної замкненості і винятковості».

27 квітня 1960 року. Пленум ЦК Компартії України ухвалив постанову «Про стан ідеологічної роботи в Україні та заходи до її поліпшення», у якій підкреслено: «Одним з найважливіших завдань партійних організацій є інтернаціональне виховання трудящих України, виховання їх в дусі любові і глибокої поваги до великого російського народу і всіх братніх народів Радянського Союзу. Вся ідеологічна робота повинна сприяти дальшому зміцненню дружби народів, зближенню соціалістичних націй. Необхідно вести непримиренну боротьбу проти аполітичності, націоналізму і космополітизму, проти розтлінної буржуазної ідеології, особливо українського буржуазного націоналізму... Партійним комітетам встановити постійний контроль за діяльністю видавництв і книготорговельних організацій, за ідейним і художнім рівнем друкованої продукції...»

1960 рік. Видано загальним накладом наукової літератури російською мовою 88,5%, іншими мовами народів СРСР – 9,6%, виробничої та інструктивної відповідно – 94% і 5,9%, підручників для початкових шкіл – 64,3% і 27,3%, підручників для вищих навчальних закладів – 83,3% і 8,9%, белетристики – 87,1% і 12%, дитячої літератури – 87,6% і 12%. Решта – мовами не радянських народів.

Січень 1961 року. Закритий суд у Львові над членами Української Робітничо-Селянської Спілки (Л. Лук'яненко, І. Кандиба, С. Вірун та ін.), які обстоювали право виходу зі складу СРСР. Засудження Левка Лук'яненка до смертної кари.

1961 рік. У передньому слові до «Українського правопису 1960 -1961 рр.» (четверта редакція) підкреслювалось, що «від часу попереднього видання «Українського правопису» у низці правописних моментів, спільних для української і російської мов, виникла певна неузгодженість, яку тепер, після опублікування «Правил русской орфографии и пунктуации», можна усунути». Ця настанова поглиблювала методологічні засади, спрямовані на дальше російшення українського правопису.

17–31 жовтня 1961 року. XXII з'їзд КПРС, який прийняв нову Програму КПРС, схвалив результати тотального російшення. За ідеологічним постулатом, розрахованим на осліплених комуністичною пропагандою людей, проте, що в СРСР «немає ніяких гальм для розвитку національних мов», приховувалась справжня лінія КПРС, яка полягала в тому, що «розвиток» національних мов «повинен вести не до посилення національних перегородок, а до зближення націй». З більшовицьким пафосом М. Хрущов проголосив: «В СРСР склалася нова історична спільність людей різних національностей, які мають спільні характерні риси, – радянський народ. Вони мають спільну соціальну Батьківщину – СРСР, спільну економічну базу – соціалістичне господарство, спільну соціально-класову

структуру, спільний світогляд – марксизм-ленінізм, спільну мету – побудову комунізму, багато спільних рис у духовному обличчі, в психології).

10 липня 1962 року. Роз'яснювальний лист Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР №33-858, у якому «обґрунтовувалось» збільшення кількості годин на вивчення російської мови і російської літератури. Цей лист – яскраве підтвердження, яке призводило на «вимогу батьків і дітей» до зменшення кількості шкіл з українською мовою викладання, ігнорування вивчення української мови і літератури в російських школах, скорочення кількості годин для української літератури і мови у середніх спеціальних навчальних закладах.

11 серпня 1962 року. Пленум ЦК Компартії України ухвалив постанову «Про завдання партійних організацій України по дальшому посиленню ідеологічної роботи в світлі рішень XXII з'їзду КПРС», у якій вимагав, що «при проведенні ідеологічної роботи необхідно всіма засобами підкреслювати новий етап у розвитку національних відносин в СРСР, який характеризується дальшим зближенням націй і досягненням їх повної єдності. Партійні організації повинні рішуче виступати проти тенденцій до національної обмеженості і винятковості, проти консервативних традицій і звичаїв, проти будь-яких пережитків українського буржуазного націоналізму».

1962 рік. Судовий процес над 20 членами Львівського Українського Національного Комітету, чотирьох з яких було засуджено до розстрілу.

11 серпня 1963 року. Було створено «Державний комітет Ради Міністрів СРСР з преси», на який було покладено керівництво видавничою справою і книжковою торгівлею, а також «контроль за виконанням рішень партії і уряду в галузі видавничої справи, поліграфії і охороні військових і державних таємниць у пресі». Система комуністичної цензури була породжена характером комуністичної влади, її перманентним прагненням мати повну монополію на істину. Спільними зусиллями багатьох структур потужна цензорська система стала всеохоплюючим засобом контролю над друкованим словом, придушення інакомислення, формування суспільства, в якому «панував Держстрах» (В. Гросман), коли кожен громадянин був приречений стати жертвою контролю або стати його активним співавтором.

1963 рік. У тиражах українських видавництв відсоток української книжки впав з 80 в 1950 році до 66 в 1963 році. Українськомовна книжкова продукція в СРСР становила в 1963 році 3321 назву, біля 4,3% при 17% українського населення, – тобто фактичне відставання в 4 рази. У 1950 році в Україні виходило всього 1192 газети, з них українською мовою – 972, тобто більшість, то в 1963 році із 2366 газет в Україні українською мовою виходило тільки 765, тобто менше третини.

5 січня 1964 року. Відбулася історична зустріч в Єрусалимі Вселенського патріарха Афінагора і Римського папи Павла VI. Це була перша зустріч папи і патріарха після падіння Константинополя 1453 р. Патріарх Афіна-

гор написав: «Ми обнялися, як брати, які зустрілися після довгої розлуки». Відбулася бесіда, потім спільна молитва двох делегацій. А 7 грудня 1964 р., одночасно у храмі Св. Георгія в Стамбулі та Св. Петра в Римі, було проголошено «Спільну декларацію Римо-католицької та Константинопольської православної церков з приводу зняття анафем» 1054 р. На жаль, зняття анафем, спільну молитву патріарха Афінагора й папи Павла VI сприйняли далеко не всі. Церкви продовжують, як за інерцією, жити так, наче нічого не сталося – у відчуженні.

Російський православний священник Олександр Мень висловився так: «Факт розділення Церкви є кричущий гріх християнського світу, спротив волі Христа. Наслідки розділення в духовному плані величезні. Можна довести, що незліченні біди розділеного християнського світу були породжені розколом... Але головне полягає в тому, що порушено обов'язок християн – прощати, а не пам'ятати зло».

24–26 травня 1964 року. Агент КДБ Погружальський спалив Публічну бібліотеку Академії Наук УРСР. «Я сам бачив, як вона горіла, – згадує Роман Іваничук. – Старанно пересипані червоним фосфором стародавні фоліанти – наша історія і наша слава – палали, мов солома, і вмісно запізнілі пожежники не могли вогонь загасити водою, бо ж вода підтримує горіння червоного фосфору... Восстанне найзаклятіші наші вороги спалювали тризуб і впевнені у своїй остаточній перемозі над українським народом більшовицькі опричники, цинічно регочучи, відганяли

від палаючої бібліотеки людей». Тоді згоріло понад 500000 томів найважливіших архівних українських документів, у тому числі й найдавнішої історії, спопеліли кілька рукописних книг з середньовічних часів, багато букіністичних раритетів українською мовою, перші примірники українських часописів тощо. Українофоба Погружальського визнали «сумашедшим», і кудись перевели з України.

Жовтень 1964 року. Початок діяльності Українського Національного Фронту (УНФ). Вчитель історії з Долинського району Івано-Франківської області Дмитро Квецко зі своїм однокласником Богданом Равлюком зав'язав контакти з колишнім політ'язнем–націоналістом Зіновієм Красівським. Було започатковано видання підпільного журналу «Воля і Батьківщина». У першому числі часопису (жовтень 1964 року) надруковано програмну статтю «Наші завдання», у якій наголошено, що «колоніальна пропаганда проводить вперту і невпинну ідеологічну обробку кожного українця. Потрібно мати сильний дух і високу свідомість, щоб вистояти проти цих шалених пропагандистських атак. Фальсифікація української історії і наклепи на український націоналізм колонізаторам потрібні, щоб тримати в кайданах український народ, щоб він не зажадав своїх законних прав, щоб не став вільним».

11 січня 1965 року. Похорон Володимира Сосюри. Прощаючись з видатним Українцем, Андрій Малишко закликав: «Хай же смерть українського поета шикуює нас в одні ряди, щоб ми не були безбатченками і людьми непомнящими родства, щоб із наших сердець і наших

думань виростали Шевченки і Франки... Пробач, що ми не покрили тебе славною козацького китайкою по нашому звичаю і не поклали на твоє серце червоної калини – ти ж так це любив. Та червона калина твоєї України червонітиме в твоєму серці і в твоєму слові».

18 січня 1965 року. Викладач фізики Української сільськогосподарської академії Валентина Драбата у листі до редакції газети «Літературна Україна» написала: «11 січня випроводжали в останню путь нашого видатного і улюбленого поета-лірика В. Сосюру. Я теж була на кладовищі і слухала прощальні промови над його труною. А потім взяла до рук траурний номер «Літературної України», та їй очам своїм не повірила. Як там спотворено промову Малишка! Її так обскубано, так обкромсано, що навряд чи залишено хоч третину... З тексту викинуто майже всі словесні новотвори Малишка, навіть пристрасне Сосюрине «Любіть Україну», за яке у свій час він гірко поплатився. Що, і тепер у цьому хочуть відшукати націоналізм? Чому ж ніхто не закидає в націоналізмі, скажімо, Михалкову, який пише:

*Мы тогда лишь вольно дышим,
когда речь родную слышим,
речь на русском языке.*

Чому ми так боїмося відстоювати право на рідну нам мову? Чому їй зараз ми нею так нехтуємо?! Кому і для чого потрібне це зубожіння духу народного?»

Валентина Павлівна Драбата брала активну участь у різноманітних заходах щодо захисту мови, культури, духовності українського народу, мала проблеми у сто-

сунках із КДБ, а в 1983 році її знайшли мертвою коло свого помешкання. Офіційна версія – випала з балкону 4-го поверху. Неофіційна – випала за допомогою «доблесних» чекістів – захисників московського комуністичного режиму.

Серпень – вересень 1965 року. Перша велика хвиля арештів українських діячів (Богдан і Михайло Горині, П. Заливаха, С. Караванський, В. Мороз, М. Осадчий, А. Шевчук та ін.). На захист заарештованих виступили письменники Михайло Стельмах (депутат Верховної Ради СРСР), Андрій Малишко (депутат ВР СРСР), композитор Георгій Майборода, авіаконструктор Олег Антонов, кінорежисер Сергій Параджанов та інші.

4 вересня 1965 року. Громадянський протест проти політичних арештів на прем'єрі кінофільму «Тіні забутих предків» у кінотеатрі «Україна» (м. Київ).

Грудень 1965 року. Іван Дзюба передав Шелестові і Щербицькому книжку «Інтернаціоналізм чи русифікація?» і листа-протест проти політичних арештів діячів української культури. Книжку розповсюджували самвидавом.

1965 рік. Згідно з повідомленням самвидаву, Міністр освіти УРСР Ю. Даденков готував республіканську реформу, що передбачала під час вступу до ВНЗ надавати перевагу абітурієнтам, що добре знають українську мову; викладання всіх суспільних наук перевести на українську мову; українська мова мала стати мовою діловодства; наукові журнали, підручники й посібники мали друкувати українською мовою тощо. Реформістські плани Ю. Даденкова зупинила директива з Москви.

Липень 1966 року. Центральний провід Українського Національного Фронту надіслав звернення до компартійного керівництва УРСР, у якому наголошено, що республіканське компартійне керівництво зобов'язане забезпечити Україні реальний суверенітет, бо нині він декларативний. Закінчується звернення словами: «Чекаємо ваших перших кроків на цьому шляху, інакше Ваша бездіяльність буде розцінюватися як зрада інтересів української нації».

Липень 1966 року. Розпочалися арешти чільних діячів Українського Національного Фронту.

3 серпня 1967 року. Арешт В. Чорновола (був засуджений на 3 роки ув'язнення в таборах суворого режиму).

1967 рік. Судові процеси над членами Українського Національного Фронту. Д. Квецка засуджено на 20 років: з них 5 років у тюрмі, 10 років – в таборах суворого режиму і 5 років заслання. З. Красівського і М.Дяка покарали 17 роками кожного: 5 – у тюрмі, 7 – у таборі суворого режиму і 5 років заслання. Максимальний термін покарання Д. Квецку зумовлений тим, що суд визнав його не лише організатором, а «ще й ініціатором створення ворожого антирадянської організації».

Квітень 1968 року. Лист 139 діячів науки, літератури, мистецтва, робітників і студентів з протестом проти репресій і закритих судів, що відбулися в Україні протягом 1965–1966 років.

26 листопада, 14 грудня 1968 року. Зумисні підпали в Георгіївській церкві Видубицького монастиря в Києві, де знаходилися на зберіганні обмінно-резервні фонди Центральної наукової бібліотеки АН УРСР.

Червень 1969 року. Лист українських політичних в'язнів (М. Гориня, І. Кандиби, Л. Лук'яненка) до Комісії охорони прав людини в ООН про отруювання політв'язнів.

31 жовтня 1969 року. Заява політв'язня Івана Кандиби комісії з прав людини ООН та урядові УРСР: «Під час побачення з рідними нам забороняють розмовляти українською мовою, а хто не хоче розмовляти по-російському або не знає російської мови, таких позбавляють побачень. Таке сталося, наприклад, під час побачення 11 січня 1969 року політв'язня-українця Квецка Дмитра зі своєю малограмотною матір'ю-селянкою, яких позбавили побачення лише тому, що Квецко Марія не розуміла російської мови. Нещасна старенька мати їхала 2 тис. км. на чужину з радісною надією побачити сина і поговорити з ним після насильницької довгої розлуки, але змушена була вернутися додому з гіркими сльозами на очах лише тому, що російські шовіністи ігнорують найелементарніші права людини».

Січень 1970 року. Судовий процес проти І. Сокульського, М. Кульчицького, В. Савченка – ініціаторів «Листа творчої молоді Дніпропетровська» проти російщення в Україні.

28 листопада 1970 року. Трагічна смерть (убивство) української художниці А. Горської у Василькові на Київщині.

1970 рік. Якщо у 1923 році в Україні налічувалося 3 млн. росіян, до 1959 року їхнє число зросло до 7 млн, то у 1970 році – до 10 млн. Росіянів тоді було близько 21% мешканців України. Московський режим широко використовував таку форму російщення, як «обмін спеціалістами», змішані шлюби тощо. Якщо на початку ХХ ст. лише 3% українців вступали у змішані шлюби, то у 1970 році – близько 20%, з них 30% у містах і 8% у селах.

1970 рік. Вийшла у світ книжка Петра Шелеста «Україна наша рядянська», за яку він був зміщений з посади Першого секретаря ЦК Компартії України. Керівники Політбюро ЦК КПРС звинуватили П. Шелеста в націоналізмі:

«- Ти там такого понаписував! – Дорікав Л. Брежнєв.

- А ти читав її? – Гнівно заперечив Шелест.

- Ні. Але мені Суслов говорив. – Відповів Генсек».

Суслов ненавидів «нацменів» і часто допікав Шелесту. Такий діалог відбувся між ними на засіданні Президії ЦК КПРС у вересні 1965 року:

«Суслов: - Я повинен сказати, що на Україні не все гаразд – вся Україна говорить українською мовою!

- А якого ж вона має розмовляти – турецькою як ти?
– Заперечив Шелест.

- Суслов: - І вівіски всі там українською!

- Шелест: - А якою мовою вони повинні бути? Є й російською...»

Аби дещо охолодити «благородний» гнів Суслова в розмову втрутився Л. Брежнєв:

- Ось при Скрипнику українізацію проводили... Це був абсурд, сміх. Та й узагалі українська мова – це ж ... суржик російської».

Книжку П. Шелеста піддали гострій критиці в журналі «Комуніст України», вилучили з магазинів, бібліотек і спалили.

22 травня 1971 року. Виступ А. Лупиноса біля пам'ятника Т. Шевченкові в Києві і його арешт.

17 червня 1971 року. Помер у таборі Дубровлагу український політичний в'язень М. Сорока.

Літо 1971 року. Нищення могил Українських Січових Стрільців на Янівському цвинтарі у Львові в Івано-Франківську, Коломиї.

1971 рік. У доповіді на XXIV з'їзді КПРС Л. Брежнєв підтвердив положення XXII з'їзду КПРС про створення історичної спільності – радянського народу. Поглиблення цього процесу передбачало усунення найголовнішої перешкоди – «буржуазно-націоналістичних пережитків». Одним з головних напрямів політико-ідеологічної роботи стало російщення усіх народів СРСР.

30 січня 1972 року. З ініціативи Політбюро ЦК КПРС почалася кампанія проти дисидентства та самвидаву. Через два тижні – масові арешти української інтелігенції. Протягом 1972–1973 рр. зарештовано від 70 до 100 осіб (В. Чорновіл, Є. Сверстюк, І. Світличний, І. Дзюба, М. Осадчий, В. Стус, І. Калинець, І. Стасів-Калинець, В. Романюк (згодом – патріарх Володимир УПЦ КП), Н. Світлична, Ю. Шухевич та ін.). Незрівнянно більшу кількість людей

позбавили роботи, «ненадійним» заборонили друкувати свої твори. Переслідування охопило різні верстви українського суспільства. Репресії 1970-х названо «великим терором».

Травень 1972 року. Усунуто від влади й переведено до Москви Петра Шелеста. Першим секретарем ЦК КПУ стає Володимир Щербицький. Чистка керівних кадрів Компартії України. Посилено політику російщення в Україні. Після усунення П. Шелеста з посади першого секретаря ЦК КПУ та міністра освіти Ю. Даденкова досить було заяви кількох батьків, щоб перевести школу на російську мову викладання.

Жовтень 1972 року. Секретарем ЦК КПУ з питань ідеології призначено В. Маланчука (Мілмана). Разом з головою КДБ України В. Федорчуком він був головним натхненником і організатором великого погрому національно свідомих українців у 1970 роках.

1972–1979 роки. Погром української історичної науки. Припинили існування періодичні збірники. Багато вже готових монографій не вийшли друком. Змінено трактування історії України на користь російського контексту.

16–17 травня 1974 року. Пленум ЦК КПУ розглядав питання про завдання партійних організацій республіки щодо дальшого поліпшення ідеологічної роботи у світлі рішень XXIV з'їзду КПРС, зобов'язав надалі «зміцнювати в трудящих велике почуття загальнонаціональної гордості радянської людини. Виховувати непримиренність до будь-яких проявів українського буржуазного націоналізму і сіонізму, національної обмеженості і місництва».

1975 рік. Інститут мовознавства АН УРСР видав «Офортграфічний словник української мови» (близько 114 000 слів), що відповідав духові й букві російщення, закладеному у правописі 1960 року.

10–13 лютого 1976 року. У матеріалах XXV з'їзду Компартії України підкреслювалось, що «одне з центральних місць у діяльності партійних організацій і надалі повинно займати виховання трудящих у душі радянського патріотизму, дружби народів СРСР, пролетарського інтернаціоналізму, зміцнення почуття загальнонаціональної гордості радянських людей».

Перша половина 1976 року. Академік І. К. Білодід на Політбюро ЦК КПУ сказав, що російська мова як мова міжнародного спілкування є обов'язковою у школах республіки, а українську можна вивчати у тому випадку, якщо цього забажають батьки. Сам принцип добровільності звучав нібито демократично. Але коли крок за кроком комуністичний режим звужував сферу застосування української мови, то поступово все більше батьків орієнтувалися «на перспективу» й намагалися звільнити своїх дітей від вивчення рідної мови, нав'язуючи їм російську.

Друга половина 1976 року. Вчений Українського Вільного Університету в Мюнхені Григорій Васильович писав: «Накинено ще більше як за царських часів чужий, ворожий Україні зміст навчання, виховання». Авторів цієї книжки довелося перекладати кандидатську дисертацію з української мови на російську, бо Вища Атестаційна Комісія перестала приймати наукові дослідження національними мовами республік.

5 лютого 1977 року. Арешт членів Української Гельсінської групи (УГГ) М. Руденка й О. Тихого; суд над ними 23 червня – 1 липня і вирок М. Руденкові 7 років ув'язнення та 5 років заслання й О.Тихому відповідно 10 та 5 років.

4 квітня 1977 року. Заарештовані члени УГГ М.Матусевич і М.Маринович (засуджені 23 – 30 березня 1978 р на 7 років ув'язнення в таборах суворого режиму і 5 років заслання).

12 грудня 1977 року. Другий арешт Л.Лук'яненка в Чернігові (був засуджений у липні 1978р. на 10 років ув'язнення і 5 років заслання).

21 січня 1978 року. На Чернечій горі неподалік Тарасової могили спалився Олекса Гірник. За любов до України він пройшов польські, а пізніше російські концтабори. Олекса Гірник здійснив самоспалення не в хвилину розпуки, не в мить духовного відчаю, не внаслідок депресії чи якоїсь страшної хвороби. Це був усвідомлений акт протесту проти російщення України, нищення української мови і культури, приниження людської гідності українців, які народилися на землі своїх предків, з молоком матері ввібрали в себе Слово Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки... За тиждень до самопожертви О. Гірник приїздить з Калуша до Києва, йде до Софії, потім – до Лаври, далі шлях проляже до Канева, на власну героїчну Голгофу... У прощальному листі до дружини О. Гірник так пояснював свій вчинок: «Мій протест – то сама правда, а не московська брехня від початку до кінця. Мій протест

– то пережиття, торттури української нації. Мій протест – то прометеїзм, бунт проти насилля і поневолення». Власноруч написані листівки закінчувалися словами – закличками: «Геть московських окупантів!», «Геть русифікацію України!», «Хай живе самостійна соборна Україна!».

31 серпня 1978 року. ЦК КПРС видав таємну постанову «Про дальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках». «Розвинутий соціалізм» створював усі матеріальні, соціальні, політичні, ідеологічні, психологічні передумови для поглиблення російшення.

Вересень 1978 року. ЦК Компартії України схвалив московський документ і розробив свої таємні «Заходи по організації виконання постанови ЦК КПРС від 31 серпня 1978 року «Про дальше вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках».

13 жовтня 1978 року. Рада Міністрів СРСР ухвалила постанову №835 «Про заходи по дальшому вдосконаленню вивчення і викладання російської мови в союзних республіках».

2 листопада 1978 року. Рада Міністрів УРСР у відповідь на постанову Ради Міністрів СРСР ухвалила свою постанову «Про заходи по дальшому вдосконаленню вивчення і викладання російської мови в загальноосвітній школі УРСР». Колегія Міністерства освіти УРСР розглянула питання про вивчення і викладання російської мови в загальноосвітніх школах і педагогічних навчальних закладах республіки.

Грудень 1978 року. У Чернігові відбулася республіканська науково-практична конференція на тему «Научные основы повышения эффективности и качества работы общеобразовательной школы». У рекомендаціях підсекції російської мови і літератури записано: «Увеличить число школ и классов с углубленным изучением русского языка».

1978 рік. Міністр освіти УРСР А.М. Маринич ділився досвідом удосконалення змісту, форм і методів російщення: «В школах с украинским языком обучения русский язык изучается со II класса. Сейчас мы вводим его изучение с I класса... Каждый третий театральный спектакль, показанный по Украинскому телевидению, построен на русском репертуаре. В телепоказах активно участвуют 8 русских театров Украины, лучшие гастролирующие коллективы Москвы, Ленинграда, а также столиц союзных республик. В 1978 г. показано 25 спектаклей на русском языке. На экране регулярно представлены произведения Л. Толстого, А. Чехова, А. Островского, М. Горького, современных известных русских советских драматургов».

12 січня 1979 року. Міністерство вищої і середньої спеціальної освіти УРСР надіслало ректорам університетів листа-вимогу (№210/19 – 1818) щорічно визначати перелік спеціальних дисциплін, які доцільно викладати російською мовою.

30 березня 1979 року. Начальник навчально-методичного управління з вищої освіти Мінвузу УРСР В. Крас-

ніков надіслав ректорам ВНЗ циркуляр за № 210/19 – 503 «О мероприятиях по дальнейшему улучшению изучения и преподавания русского языка в вузах УССР».

Березень – жовтень 1979 року. Нові арешти українських діячів О. Бердника, Ю. Бадзя, Ю. Литвина, М. Горбалья та ін. Усі вони були засуджені до максимальних термінів ув'язнення в таборах суворого режиму й заслання у віддалені райони Росії.

18 травня 1979 року. Цілеспрямоване вбивство талановитого українського композитора Володимира Івасюка біля Львова.

22–24 травня 1979 року. У Ташкетні відбулася Все-союзна науково-теоретична конференція «Русский язык – язык дружбы и сотрудничества народов СССР», що ухвалила розгорнуті рекомендації з російщення народів СРСР. За матеріалами конференції у Москві 1981 року вийшла книга «Русский язык – язык дружбы и сотрудничества в СССР».

3 грудня 1979 року. Лист В. Краснікова за № 210/19 – 350 «Об организации кабинета русского языка и литературы», в якому він вимагав від ректорів ВНЗ УРСР поінформувати про створення кабінетів російської мови і літератури, які мали обладнати сучасною технікою, довідковою літературою, лінгафонною апаратурою тощо, а також забезпечити навчально-допоміжним персоналом.

10 березня 1980 року. У листі за №96 – 082 – 244/11 начальник навчально-методичного управління з вищої

освіти Мінвузу СРСР А. Крупін вимагав «представити к 25 марта 1980 г. информацию о ходе выполнения приказа Министерства высшего и среднего специального образования СССР от 6 декабря 1978 г. №1116 «О мерах по дальнейшему совершенствованию изучения и преподавания русского языка в союзных республиках».

14 березня 1980 року. В. Красніков у листі за №210/19 – 81 «О ходе выполнения приказа Минвуза УССР» №416 от 24.2.1978 г. вимагав від ректорів ВНЗ УРСР до 1 квітня 1980 року надіслати до Мінвузу УРСР інформацію про удосконалення вивчення і викладання російської мови і літератури.

Червень 1980 року. Арешт засновника Української Гельсінської групи Оксани Мешко.

9 жовтня 1980 року. Колегія Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР ухвалила постанову «О результатах контрольных работ по русскому языку, проведенных по единым заданиям в подведомственных университетах в 1979/80 учебном году», яка вимагала «уделить серьезное внимание комплектованию кафедр русского языка и литературы высококвалифицированными специалистами..., усилить профориентационную работу по привлечению на отделения русского языка и литературы наиболее грамотной и подготовленной молодежи..., регулярно проводить контрольные работы по русскому языку в университетах Минвуза УССР...».

1980 рік. У 1946 році в УРСР вийшло 106 назв навчальної літератури для ВНЗ, 90 – українською, 16 – російською мовою. 1980 року відповідно видано 38 – українською і 422 – російською. Мінвуз УРСР, виконуючи волю ЦК КПРС, Мінвузу СРСР і ЦК КПУ, відверто займався поглибленням російщення навчального процесу.

1981 рік. Заарештовано українських політичних діячів С. Набоку, А. Мілявського, Л. Лохвицьку.

26 травня 1983 року. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР №473 «Про додаткові заходи по поліпшенню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік».

10 червня 1983 року. Постанова ЦК КП України і Ради Міністрів Української РСР «Про організацію виконання в республіці постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 26 травня 1983 року №473 «Про додаткові заходи по поліпшенню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах республік». До заходів ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР, спрямованих на російщення українців, належить також збільшення на 15% ставки заробітної плати вчителів підготовчих і I – III класів, які вели заняття з російської мови, вчителів російської мови і літератури IV – X (XI) класів загальноосвітніх шкіл та шкіл-інтернатів, вчителів російської мови і літератури всіх типів і найменувань професійних і середніх спеціальних навчальних закладів з неросійською мовою навчання, розташованих в сільській місцевості і в селищах міського типу.

29 червня 1983 року. Колегія Міністерства освіти УРСР затвердила додаткові заходи щодо поліпшення вивчення російської мови (треба читати – російщення, денационалізації українців).

Лютий 1984 року. Перший заступник голови Державного комітету УРСР з професійно-технічної освіти В. Плохий ділився досвідом російщення у журналі «Русский язык и литература в средних учебных заведениях УССР»: «В средних профтехучилищах с украинским языком обучения увеличено количество часов на изучение русского языка с 35 до 105 часов. Введено его изучение в технических училищах. На уроках осуществляется деление на подгруппы... В значительной части училищ по желанию учащихся преподавание специальных предметов ведется на русском языке».

1984 рік. Померли в московських комуністичних таборах О.Тихий, Ю.Литвин, В.Марченко.

Березень – квітень 1985 року. Після березневого і квітневого пленумів ЦК КПРС стрімко змінювалося суспільно-політичне життя в СРСР («перебудова», «гласність», «нове мислення»), але не згасла стандартна теза: «Решение в нашей стране национально-языковой проблемы – поистине героический подвиг Коммунистической партии и Советского народа, открывающий народам мира единственно правильный путь к решению сложнейших национальных проблем».

4 вересня 1985 року. У комуністичному концтаборі помер поет Василь Стус.

26 квітня 1986 року. Катастрофа на Чорнобильській атомній електростанції (побудована за рішенням московської всесоюзної влади всупереч протестам українських вчених і широкої громадськості), яка призвела до тяжких наслідків, рівнозначних геноциду.

1986 рік. Стереотипне шовіністично-імперське мислення, яке базувалося на царсько-генсеківській політиці централізації, уніфікації, стандартизації, російшення, ввібрала в себе нова редакція програми КПРС, яка проголосила, що «національне питання, яке залишилося від минулого, в Радянському Союзі успішно розв'язано... Цей розвиток несе з собою у віддаленій історичній перспективі повну єдність націй».

20 жовтня 1987 року. Олесь Гончар записав у «Щоденнику»: «Імениним» яничарам і зрадникам рідного народу допомагають у їхній брудній роботі хмари партпаратчиків, продажних чиновників і блазнюючих кретинів. «Написати б про них п'єсу «Банкроти»! Про цих зарозумілих, самовпевнених у своїй сваволі і беззаконності, що забрали в Україні сотні національних шкіл, мову оголосили «непрестижною», навіть колядувати на Новий рік заборонили нашій молоді і зрештою призвели нас усіх до Чорнобиля».

Лютий 1988 року. Пленум ЦК КПРС неоднозначно заявив: «Відмова від добровільності при виборі батьками

мови навчання дітей призвела б до порушення демократичних принципів у національному питанні. Не можна також допускати, щоб законна любов до рідної мови перетворилася на мовний шовінізм... Справі інтернаціоналізму, братству народів служить практика навчання російською і рідною мовами не в різних, а в одній загальній школі. Тому ж сприяє і спільне виховання дітей різних національностей в дитячих дошкільних закладах).

28 червня – 1 липня 1988 року. У резолюції XIX Все-союзної конференції КПРС «Про міжнаціональні відносини» проголошено: «Надзвичайно важливий принцип нашої багатонаціональної держави – вільний розвиток і рівноправне використання всіма громадянами СРСР рідних мов, оволодіння російською мовою, добровільно прийнятою радянськими людьми як засіб міжнаціонального спілкування. Слід створювати всі умови, щоб національно-російська двомовність розвивалася гармонійно і природно...»

Серпень – вересень 1988 року. Внаслідок дослідження, проведеного групою соціологів Інституту філософії АН УРСР в м. Києві отримані такі дані: «Українська мова є переважним засобом спілкування лише у 16,5% опитаних сімей. Дві третини (67,1%) сімей послуговуються головним чином російською мовою, 16,1% сімей – обома мовами. У побутовому спілкуванні (в магазині, транспорті та ін.) українською мовою користуються 47% осіб, на роботі – 8,3%, в колі друзів 10,3%. У спілкуванні із старшим

поколінням (батьками, іншими родичами) на українську мову переходить 37,3% опитаних.

11 лютого 1989 року. Установча конференція Товариства української мови імені Тараса Шевченка проголосила метою своєї діяльності утвердження української мови в усіх ділянках суспільного життя.

16 лютого 1989 року. У проєкті «Програми Народного Руху України за перебудову» (опублікований у газеті «Літературна Україна») підкреслено, що «добровільне» відмирання мов за соціалізму – найдошкульніше звинувачення адміністративно-бюрократичній системі... Рух вважає, що першим і невідкладним кроком у розв'язанні назрілих питань національно-культурного відродження повинно бути надання українській мові статусу державної мови в УРСР. Рух пропонує законодавчо забезпечити на практиці відновлення і утвердження української мови у сферах партійної, державної, громадської діяльності, науки і культури, виробництва і діловодства, середньої і вищої школи, дошкільних закладів».

28 жовтня 1989 року. Верховна Рада УРСР ухвалила закон «Про мови в Українській РСР», надавши українській мові статус державної. Однак із прийняттям цього закону українофобія не припинилася. Вона набрала нових відтінків, спираючись на платформу ЦК КПРС «Національна політика партії в сучасних умовах», у якій ішлося про надання російській мові статусу загальнодержавної в Союзі РСР. Правове закріплення цього статусу зводило нанівець

законне право нашого народу на свою мову й культуру, перетворювало Закон про державність української мови в офіційний папірець для прикриття подальшої політики російщення.

14 листопада 1989 року. Затверджено «Український правопис» (п'яту редакцію правопису 1933 року), оприлюднено 1990 року. Попри повернення деяких правил правопису 1928 року (найпомітніше – повернення літери г), як зазначено в «Передмові», третє видання є органічним продовженням першого (1946 року) і другого (1960 року).

24 квітня 1990 року. Верховна Рада СРСР ухвалила закон «О языках народов СССР», у четвертій статті якого записано, що «с учетом исторически сложившихся условий и в целях обеспечения общесоюзных задач русский язык признается на территории СССР официальным языком СССР и используется как средство межнационального общения». У цьому Законі під позолоченою обгорткою словес про національну справедливість захована стара концепція однієї урядової мови для всього Союзу. Адже стаття 7 Закону у частині другій закріплює обов'язковість вивчення російської мови, а в частині четвертій припускає звільнення від вивчення мови республіки.

24 травня 1990 року. Письменник Володимир Дрозд писав у «Літературній Україні», що «історична пам'ять тривожно нагадує нам і про Валуєвський циркуляр, і про березень чотирнадцятого року, коли «патріоти» (росіяни – В.Л.) на Хрещатику топтали по портретах Тараса

Шевченка... Закон «Про мови народів СРСР» у нинішній його редакції не повинен набути чинності на території України. Концепція «офіційної мови» литиме воду на млин тих «інтернаціоналістів», які учора ще кидали в обличчя нам і нашим дітям: «Говорите со мной на человеческом языке».

14 червня 1990 року. Із кожних чотирьох дітей українців у російськомовних дошкільних закладах виховується троє. Це – найголовніший доказ злочинності антиукраїнської діяльності комуністів-яничарів.

VI. Нам усім пора для України жити!

*Вертайтесь до своєї мови,
Мої засліплені братове!
Прозріть! І в купищах полови
Знайдіть зерно, ядро здорове,
Яке ще здатне прорости!*

Дмитро Павличко

*Ми ж бо під знаменом жовто-синім
Україну вкотре продаєм?
Попиваєм, оскверняєм – гинем,
Брат на брата із хрестом стаєм.*

Ольга Чемерис

*Істинна любов до своєї країни немислима без
любові до своєї мови. Людина, байдужа до рідної
мови, – дикун.*

Костянтин Паустовський

*Я дуже люблю українську мову. Мені здається,
що вона звучить серед слов'янських мов так само,
як і італійська серед своїх сестер.*

Назим Хікмет

*Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян. Чистіша від сльози
Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.*

Максим Рильський

*Ви, байстрюки катів осатанілих,
Не забувайте, виродки, ніде:
Народ мій є! В його гарячих жилах
Козацька кров пульсує і гуде!*

Василь Симоненко

16 липня 1990 року. У цей день зроблено історичний крок, щоб вирватись з московської імперської тьми неволі на світло національного відродження. Верховна Рада УРСР здійснила довгождану, очікувану, виплекану, вистраждану мрію – проголосила «Декларацію про державний суверенітет України».

27 вересня 1990 року. У статті «Читаючи Велесову книгу» (Літ. Україна) Емілія Ільїна підкреслила: «Ми, росіяни, російська імперська сила, приєднали Україну, і ось уже четверте століття цупко тримаємося за неї, випомповуючи з неї всі національні цінності українського народу. Розграбувавши українську історію, витоптали, перетворили її в пустелю. Та одночасно опустошили й свою власну історію. Якщо б Карамзін почав шукати історичні документи, що стосуються нашої історії до XIV ст., то скільки б він і його послідовники могли б знайти й зберегти їх у своїх записах. Але ми цікавились Київською Руссю.

Чомусь російським історикам більше цікава історія українського народу... Чи задумуються російські вчені над російською історією: а що ж було в нас до XIV століття? Архітектура була – церкви і живопис були – є ікони, фрески. А література, літописи? А життя народу? Де наша історія до XIV століття? Невже ж і далі нам рахувати існування нашого народу з Урарту на озері Ван, потім – Київська Русь, потім – Велике князівство Литовське, а тільки тоді – Московське царство? Якщо у нас до XIV століття не було ні історії, ні літератури, то не так страшно, ми ж бо за XVII, XVIII, XIX століття стільки всього придбали, так розбагатіли на історію, літературу! Навіщо ж присвоювати чуже?

Олег, Ігор, Ольга, Володимир, Ярослав Мудрий, Мономах, «Повість временних літ», Нестор, Київська Русь, Київ – усе це належить Україні. Добровільно відмовитись від цих скарбів, пограбованих нашою розбійницькою російською силою – наш борг».

18 жовтня 1990 року. Анатолій Погрібний опублікував у «Літературній Україні» такі дані: «Близько 99% кінофільмів демонструвалося в Україні російською мовою, а у відеосалонах – всі 100%; 70–80% художньої літератури, яку бачили на прилавках книгарень, – російською мовою; на 95% по-російськи відбувалися заняття у ВНЗ, технікумах та профтехучилищах; на 90% по російськи видавалася наукова література».

12 лютого 1991 року. Рада Міністрів УРСР ухвалила постанову №41 «Про Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 року». Однак промосковська, комуністична, антиукраїнська п'ята колона зірвала виконання закону «Про мови в Українській РСР» і «Державної програми розвитку української мови...»

24 серпня 1991 року. Ухвалено «Акт проголошення незалежності України»: «...Здійснюючи Декларацію про державний суверенітет України, Верховна Рада УРСР урочисто проголошує незалежність України та створення самостійної української держави – України».

26 вересня 1991 року. На форумі інтелігенції України Анатолій Погрібний оголосив програмові засади Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Провсвіта» в розбудові національної освіти.

1 грудня 1991 року. Всеукраїнський референдум підтвердив «Акт проголошення незалежності України» (90,32%). Підсумки референдуму засвідчили прагнення народу України до державної незалежності, його бажання бути господарем у власному домі. Результати голосування гідно увінчують тисячолітню історію державотворення в Україні, знаменують її повноправне входження до світового співтовариства.

Вересень 1992 року. Наказ № 123 Міністерства освіти України, яким передбачена оптимальна відповідність кількості національних шкіл національному складові населення кожного краю. Однак вірнопіддані слуги Москви в Україні зчинили неймовірний галас про насильницьку українізацію, вдалися до безсоромного перекручення реальної мовної ситуації в Україні на користь нинішніх явних і перефарбованих зросійшувачів.

16 липня 1993 року. Газета «Молодь України» опублікувала такі дані: «Кількість російськомовних державних шкіл в Україні – 5283; кількість українськомовних державних шкіл у Росії – 0; кількість дітей, які навчаються в російськомовних школах в Україні (тис.чол.) – 3416,1; кількість дітей, які навчаються в українськомовних школах Росії – 0; кількість російських (лише з Москви) телепрограм в Україні – 2; кількість українськомовних програм в Росії – 0; ВНЗ, в яких навчаються російською мовою в Україні – всі; ВНЗ, в яких навчаються українською мовою в Росії – 0; кінотеатри з демонстрацією фільмів російською мовою в Україні – всі; кінотеатри з демонстрацією українськомовних фільмів – всі».

мів в Росії – 0; книгарні для продажу російської літератури в Україні – всі; книгарні, де б продавали українські книжки в Росії – 1 (в Москві); кількість російських театрів в Україні – 18; кількість українських театрів у Росії – 0 ».

Серпень 1993 року. Центральне правління Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка ухвалило заяву «Відродженню української мови – державну увагу», у якій висловлена глибока стурбованість незадовільним станом виконання закону «Про мови в Українській РСР» і «Державної програми розвитку української мови та інших національних мов в УРСР на період до 2000 року».

19–20 жовтня 1993 року. У зверненні учасників пленуму ради Спілки письменників України до Президента України Л.М. Кравчука підкреслено: «Нерозумна, непродумана політика уряду призвела до катастрофічного стану українського книговидання, занепаду національної преси, національного кіно і театру, відсутності підручників для шкіл. У той же час процвітають видавництва, що продукують літературу шовіністичного змісту, порнографію тощо, не вводиться мито на ввезення книг з інших держав».

31 березня 1994 року. Олесь Гончар занотує у «Щоденнику»: «Тільки й розмов про вибори. Демократія зазнала поразки. Схід віддає голоси за тих, чия спадщина – гулаги, терори, голодомори... Хто нищив і ледь не донищив українську мову. Невже все забуто? Невже ми народ пропачий?» В іншому місці «Щоденника» читає-

мо: «В східних регіонах мільйони знедуховлених, позбавлених чуття національної гідності. І вони не винуваті, їх від колиски вчили відступництва від мови, від нації, вчили науки безликості»).

28 червня 1994 року. Інститут народознавства та Інститут українознавства НАН України надіслали Верховній Раді України, Президентові України, Міністрові культури України заяву-протест під назвою «Кожна нація має свою мову», у якій наголошено, що очевидне звуження сфери функціонування української мови як офіційно державної об'єктивно є продовженням процесу російщення України. Верховна Рада сьогодні об'єктивно стає плавильним казаном російщення. Засилля російської мови в парламенті перебуває у прямому корелятивному зв'язку із консервацією червоної України, із загальним наступом органічно пов'язаних між собою комуністичних, неокомуністичних та унітаристсько-імперських сил, що і сьогодні («зачаровані на Схід»), що і сьогодні ладні підтримати кремлівських реваншистів у їх намаганнях «вернуть южнорусское племя» у склад «єдиного и неделимого государства».

19 липня 1994 року. В інавгураційній промові Президент України Леонід Кучма заявив: «Ближчим часом я маю намір запропонувати зміни до чинного законодавства з метою надання російській мові офіційного статусу при збереженні за українською мовою її державного статусу». Ця теза спричинила нові оберти російщення України.

28 липня 1994 року. Лариса Масенко у ґрунтовній статті «Офіційна=державна» доказово стверджує, що

поняття «державна мова» і «офіційна мова» фактично є тотожними.

4 серпня 1994 року. Дніпропетровці Я Трінчук, П. Розумний, І. Рибалка, В. Заремба висловили рішучий протест проти наміру надати російській мові офіційного статусу, по суті, державної. І це при умові, що українська мова ділами російських царів і комуністичних урядів упосліджена і зведена майже нанівець на своїй землі.

24 вересня 1994 року. Відкриваючи наукову конференцію «Мова державна – мова офіційна», Павло Мовчан підкреслив: «Якщо Президент не свідомий того, що своїм наміром надати статус офіційної російській мові він замахується на генетичний код нації, то його заплічні нашіптувачі добре знають, що чинять... Виходячи з історичної та мовно-культурної специфіки формування українського етносу на всій території України, де українці посідали і посідають перше місце, роль державної, а відтак і офіційної мови в Україні має виконувати лише одна мова – українська. Вона повинна стати інтегруючим, державотворчим фактором, що об'єднує, цементує державу. Замах на українську мову – це замах на наше життя».

24 листопада 1994 року. Голова Спілки письменників України Юрій Мушкетик написав у «Літературній Україні»: «Деякі наші політичні мамонти приймають рішення про офіційну двомовність у своєму місті. Думаєте, так вони люблять російську і борються за мову Достоєвського? Вони можуть боротися за будь-яку мову, але певно проти однієї – української».

18 липня 1995 року. Цей день увійшов в історію як «чорний вівторок». Вища влада в Україні на угоду Москві не дозволила поховати на території Святої Софії – давньої пам'ятки української духовності – українського патріота, Патріарха УПЦ (КП) Володимира (Романюка). Правоохоронці, прикриваючись щитами, били гумовими палицями всіх підряд: старих і молодих, жінок і чоловіків, священослужителів і депутатів, журналістів українських і зарубіжних. Пролилася кров невинних людей. А винуватців і виконавців цієї трагедії так і не виявлено. Прокуратура, яка під тиском громадського обурення змушена була порушити кримінальну справу, благополучно її закрила. На своїх постах залишилися і міністр внутрішніх справ, київський міський голова, і Прем'єр-міністр, і Президент України.

1995 рік. Зиновія Служинська в монографії «Рід людський в Україні» підкреслила, що найважливішими політично-соціальними факторами, які забрали мільйони українців і відбилися на процесах репродукції та відтворення генофонду, були:

- перша світова війна;
- громадянська війна 1918–1919 років;
- голод 1921–1923 років;
- еміграція українців після громадянської війни;
- колективізація і зв'язана з нею депортація сільського населення;
- голодомор 1932–1933 років;
- урбанізація і масове заселення міст неукраїнським та сільським населенням і пов'язана з тим маргінезація;

- планове масове переселення людей з інших республік в українські села, вимерлі з голоду;
- великий терор – знищення української інтелігенції 1934–1937 років;
- масові вбивства неблагонадійних на кшталт Биківень чи Вінниці або Татарки коло Одеси;
- депортація і жертви «визволення» 1939 р. в Західній Україні;
- червень 1941 р. – масові вбивства мирного населення в Західній Україні військами НКВС;
- втрати мирного населення під час німецької окупації;
- депортація до Німеччини на роботу;
- жертви німецького полону та нацистських концтаборів;
- втрати в лавах Червоної Армії;
- еміграція під час війни;
- післявоєнна іміграція партійних та господарських керівників, спеціалістів різних галузей, учителів, введення великої кількості військ НКВС та прикордонників в Західну Україну;
- післявоєнна депортація населення західних областей України;
- «добровільна» репатріація автохтонного населення Польщі;
- виселення українського населення з Холмщини, Підляшшя, Лемківщини, Надсяння, операція «Вісла» 1947 р. та зв'язані з тим масові вбивства українців;

- голод 1946–1947 років;
- знищення органами НКВС народних захисників – Української Повстанської Армії, їх сімей та прихильників;
- постійна масивна цілеспрямована, але не контрольована іміграція чужорідних популяцій в Україну;
- злочинна діяльність спеціальних провокативно-розвідувальних груп та каральних підрозділів НКВС-МДБ в Західній Україні;
- репресії інтелектуальної еліти в Західній Україні;
- вербування та переселення родин за межі України для підняття цілинних земель, будівництва БАМУ тощо.
- Чорнобільська катастрофа 1986 року.

28 червня 1996 року. Верховна Рада України ухвалила Конституцію України. Мовну політику держави визначає стаття 10: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом».

31 січня 1997 року. Лариса Масенко у газеті «Час/Тіме» наголошувала, що державна незалежність підняла престиж української мови і дала владі широкі можливості використати політичний чинник в національних інтересах,

розробити і впровадити національну політику захисту свого культурного простору від руйнівного впливу російщення, зупинити асиміляційний процес і почати оздоровлення мовно-культурної ситуації. Проте влада усунулась від вирішення мовно-культурних проблем, полишивши справу на самоплив, а українські партії і громадські організації не змогли створити потрібний тиск на владу. Процес російщення не тільки не зупинився, а фактично розширився. До нього долучилася англізація.

18 лютого 1997 року. На Архієрейському Соборі РПЦ Московський патріарх Алексій II заявив, що російська церква «бере активну участь в інтеграційних процесах у рамках СНД, спрямованих на відновлення і зміцнення традиційних економічних, політичних, духовних, культурних й інших взаємозв'язків...» Французька газета «Ле Експрес» писала: «Коли 20 млн. православних українців будуть підпорядковані Москві (МП), то суверенітет України буде фіктивним. Ось чому РПЦ не надає автокефалії Українській православної церкві (УПЦ) ні Київського, ні Московського патріархатів.

8 вересня 1997 року. Кабінет Міністрів України затвердив «Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови», які не виконуються.

1997 рік. В Україні на душу населення припадало 0,07% друкованої продукції, в Російській Федерації – 7,5%. На 100 громадян України припадало 54 російських і 7 українських періодичних видань, тобто майже у 8 разів менше.

9 квітня 1998 року. Павло Мовчан запропонував провести загальну атестацію всіх службовців, урядовців на знання державної мови, а того, хто не знає цієї мови, не користується нею у державних установах, відправити на іншу роботу, як пишуть, «у зв'язку з переходом...» Упродовж року притягти до відповідальності тих, хто зневажає українську державну мову, паплюжить патріотичні дії українських діячів і політиків. Відкликати ліцензії на радіо- і телепрограми, які ведуться не українською, не державною мовою. Установити співвідношення випуску російськомовних газет і журналів відповідно до національного складу населення, наприклад, одне російськомовне видання на п'ять українськомовних видань: 100 російських на 500 українських.

23 липня 1998 року. Верховна Рада розглядала законопроект про середню освіту в Україні. У 7-му пункті йшлося про обов'язкове вивчення державної мови в усіх закладах середньої освіти. Внаслідок уже звичного антиукраїнського домагання комуністичної фракції парламенту та її прибічників цей пункт був вилучений.

5 серпня 1998 року. Керівник одного з управлінь Адміністрації Президента України Євген Григоренко весь брифінг провів іноземною (російською) мовою, зігнорвавши державну українську мову.

1998 рік. За даними Книжкової палати на душу населення України було видано лише одну книгу, а всього книжок вийшло утричі менше, ніж у 1930 р. (показник «на душу населення» становить у Великобританії 20 книжок

річно, у Німеччині – 30 книжок). У 1997-1998 роках Україна посідала перше (!) місце в світі за рівнем оподаткування книги – податок на неї становив 28%. На книжковому ринку України кількість видань українською мовою ще й не сягла 50%, а продукція українського книжкового ринку на дві третини складається з імпорту книжок російською мовою з Росії та Білорусії. Російськомовні газети буквально обсідають Україну.

19 лютого 1999 року. Патріарх Московський Алексій II у відповідь на привітання з нагоди його 70-річчя підкреслив, що православна Церква завжди «защищала и будет защищать интересы Российского государства». Безперечно, до кола цих інтересів входить насамперед Україна. Сотні фактів і документів висвітлюють справжню суть УПЦ МП, яка виконує в Україні насамперед політичне замовлення Москви. Одна з листівок, які у Києво-Печерській лаврі поширюють «активісти»-прибічники УПЦ МП, закликає «каяться о предательстве и убиении Царя и семьи, измене Самодержавию. Это наш грех и наших отцов и дедов. Нарушение русским народом соборной присяги, клятвы о верности Царю и России. Это главная причина всех бед народа и России в прошлом и настоящем». Зрозуміло, що ніхто не заважає Росії та її народів каятися за колонізацію, поневолення, знищення десятків мільйонів українців, російщення України. Однак листівка пронизана імперсько-загарбницькою ідеєю, вона закликає «каяться о развале России и отделении Украины – тела Христова Российской Православной Церкви». Замість покаяння

православні одного народу зазіхають на державність іншого православного народу): «Нам должно к утренним и вечерним молитвам прибавить...прошение о соединении Украины с Россией».

21 квітня 1999 року. Всеукраїнський «круглий стіл» на тему «Державна мова і вища школа в сучасній Україні» ухвалив звернення до ректорів і директорів, до всього професорсько-викладацького складу ВНЗ України. В ухвалі «круглого столу» висловлена тривога тому, що «на восьмому році незалежності на значній частині території України перехід вищих навчальних закладів на державну мову перебуває все ще на початковій стадії або відсутній зовсім... Замість виконання положень Конституції, Комплексної програми розвитку української та інших національних мов на період до 2000 року спостерігається фактично їх саботування, догодження обивательським настроям зросійщеної частини викладачів... Залишаючись чи не найпотужнішим засобом новітнього росіщення України, вища школа опиняється тим самим в антикультурній, антиморальній та антидемократичній ситуації, яка, на шкоду авторитетові України як держави, різко контрастує з усталеним у цивілізованих країнах світу порядком, за якого вища освіта функціонує державною мовою цих країн».

14 грудня 1999 року. Конституційний Суд України дав офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядуван-

ня та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України: «Положення Конституції України зобов'язують застосовувати державну – українську мову як мову офіційного спілкування посадових і службових осіб при виконанні ними службових обов'язків, в роботі і в діловодстві тощо органів державної влади, представницького та інших органів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, а також у навчальному процесі в державних і комунальних навчальних закладах України».

20 квітня 2000 року. Академік Іван Дзюба наголошував у газеті «Урядовий кур'єр»: «Значна частина засобів масової інформації працює на пониження морального рівня і примітивізацію запитів та смаків людності. Закон про мови не виконується. Програми підтримки української мови (як і культури) не здійснюються. Навіть найобережніший крок у бік розширення сфери функціонування української мови викликає протести з боку відомих внутрішніх і зовнішніх політичних сил, звинувачення у придушенні російської мови і культури, у порушенні прав людини, – при чому до прав людини відноситься все, крім права українця на українську книжку, українську газету, освіту рідною мовою, зрештою – права на майбутнє своєї мови, своєї культури, своєї держави».

Початок 2001 року. Припинено роботу Національної правописної комісії, яка 14 лютого 2001 року мала розглядати проект найновішої редакції українського правопису. Президент України Л.Кучма оголосив мораторій на при-

йняття нового правопису після так званого «всенародного обговорення», де панували політичні пристрасті, розбурхані безвідповідальними журналістами і тими політиками, хто волів би взагалі й не чути української мови, кого не тривожив і зараз не тривожить безлад у мовному бутті суспільства. Влада фактично пішла на мовчазний зговір з тими, хто сприйняв обговорення правопису як зручну нагоду зчинити українофобський галас проти начебто насильства над мовою народу, а насправді – проти намагання українців належно впорядкувати своє культурне життя.

Жовтень 2001 року. Член Національної спілки художників, заслужений діяч мистецтв України, професор Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури В.Я. Чебанник заснував проект «Графіка української мови». Його схвалила Вчена рада НАОМА. Мета проекту – створення зримого образу Української Мови – кириличної абетки на основі історично існуючої «фрутенської абетки». Упродовж 300 років українська мова зображується російською абеткою – «гражданським шрифтом» Петра І і, за визначенням московського спеціаліста зі шрифтів Ю. Гордона, «нічого спільного не має з фундаментальною кирилицею». Реформа Петра І дала російській мові свою графіку, перекресливши кирилицю і, звісно, зовсім не передбачаючи існування української мови. Настав час повернути українській мові властиву їй власну абетку, матеріалізувати її у видимі, привабливі, самодостатні й дієві форми. Відроджена кирилична українська абетка, якою

писали наші пращури («Ізборник Святослава», «Слово о полку Ігоревім»), «Повість минулих літ»), покликана показати, що українська мова жива і має бути видимою в книжках, у пресі, на вулицях. Кирилична абетка – невід'ємний державний символ незалежності України.

9 листопада 2001 року. Ігор Лосев газеті «Кримська світлиця» наголошував, що «бандеровець» постає у сприйнятті пересічного росіянина на підсвідомому рівні як свого роду «антиідеал» України, як живе втілення «поганої України» на відміну від ідеалу доброї України – Малоросії, що перебуває під цілковитим політичним і духовним контролем Москви, незалежно від формального статусу чи то провінції Росії, чи то протекторату її, чи то «самостійної» держави, рівень самостійності котрої визначається тією-таки Москвою. Росіяни схильні приписувати «бандеровцям» ту ворожість до себе, яку вони самі відчують до свідомих у національному сенсі українців, і тоді теза «ми їх ненавидимо» міняється на зручнішу і психологічно виграшнішу – «вони нас ненавидять».

29 листопада 2001 року. Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка, Національна Спілка письменників України, Українська Всесвітня Координаційна Рада, Конгрес української інтелігенції, Асоціація «Україна і світове товариство», Спілка освітян України, Президія АН вищої школи України, Всеукраїнське педагогічне товариство імені Григорія Ващенко, аналізуючи роботу і ухвалені документи II з'їздом педагогічних працівників України (8–9 жовтня 2001 р.) привернули увагу до принци-

пових питань, що «мають відношення до різного розуміння самої стратегії розвитку освіти в Україні, її державотворчого та націєтворчого покликання. По суті, маємо сьогодні ситуацію, за якої за громадянським вихованням нерідко ховається звичайний космополітизм, снобізм і зневага у ставленні до українських духовно-культурних цінностей, тенденційне непомічання власного, національного у загальнолюдському...»).

Друга половина 2001 року. Ліквідовано Раду з питань мовної політики при Президентові України, яку очолював М. Жулинський. Тоді ж скасовано сектор моніторингу мовної і національної політики у складі управління гуманітарного розвитку секретаріату Кабінету Міністрів України.

2001 рік. Позиція невтручання влади у мовно-культурні процеси України насправді означає консервування зросійщеного середовища, ба більше – розширення його. Сліпа толерантність щодо чужої мови дуже швидко стає байдужістю до рідної, що породжує мусування тези про неспрацювання національної ідеї, неспроможність українців побудувати свою державу. Представники влади покликані допомогти своїм прикладом зросійщеним українцям змінити мовну ситуацію, яку створили недруги, тобто перебороти звичку спілкуватися лише російською мовою.

2001 рік. Перепис населення засвідчив продовження російщення. За 1989-2001 рр. кількість в Україні зросійщених за мовою українців зростає з 4 578 390 осіб до 5 544 729 осіб, тобто на 966339 осіб (21,11%). За цей час частка

російськомовних серед загальної чисельності українців збільшилася з 12,23% до 14,77%. Частка зросійщених за мовою українців серед загальної чисельності російськомовного населення підвищилася з 27,09% 1989 року до 38,85% 2001-го. Здобувши формально статус державної, українська мова фактично так і не стала нею, хоч існуюча правова база, що визначає державний статус української мови, цілком достатня для забезпечення його реалізації. Головна причина гальмування цих процесів полягає у відсутності політичної волі керівництва органів державної влади й активна протидія як усередині України, так і ззовні. А без свідомої української еліти і загальнонаціональної, і регіональної, неможлива розбудова української України.

Січень 2002 року. У збірнику статей «Український сепаратизм у Росії, ідеологія національного розколу», що видана у Москві, М. Смолін у «Передмові» до неї, повторивши просякнуті нафталіном звинувачення проти українців, прямо закликає : «Національно мислячі російські люди зобов'язані заради майбутнього російського народу в жодному разі не визнавати прав на існування за державою «Україна», «українським народом» і «українською мовою». Історія не знає ні того, ні другого, ні третього. Це – фетиш, створений ідеологією наших ворогів».

10 січня 2002 року. Засідання Міжвідомчої комісії в Кабінеті Міністрів України. На зауваження першого заступника Державного комітету з енергозбереження Миколи Поровського, що засідання слід проводити державною

мовою, перший віце-прем'єр-міністр Олег Дубина відреагував так: «Вон из заседания! Подать объяснительную записку для увольнения!» (3 повідомлень преси).

19 лютого 2002 року. Кабінет Міністрів України прийняв постанову № 198 «Про Українську національну комісію з питань правопису», визнавши такою, що втратила чинність, постанову Кабінету Міністрів України від 15 червня 1994 р. №402 «Про підготовку і видання Українського правопису» в новій редакції». Зі складу Української національної комісії з питань правопису виведено багатьох авторитетних мовознавців і письменників, а також всіх представників української діаспори. Натомість до комісії залучено функціонерів високого рангу (не мовознавців) та мовознавців, відомих своїм негативним ставленням до реформи правопису. Державна влада ступила на надзвичайно небезпечний шлях – потакання силам минулого, підбадьорювання представників реваншистського, антиукраїнського середовища.

21 лютого 2002 року. Центральне правління Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка та секретаріат ради Національної Спілки письменників України розповсюдили заяву «Влада має стати на сторожі національної безпеки України», у якій йдеться про нагнітання атмосфери українофобії: зневага до української мови та української культури, відторгнення від українства телевізійного простору, кількість видань російською мовою давно вже перейшла межі здорового глузду... «Приголомшливе враження справляють і такі факти останнього часу,

як зліквідування сектора мовної і національної політики при Президентові України».

13 березня 2002 року. Указ президента України «Про відзначення 350-річчя Переяславської козацької ради 1654 року». З якою метою Президент України підписав цей документ? Якщо Л. Кучма зробив це, аби показати, як «щасливо» жилося в Україні під фєрулою російсько-більшовицької імперії, то це – блюзнірство, знуцання з усього українського. Адже відомо, що Переяславський міф у московській імперській оболонці обслуговував Російську імперію. Його комуністична модифікація обслуговувала СРСР. «У цих державних утвореннях Україна сиділа, як комаха в бурштині, не маючи змоги поворухнутися. Тільки за цієї умови міф зберігав свою переконливість. Кожен, хто висловлював сумнів, повинен був виступити проти могутньої держави, наразившись на звинувачення у мазепинщині, петлюрівщині або бандерівщині» (С. Кульчицький).

14–16 квітня 2002 року. Україною покотилася хвиля погромів. Подібно до 9 березня 2001 р., у ці дні на вулицях Києва, на вокзалах міліція затримувала всіх «підозрілих» осіб. Першою ознакою «підозрілості» вважалися розмова українською мовою, носіння національного одягу чи козацької зачіски – оселедця. Особливо «підозрілими» місцями стали офіси патріотичних організацій. Загалом за ці дні через «каземати» (без перебільшення) Печерського райвідділу міліції пройшло декілька сотень патріотично налаштованих киян, в основному членів «Пласту», «Моло-

дого Руху», «Спілки української республіканської молоді» («Сурма»), УНСО, «Патріота України», «Тризуба».

Травень 2002 року. Створено українсько-російську групу для розробки спільних підручників з історії України і Росії, у яких українсько-російські стосунки мали би трактуватися з позиції Москви. З українського боку, за повідомленнями преси, цю групу очолив доктор фізико-математичних наук В. Семиноженко.

12 вересня 2002 року. Постанова Кабінету Міністрів України №1367 (Прем'єр А. Кінах) затвердила нові зразки первинних документів реєстрації актових записів (свідцтва про народження, про шлюб, про розлучення, про смерть) без графи національності батька й матері. Ці зміни здійснено відповідно до вимог наказу Держкомстату України від 29 жовтня 2001 року №433 «Про затвердження тимчасового порядку розробки, впровадження та супроводу комплексів електронної обробки статистичної інформації в органах державної статистики». Кажуть, немає нічого постійнішого, ніж тимчасове. Тепер в Україні нема способу відтворення корінного етносу шляхом самоідентифікації у свідоцтвах про народження за графою національності батька й матері.

Отже, порушено не лише дане Богом людині право свободи вибору, а й золоте правило моралі, відібравши у дитини можливість ідентифікуватися за національністю батька чи матері. Порушення прав людини стало тотальним і спрямоване проти цілої української нації. Неможливість ведення державними органами статистики обліку

за графою *національність* позбавляє можливості займатися вивченням етнодемографії в Україні. Такі дії спричиняють зміну етнічної формації народонаселення, що веде до загрозливих для суверенітету України наслідків.

Авторитет і успіх України у світі без самоідентифікації титульної нації неможливий. Зневага до корінної нації – лакмусовий папірець ставлення найвищого керівництва країни до джерела влади – українського народу. Росіяни, євреї, грузини, вірмени мають можливість етнічно самоідентифікуватися на своїх батьківщинах. А ми українці?! Загарбники окуповують країни, де ослаблений потенціал націоналізму. В Україні зайти працюють на інтереси своїх батьківщин, де бути патріотом-націоналістом престижно і модно. А Україна свою так звану гуманітарну політику досі спрямовує на зведення титульної нації.

2002 рік. З початком 2002-2003 навчального року у ВНЗ внаслідок так званої освітньої реформи передбачено істотно скоротити або й геть скасувати вивчення української мови та історії України; у великій кількості вищих навчальних закладів України зухвало порушуються права українців на навчання рідною мовою.

13 лютого 2003 року. Представники української інтелігенції опублікували відкритий лист Президентові України Л.Кучмі, Голові Верховної Ради України В. Литвину, Прем'єр-міністрові В. Януковичу з приводу загрозливих тенденцій «Року України в Росії» та «Року Росії в Україні», які цілком відповідають стратегії правлячих кіл Російської Федерації. «Під час малоросійських хороводів та фес-

тивалю вареників «Року України в Росії» до Верховної Ради було подано законопроект «Про застосування російської мови в Україні». Проект проголошує статус російської мови «як робочої мови органів влади, місцевого самоврядування, організацій, підприємств, незалежно від форм власності...» та гарантує її застосування в діловодстві, судочинстві, освіті, культурі, науці, ЗМІ тощо. За порушення таких норм передбачено дисциплінарну, адміністративну або кримінальну відповідальність. Українській мові як «єдиній державній» відводять суто декоративну роль – її використання лишається тільки для прийняття актів вищих органів державної влади та управління.

12 березня 2003 року. Парламентські слухання «Про функціонування української мови в Україні». Академік Іван Дзюба процитував заголовок листа, опублікованого в одній з українських газет: «Як злодій, криюсь з рідним словом». Це – не абсурд, а гірка реальність. Це – точна характеристика статусу української мови і українськомовного українця в міському побуті незалежної України. За даними голови Комітету з питань культури і духовності Леся Танюка українською мовою у 2003 р., як і в 1958 р., навчається лише 21% школярів. На Донеччині, де українці становлять 51% (згідно з останнім переписом), тільки 12% школярів навчається українською. У самому Донецьку цей показник дорівнює 6%, в Єнакієві та Макіївці – 4%. У місті Красний Луч (Луганщина) із 30 шкіл – жодної української. У Криму українська громада налічує 700 тисяч осіб, за чисельністю вона посідає друге місце після

росіян, але там нещодавно почала функціонувати єдина на цілий Крим українська гімназія. У 1990 р. 68% газет виходило українською мовою, а в 2000 р. – тільки 35%. Відповідно журналів з 90% українською мовою тепер стало тільки 12%. На телебаченні українською мовою виходить в ефір лише 18% телепрограм.

15 травня 2003 року. Верховна Рада України відхилила рекомендації парламентських слухань «Про функціонування української мови в Україні», які мали на меті виправити несправедливе становище щодо державної мови. Проект постанови набрав тільки 134 голоси («за» проголосувала «Наша Україна» та ще 44 депутати з інших фракцій). Фракції комуністів, соціал-демократів Медведчука, аграріїв (які представляють нібито інтереси села – давньої колиски української мови), партій Регіонів України, Промисловців і підприємців та Трудової України, група «Народний вибір» дружно бойкотували проект – 292 депутати демонстративно не взяли участі в голосуванні.

15 травня 2003 року. Верховна Рада України 249-ма голосами ратифікувала «Європейську Хартію регіональних мов або мов меншин». До речі, фахівці вважають, що назву з англійської European Charter for Regional or Minority Language» слід перекладати «Європейська Хартія регіональних або міноритарних (меншинних) мов». Цей документ було прийнято у Страсбурзі 5 листопада 1992 р., а ратифікували його дотепер 17 країн із 44 членів Ради Європи. Президент Л.Кучма зігнорував зауваги експертного висновку Інституту української мови НАН України

і подав до Верховної Ради той самий варіант законопроекту, який він вносив 12 березня 2001 р. Промосковські сили, використовуючи «Європейську Хартію», намагаються надати переваги розвитку російської мови, яка і без того за багатолітню історію та насильницьке насадження посіла панівне становище в Україні.

20 червня 2003 року. «Круглий стіл» Всеукраїнського Товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка, Національної Спілки письменників України та Всеукраїнського педагогічного Товариства імені Григорія Ващенко на тему «Українській мові – правовий захист!» з приводу ратифікації «Європейської Хартії» наголосив: «Підписаний Президентом закон не може бути прийнятий уже тому, що він, по-перше, фальсифікує, спотворює дух і букву Хартії як високогуманного документа, покликаного захищати мови тих меншин, яким загрожує реальна небезпека зникнення, а по-друге, тому, що він цілковито не враховує ту мовну ситуацію, яка склалася в Україні. А саме: усупереч положенню Хартії, згідно з яким «розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним мовам», а також усупереч застереженню, що Хартія вимагає усувати не тільки «необґрунтовані» обмеження, а й необґрунтовані переваги в розвитку меншинних мов. Прийняті Україною зобов'язання якраз і спрямовані на закріплення переваги в усіх сферах українського життя мови найчисленнішої з національних меншин – російської – над державною мовою країни. Включення російської мови до числа мов, що підлягають

захистові Хартією, на тлі зневаженого становища, в якому перебуває українська мова, є виявом безпрецедентного політичного цинізму, тим очевиднішого, що внаслідок багатовікової політики російщення російська мова і без того посідає панівні позиції у ЗМІ, вищій та професійній освіті, на транспорті, у торгівлі, правоохоронних органах України, армії тощо.

2 жовтня 2003 року. Шевченківський районний суд м. Києва (суддя М.П. Коваль) скасував наказ Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України з особового складу від 28.01.03 №49-к щодо накладання догани на Паздерського Б.М., зобов'язав це Міністерство внести зміни до наказу №3-б від 29.01.2003 р. та компенсувати Паздерському Б.М. недоплачену премію за січень в розмірі 50% від посадового окладу з урахуванням доплати за ранг державного службовця пропорційно відпрацьованого часу в межах економії фонду оплати праці. Головний спеціаліст Міністерства економіки та з питань європейської інтеграції України Богдан Паздерський був покараний за те, що підготував матеріали для Адміністрації Президента державною (українською) мовою і відмовився перекладати на російську, як того вимагав виконуючий обов'язки керівника департаменту В. Шевченко. Звертаючись у листі до судді М.П. Ковалю, Б.М. Паздерський написав: «Ваша Честь, якщо так, як Ви, усі судді будуть об'єктивно розглядати справи на підставі матеріалів і Законів України, – найближчим часом ми станемо правовою, а отже, і процвітаючою державою...»

2 жовтня 2003 року. Кабінет Міністрів України затвердив «Державну програму розвитку і функціонування української мови на 2004-2010» №1546. Нагадуємо: 12 лютого 1991 р. було прийнято Державну програму розвитку української мови та інших національних мов в Українській РСР на період до 2000 р.; 8 вересня 1997 р. затверджено Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови (постанова Кабінету Міністрів №998); 21 червня 2000 р. внесено зміни і доповнення до постанови Кабінету Міністрів №998. Проте ані Програма, ані Комплексні заходи, ані зміни й доповнення не виконані. Чи буде виконана третя «Державна програма...»?

12 грудня 2005 року. Студент Сергій Мельничук звернувся до суду зі скаргою про порушення у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля конституційного права на всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України, оскільки в університеті викладання здійснюється російською мовою. Жовтневий суд міста Луганська задовольнив позов студента С.Мельничука і зобов'язав Східноукраїнський університет здійснювати навчання цього студента українською мовою, також виплатити йому 1 тис. грн. відшкодування моральної шкоди. Однак С. Мельничук за принципову позицію щодо захисту мовних прав, своєї честі й національної гідності зазнає переслідувань правоохоронних органів, які звинувачують його в хуліганстві. У листі до газети «Слово Просвіти» С.Мельничук підкреслив, що не відступить,

буде захищати українську мову в Україні від убивць, адже «будь-які вагання з мого боку принизять не тільки мене, а й усіх українців загалом. Тому я повинен пройти свій шлях гідно й до кінця».

2005 рік. За матеріалами Рахункової палати України на початок року припадало: на одне українське видання – 4 російськомовні; на 100 українців 50 екземплярів газет рідною мовою, а на 100 росіян, що проживають в Україні – близько 400, тобто у 8 разів більше; в бібліотечній мережі на 2 українськомовних видання – 3 російськомовних, а в бібліотеках Криму, зокрема, в м. Севастополі, українськомовних видань – близько 2%; в теле- і радіоэфірі співвідношення українського і російського – 1:20. Знайти українську книгу або газету на залізничному вокзалі в Києві майже неможливо. «Все – російськомовне, все для росіян та українських перевертнів – манкуртів, які свідомо ускладнюють мовну ситуацію» (О. Сотник).

*«...І всі мови
Слов'янського люду –
Всі знаєте. А свої
Дастьбі...»*

Тарас Шевченко

25 квітня 2006 року. Луганська обласна рада ухвалила рішення про надання російській мові статусу регіональної, у якому зазначено: «Згідно з інформацією Головного управління статистики в Луганській області (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року), 91% жителів Луганської обл. вважають рідною російську мову і вільно нею володіють, з них 38% є росіянами

за національністю та вважають російську мову рідною, 31% – представники інших національностей, але вказали в якості рідної російську мову, 22% – окрім рідної мови вільно володіють російською». Тут відверта підтасовка сучасної статистики. «Цей текст також може бути взірцем маніпулятивних словесних технологій, – підкреслює Лариса Масенко. – Сполучник «і» у визначенні «вважають рідною російську мову і вільно нею володіють» об'єднує дві різні за мовною ідентифікацією групи в одну. Це дає змогу долучити до 91% і 22% тих, хто не вважає рідною російську мову, а лише вільно нею володіє. Показово, що українці, які становлять найчисленніший етнос Луганщини, в цьому документі не згадані, наче якась не варта уваги маргінальна група, а зараховані до 31% представники інших націй, хоча Луганську область важко назвати поліетнічною. Натомість підкреслено присутність великої групи росіян. Обґрунтування рішення містить й інші формулювання, які цілком можна кваліфікувати як дискримінаційні стосовно української спільноти області..., оскільки є спробою надати процесам імперського російщення історичної легітимності».

3 червня 2006 року. Харківська обласна рада ухвалила рішення про надання російській мові статусу регіональної: «Завдяки історичним обставинам і умовам, що визначали і визначають соціально-економічний і культурний розвиток Харківської обл., російська мова завжди була і залишається, як свідчать переписи, дослідження і опитування, найбільш вживаною в усіх сферах суспільно-

го життя». Твердження про те, що російська мова «завжди була» найбільш вживаною, важко кваліфікувати інакше, ніж безпardonне перекручення історичних фактів, адже і школярам відомо, що в минулих століттях абсолютну більшість населення Слобожанщини становило українське населення, яке говоримо українською мовою.

5 липня 2006 року. Одеська обласна рада ухвалила рішення про надання російській мові статусу регіональної, згідно з яким «забезпечується вільне користування російською мовою як мовою міжнаціонального спілкування». Саме цю функцію виконувала російська мова в Радянському Союзі, що й робило її ефективним знаряддям російщення неросійського населення країни. Посилання на Європейську хартію регіональних або меншинних мов виглядає особливим блюзнірством, оскільки її створено для захисту мов, що мають обмежену кількість носіїв. Водночас застосування положень Хартії жодною мірою не повинно перешкоджати консолідуючій функції державних мов.

Зі щоденникової книжки «На відстані зойку» Василя Захарченка:

10 липня 2006 року. Тяжкі-тяженні часи для України. Пройдисвіти чубляться за посади, за наживу, за владу для наживи, а про Україну ніхто не думає як про Батьківщину, як про вічне наше, духовне. Україна для них – це лише матеріальне...

14 липня 2006 року. Нам треба навчитися поводити себе так, щоб кожен в Україні, хто зневажає нашу мову, культуру, наші звичаї, почувався зайдою.

5 серпня 2006 року. Як тільки про щось важливе, доленосне для України заговорять у парламенті патріоти наші, у ворогів України зразу ж на язиці вискакує їхній демагогічний прищ: «Спросим мнения у народа на референдуме!»

Це – про надання чи ненадання російській мові статусу другої державної. Хіба ж можна почути розумну, зважену об'єктивну думку від народу, коли його 350 років зросійшували указами, постановами, законами, тюрмами, коли його сотнями тисяч статей переконували в нижчевартості української мови і в могутності, неперевершеності російської. Хіба можна такому запрограмованому на російське народові довіряти вирішення його долі, долі прийдешнього України? Такі питання зобов'язана і покликана вирішувати тільки еліта нації.

15 серпня 2006 року. На моїх очах помирає, відмирає моя мова! За останні 15-20 років українська мова, як шагренева шкіра, катастрофічно звужується, виходить зі вжитку в молодших поколіннях. Вина в цьому держави, наша, батьків і дідів. Та найбільша, на межі злочину, – вина школи. Школа жене ось уже 15 років Незалежності громадянський брак. У нашій школі цілковито відсутнє національно-патріотичне виховання.

Зі школи виходять з атестатом зрілості зовсім не зрілі громадяни не знати якої держави. А внаслідок цього біль-

шість молодих людей готові хоч сьогодні рвонутися світ за очі з України на заробітки й не повертатися назад. А щирі патріоти рвуть тільки на майданах, але й не думають повертати своїх дітей додому, бо вже там і їхні внуки прижилися, пішли в чужі школи.

Хто ж таки відповідь за цей злочинний брак у вихованні, за мільйони молодих безбатченків, внутрішніх і зовнішніх емігрантів? Та всі ми, але передусім освітяни, починаючи від міністра освіти й закінчуючи учителем початкової школи, вихователем дитсадка.

Якщо й далі такими штормовими хвилями піде російщення України, то через наступні 15–20 років по Україні навіть подзвін не бовкне.

9 листопада 2006 року. Лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, професор Анатолій Мокренко написав у «Літературній Україні»: «Колись у дитинстві я бачив записи в паспортах та інших документах моєї бабусі, батька, матері: «українка», «українець». Природним був запис і в моїх документах, бо я був сином українки і українця. А що бачать наші нащадки? Нічого. Майбутня манкуртизація забезпечена. Так, якісь чорні сили про це тільки мріють, але чому нас, простих українців, не лякає така страшна перспектива?

Можливо, хтось зауважить: це ж стосується не самих лише українців в Україні. Та в тому ж то і річ, що саме в Україні, а не в Росії чи Ізраїлі, в Білорусії чи Румунії... Це дуже схоже на ситуацію, коли Катерина II, видаючи свій маніфест щодо зруйнування Січі 1775 року, намагалася

слова «козак» та «Січ» назавжди витравити з пам'яті людей. Тоді знищували оборонця нації – козацтво, а нині – й саму націю. Як тут не згадати болючі думки австрійського філософа Густава Адольфа Густервега, який підкреслював, що умертвити людину – це окремий злочин, а забрати від людей їхню національність – це нескінченне вбивство.

28 листопада 2006 року. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про Голодомор 1932–1933 років в Україні» (№ 376-V), у першій статті якого проголошено: «Голодомор 1932–1933 років в Україні є геноцидом Українського народу». Публічне заперечення Голодомору 1932–1933 років в Україні визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Голодомору, приниженням гідності українського народу і є протиправним. Закон було ухвалено 233 голосами. Від Партії регіонів проголосувало 2 депутати, від БЮТ – 118, від «Нашої України» – 79, від Соцпартії – 30, позафракційних – 4. Фракція комуністів у повному складі не голосувала за законопроект.

Історичний факт Голодомору 1932–1933 років в Україні визнали в офіційних документах понад 70 країн світу. Актом геноциду Голодомор назвали президенти, глави урядів і парламентів 28 країн світу. Парламенти 16 країн (не рахуючи Україну) своїми резолюціями або деклараціями визнали Голодомор 1932–1933 років актом геноциду.

Січень – лютий 2007 року. Секретар Донецької міськради М.Левченко закликає бути «реалістами», мовляв, «в Україні державною мовою повинна бути одна –

російська. І так рано чи пізно буде». Саме тому, вочевидь, донецькі можновладці закрили під кінець першої каденції прем'єрства В. Януковича єдину в місті українську школу. Новоспечений донецький «мовознавець» М.Левченко цинічно заявляє, що «українська мова – мова фольклору. І після надання статусу державної російській мові необхідність розмовляти українською просто відпадає. Це не мова науки...»

21 лютого 2007 року. Донецька міська рада ухвалила звернення до Президента України, Прем'єр-міністра, Львівської і Тернопільської міських рад: «В настоящее время Донецкий городской совет борется за право предоставления русскому языку статуса регионального в соответствии с Законом Украины «О ратификации Европейской хартии региональных языков или языков меньшинств», принятым радой 15 мая 2003 года. Депутаты Донецкого городского совета... будут добиваться придания русскому языку полноценного по праву статуса второго государственного». Весь текст звернення демонструє доволі специфічне розуміння з боку донецьких депутатів прав російськомовної частини населення. «Російській Федерації дано в цьому документі надто ризиковане визнання «могутнього єдинокровного сусіда» донеччан». В екскурсі про історію краю зазначено, буцімто Донеччина належить до російських земель, а першопоселенцями її були вихідці з Курської, Тамбовської та інших губерній. Про активну участь українців, зокрема запорозького козацтва, у заселенні Донецького краю не згадано жодним

словом» (Лариса Масенко). Для підтвердження зв'язку боротьби за державний статус російської мови із сепаратистськими намірами депутати Донецької міської ради трактують східні й південні території України як інтегральну складову Росії.

5–7 березня 2007 року. Виступаючи на так званому Всесвітньому російському народному соборі, Н. Вітренко, імітуючи українскість, безсоромно заявила: «Наша Прогрессивная Социалистическая Партия Украины будет продолжать борьбу до последнего патрона, борьбу за наше славянское единство, ...за нашу культуру, русскую культуру, которая является родной для всех нас, и русский язык, родной для всех нас». Хто уповноважив Н. Вітренку, керівника ПСПУ, виступати від імені українського народу в іншій державі, сіючи в душах людей сумніви щодо історії України, її культури і мови?

4 липня 2007 року. Одеська міська рада ухвалила рішення про спорудження в Одесі пам'ятника руйнівниці Запорізької Січі Катерині II. Рішення про спорудження пам'ятника Катерині II прийняла також міська рада Сімферополя.

19 липня 2007 року. Незважаючи на протести громадськості, в Одесі закладено перший камінь під майбутній пам'ятник імператриці Росії Катерині II. У церемонії взяли участь заступники міського голови, члена політради НУ–НС Е. Гурвіца, а також духовенство Української Православної Церкви Московського Патріархату.

2 вересня 2007 року. В Одесі відкрито пам'ятник російській царині Катерині II, яка «доконала вдову-си-

ротину» – Україну (Тарас Шевченко). Це – наруга над пам'яттю мільйонів полеглих за незалежність України і жертв кількасотлітньої царської та московсько-комуністичної окупації. Це – пробний камінь, закинутий з Кремля, з метою перевірити: як задалеко можна зайти у новітньому зросійщенні України. Пам'ятники, які несуть великодержавницьке, імперське навантаження, отруюють свідомість українців, піднімають дух «п'ятої колони» Москви, яка прагне безперешкодно господарювати в Україні. Свідченням цього є зруйнування в Харкові пам'ятного знака на честь Української Повстанської Армії. У час розтращення пам'ятника Героям Крут у Харкові в самих Крутах вдруге облили монумент 300 юнакам, які поклали свої життя за волю України, підпалили та ще й намазали на підніжжі пам'ятника – «Слава Россиі!».

Жовтень 2007 року. У ніч з 15 на 16 жовтня група активістів («Євразійського союзу молоді») (ЄСМ) здійснила акт вандалізму на найвищій вершині Карпат горі Говерла, знищивши державні символи України. Після цього злочину в Інтернеті з'явилося «Звернення голови ЄСМ Павла Заріфулліна до українського народу», в якому він заявив, що не визнає законів України, бо не вважає її суверенною державою, українські державні символи назвав «ганебними символами колаборації», в перспективі бачить Україну розділеною на Східну і Західну...

«Євразійський союз молоді» – це російська шовіністична організація, яка повністю лояльна до сучасної російської влади. Це і не дивно, адже саме російські

спецслужби мають безпосередній стосунок до її діяльності. На території України ЄСМ діє як ворожа агентура і спрямована на підривну, антидержавну діяльність. Ідеологія ЄСМ – так зване «неоевразійство», розробник якого – «філософ», один із засновників НБП (Націонал-більшовицької партії) Олександр Дугін. «Неоевразійство» – це синтетичний ідеологічний напрям, у якому поєднано праві й ліві ідеї, а основа його – прагнення до відродження і постійного розширення євразійської імперії на чолі з Москвою. Сучасний «неоевразійський» проект повністю скинув камуфляж «європейськості» і «слов'янства», оголивши сутність Москви: ординство, свідченням якого – вандалізм на Говерлі.

Жовтень 2007 – січень 2008 років. Народний депутат України Дмитро Табачник (Партія Регіонів) у своїх газетних публікаціях, на сайтах інтернату, у виступах по телебаченню, радіо та у Верхній Раді безупину вимагає надати російській мові в Україні статус офіційної (державної), цинічно розтоптує природні права українців на українську мову, культуру, національне життєве середовище. Українського національного героя гетьмана Івана Мазепу він називає «середньовічним інтриганом», національно свідомих українців – «юрбою», що спустилася з полонин. Українська інтелігенція у розумінні колишнього віце-прем'єр-міністра, доктора історичних наук Д. Табачника – це «вузький прошарок», задля якого «не можна вести культурну політику», а національна духовність українців – це «націонал-інквізиція».

Роман Ангаровъ написав у газеті «Українське Слово»: «Здається, «докторові історичних наук» Дмитрію Табачнику достеменно відомо, що в «земле обетованной», незважаючи на значний прошарок «русскоязыного» населення, відновлено «мертву» національну мову, яка нині є єдиною державною. Може, в Ізраїлі слід підняти проблему «защиты интересов русскоговорящих»? Как вы на это смотрите, Дмитрий Владимирович?.. Может, попробуем?»

Олег Черногуз підкреслив у газеті «Українська думка», що Д. Табачник своїми публікаціями хоче запалити іскру громадянської війни між українським народом, намагаючись зіштовхнути українськомовне населення з російськомовним. «Ось чого ви домагаєтесь: зробити з нас своїх рабів. Але повірте мені, не історику, що ще ні один зайда на моїй землі не став господарем. Навпаки, український народ, як міфічна птиця Фенікс народжувався знову і знову з попелу й оживав, незважаючи на потуги різних трубадурів-табачників, які втілюють ідею космополітизму, безбатьківства, ідею статусу блудного сина планети, а не свого народу».

25 січня 2008 року. У під'їзді одного з житлових будинків мікрорайону Борщагівка міста Києва знайшли Богдана Паздерського з проломаним черепом. За яких обставин він потрапив туди, проживаючи в мікрорайоні Троєщина, досі невідомо. Будучи патріотом України, Богдан Паздерський болісно сприймав принижений стан української мови в столиці, зокрема у міністерствах, в яких йому доводилося працювати. Він самотужки знай-

шов інструмент захисту 10-ї статті Конституції України про мову: активно впродовж багатьох років ініціював судові процеси, привертаючи увагу до незадовільного стану державної мови в урядових інституціях збоку столичної преси, громадськості та діаспори. Останнім в його житті був судовий позов у Шевченківський районний суд Києва з приводу того, що, нехтуючи законом про державну мову України, міський голова Києва Леонід Черновецький чинить глум над честю і гідністю позивача, тобто Богдана Паздерського. Він був безкомпромісною і шляхетною людиною, яка своїм особистим прикладом і чином служила Україні.

29 січня 2008 року. Натхненник «Северодонецька-2», народний депутат України Вадим Колесніченко у «Відкритому листі» до Президента України Віктора Ющенка, опублікованому в газеті «Голос України», цинічно перекручує історію про голодомор-геноцид 1932–1933 років в Україні, лукаво заявляє, що правда про ці злочини є нічим іншим, як пошуком «ворога», і ніби «з цього починався фашизм у Німеччині». Свої недолугі аргументації В. Колесніченко підкріплює відвертими погрозами Президентові за політику «агресивної українізації, переписування історії». Він хизується, що подав два десятки законопроектів до Верховної Ради на захист і поширення російської мови в Україні. В. Колесніченкові та його прихильникам дуже хочеться вислужитися перед Москвою, тому все роблять, щоб українці, позбавлені за колоніального минулого права знати свою історію, послуговуватися рідною мовою, і

надалі перебували у полоні свідомості «радянської людини», якою легко маніпулювати, залякуючи («петлюрівщиною»), «бандерівщиною» чи «НАТО». Насправді не «агресивна українізація» панує сьогодні в Україні, а навпаки – майже тотальне російщення Сходу і Півдня України, яке добре сплановане і безцеремонно здійснюється під керівництвом комуністів, регіоналів, прогресивних і звичайних соціалістів та інших українофобів. Відбувається не квола українізація, а деукраїнізація в інтересах Москви. На це спрямовані законопроекти про мову нардепа В.Колесніченка.

В інтерв'ю, яке провів з Вадимом Колесніченком журналіст Віктор Слозько, народний депутат обурився, що без знання державної мови «кандидатскую, докторскую защитит не сможешь!» На це журналіст слушно зауважив: «Если не в состоянии выучить родственный язык, то какой ты ученый?» Репліка влучила у ціль і зачепила самолюбство Колесніченка, що той, не задумуючись, випалив знакове: «А почему я, имея родной язык русский, должен еще что-то учить?!» «Нарешті вголос визнано те, на чому наголошують представники національно-демократичних сил: надання російській мові статусу державної має єдину мету – остаточне зросійщення України», – підкреслив Йосип Решко. Не даючи В. Колесніченкові оговтатись і зрозуміти, яке важливе одкровення він озвучив, журналіст миттєво зауважує: «Не учите! Но без государственного языка не надейтесь продвинуться на государственной службе!» І тут нардепа понесло ... Гнівну тираду на захист

прав російськомовних закінчує ще одним одкровенням: «И я как отец своего ребенка должен задуматься: или защищать его права, или понимая, что у ребенка не будет будущего, сказать: «Знаешь что! Давай-ка будем плевать на могилы наших предков, плевать на наш родной язык, плевать на нашу историю, чтобы ты имел сытную похлебку, чтобы ты был обласкан на Банковой! Давай-ка, учи ты иностранный для тебя украинский!»

–?...

–«Ну, не иностранный, а государственный. Но разве так мы патриота воспитаем?» Шукати раціональне зерно у цьому немає сенсу, бо кількість суперечностей, невігластва і дикунства безмежна. Але це ключ до розуміння дій і мислення проросійських сил в Україні, таких, як Партія регіонів, комуністів та схожих партій. Їх не турбує доля цієї Богом даної для нас землі, її історія, культура, мова. Їм вона чужа! Регіонали і компанія завжди захищають інтереси нашого північного сусіда. Хіба можна уявити, що в суперечці між Німеччиною і Францією парламентарі захищали б інтереси не своєї країни?»

14 лютого 2008 року. Мовознавець Лариса Масенко у статті «Мічена карта» (Літературна Україна) підкреслила, що після 1991 року українська мова в межах України набула того юридичного статусу, який фактично мала російська в межах всього Радянського Союзу – статусу державної мови, що передбачає і функцію мови міжнаціонального спілкування. Очевидно, що певні групи російськомовних громадян України без ентузіазму сприйняли

зміну статусної ролі своєї мови. Проте, оскільки значну частину цієї групи становили українці, а надання українській мові функції державної є, крім іншого, відновленням справедливості, більшість населення сприйняла цей факт лояльно. Не виявило, однак, доброї волі для утвердження української мови в її консолідуючій державотворчій ролі і керівництво України. Її правову функцію, до найголовніших норм якої належить обов'язковість вживання в адміністративно-управлінській сфері, було знехтувано. Це відкрило шлях до законодавчих і виконавчих органів влади не лише тим, хто попри свою російськомовність, лояльно ставиться до держави, а й чиновникам, котрі не ідентифікують себе з Україною як своєю Батьківщиною, а трактують її як територію для експлуатації.

Захисникам російської мови не йдеться про двомовність ані на регіональному, ані на загальнодержавному рівні. Їм ідеться про збереження у східних і південних областях й подальше територіальне розширення російської одномовності, а разом з нею і стану провінційної пост-колоніальної асимільованості, культурної, розумової й економічної залежності населення України від Росії. Показовим тут є єднання комуністів з регіоналами. Різниця між ними в уявленнях про відновлення («братерського союзу») полягає лише в тому, що для комуністів це – реставрація Радянського Союзу, а для регіоналів – Великої Росії.

1 березня 2008 року. У Сіверськодонецьку (Сєверо-донецьку) відбувся з'їзд депутатів різних рівнів, в основному – регіоналів. Вони продовжили брудну справу непокара-

них сепаратистів, які провели у цьому депресивному місті перший з'їзд у 2004 році. Делегати з'їзду, виступаючи за статус російської мови як другої державної, а деякі – як от секретар Донецької міськради Левченко – і єдиної (!) державної, є «п'ятою колоною» Росії в Україні. Бо, за висловлюваннями Людмили Путіної, «кордони російського світу проходять по кордонах вживання російської мови, і потрібно утверджувати, відстоювати й розширювати мовні кордони російського світу, а утвердження кордонів російського світу – це й відстоювання, й укріплення національних інтересів Росії»!

Березень – Квітень 2008 року. «Інформаційний вісник» (№2) Академії наук вищої освіти України опублікував листа студента одного з ВНЗ Києва Юрія Миненка, в якому він написав: «... Вступне слово викладачки про російський романтизм початку ХІХ століття. На жаль, не державною мовою. Переживаємо невеличкий шок, бо такої зухвалості на факультеті української філології ще не бачили. Далі – запитання. Озиваюся першим й одразу ж чую оте приголомшливе: «Вы по-русски умеете?». – «Ні», – відповідаю. – «Давайте учимся», – не розгубилася викладачка. – «Ні», – парирую ще жорсткіше, після чого викладачка змушена облишити моє «російщення» і вислухати думку українською.

...Звертаюся до всіх викладачів, які продовжують навчати студентів російською (а це – недотримання 10 статті Конституції України, порушення національних прав українців у власній державі, коштами бюджету якої випла-

чується зарплати викладацькому складу всіх державних ВНЗ): не мучте й без того загнаного українського студента, який у першому семестрі переживає шок через різницю вимог у школі й університеті, який сьогодні має навчатися за балами нової модульно-рейтингової системи у зв'язку з переходом України до Болонського процесу, а в перервах між цим думає про роботу, аби не сидіти на ший батьків. Не купуйтеся на спілкування російською у побуті. Молодь знає, що державна мова в нас одна – українська – і саме нею треба викладати».

2 квітня 2008 року. Відділ освіти Ворошиловської районної ради м. Донецька (голова Н. М. Хохлова) видав наказ за №131 «Про заходи щодо поновлення дошкільного закладу №334». Суть цього наказу полягає в тому, що ліквідується початкова школа з українською мовою навчання, яка успішно працює в приміщенні дитячого садочка №334 з 1994 р. на бульварі Шевченка, 19-б. За цей час сформувався дружній професійний колектив педагогів, який зумів налагодити повноцінний кваліфікований навчальний процес українською мовою в усіх класах початкової школи.

Педагогічний і батьківський колективи навчального закладу негативно сприйняли повідомлення так званої робочої групи з ліквідації школи й одноставно проголосували за те, щоб залишити навчальний заклад у тому стані, в якому він перебуває тепер, і доручили райвно довести їхні законні вимоги до міського управління освіти Донець-

кої міської ради та створити такі ж умови для навчання в школах I ступеня м. Донецька, які створено тут.

Квітень 2008 року. На саміті НАТО в Бухаресті, коли мова зайшла про Україну на засіданні ради «Росія – НАТО», Володимир Путін розлютився і, звертаючись до Джорджа Буша сказав: «Ти ж розумієш, Джордже, що Україна – це навіть не держава! Що таке Україна? Частина її території – це Східна Європа, а частину, і значну, подарували ми!».

20 травня 2008 року. Донецька міська рада ухвалила рішення про обмеження вивчення і використання української мови у школах міста. (Із 58 депутатів 55 – проголосували «за»). Своєю ухвалою депутати заборонили відкривати нові українськомовні дошкільні заклади та дитячі групи, а також збільшувати кількість учнів, котрі вже навчаються українською мовою.

2008 рік. Боротьба за українську мову, культуру, духовність – це боротьба за Українську державу. Утвердивши в Україні українську мову, національну культуру і духовність – збережемо Україну як європейську державу, підніmemo в кожного українця дух національної самосвідомості, громадянської гідності, переконання україноцентризму.

Список використаних джерел і літератури

1. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – К., 1906. – Т. 3.
2. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – К., 1907. – Т. 4.
3. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской Академии. – К., 1908. – Отд. 2. – Т. 5.
4. Архив Юго-Западной России. – К., 1872. – Ч. 1. Т. 5.
5. Архив Юго-Западной России. – К., 1882. – Ч. 1. Т. 5.
6. Архив Юго-Западной России. – К., 1908. – Ч. 3. Т. 6.
7. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. – Харків, 1993.
8. Багалій Д. Нарис української історіографії. – К., 1923. – Т. 1.
9. Белинский В. Б. Открытие Великороссии: Роман-исследование. – К., 2004.
10. Борщак Ілько, Мартель Рене. Іван Мазепа. – К., 1991.
11. Васькович Г. Емський указ і боротьба за українську школу. – Мюнхен, 1976.
12. Війни і мир, або «Українці – поляки/вороги, сусіди»/За загальною редакцією Л. Івшиної. – К., 2004.
13. Вірченко Н. Документи про заборону української мови (XVII – XX ст.) <http://anvsu.org.ua/index.files/Articles/Virchenko1.htm>
14. Гогун А. Между Гитлером и Сталиным. Украинские повстанцы. – СПб., 2004.

15. Голод 1932–1933 років на Україні: очима істориків, мовою документів. – К., 1990.
16. Голубченко П. Україна і Росія у світлі культурних взаємин. – Нью-Йорк; Париж; Торонто, 1987.
17. Горбач Н. Невідомий Григорій Сковорода. – Львів, 2002.
18. Грушевский М. Очерк истории украинского народа. – СПб., 1906.
19. Грушевський М. Звичайна схема «русскої» історії справа раціонального укладу історії східного слов'янства // Літературна Україна. – 1991. – 30 трав.
20. XXII з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу. 17–31 жовтня 1961 року. Стенографічний звіт. – К., 1962. – Ч. 1.
21. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація?, 1968.
22. Добрянський М. Україна і Росія. – Рим, 1989.
23. Дорошенко В. Українство в Росії. Новіші часи. – Відень, 1916.
24. Дорошенко Д. І. Нарис історії України. – Львів, 1991.
25. Драгоманов М. Література українська поскрибована рядом російським. – Львів, 1878
26. Єфремов С. Історія українського письменства, – К., 1962.
27. За сто літ. Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття. – Харків; Київ, 1930. – Кн. 5.
28. Заходи по організації виконання постанови ЦК КПРС від 31 серпня 1978 р. «Про дальше вдосконалення

- вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» (ЦДАГОУ. – Ф. №. 1. – Оп № 10. – Спр. 3146. – Арк. 7–8).
29. Збірник декретів, наказів і розпоряджень по народному комісаріату освіти УСРР. – Харків, 1921. – Вип. 3.
 30. Збірник законів та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. – 1929. – № 19.
 31. Івшина Л., Сюдюков І., Решетилова О. та ін. На історичному нігілізмі будується будь-яка окупаційна стратегія // День. – 2008. – 7, 8 серп.
 32. Источники малороссийской истории. – 1649 – 1687.–Ч. 1.
 33. КПРС в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – К., 1979.
 34. Карамзин Н. М. История Государства Российского: В 12 т. – М., 1994.
 35. Клуб русских националистов в Киеве. – К., 1908.
 36. Козаченко А. Минуле книги на Україні. – Харків; Київ, 1930.
 37. Коляска І. В. Освіта в Радянській Україні. – Торонто, 1970.
 38. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – К., 1976.
 39. Костомаров М. І. «Закон Божий» (Книга буття українського народу). К., 1991.
 40. Крип'якевич І.П. Історія України. – Львів, 1990.
 41. Кубайчук В. Хронологія мовних подій в Україні: зовнішня історія української мови. – К., 2004.
 42. Кулиняк Д. Соловецький в'язень. – К., 1991.

43. Культурне будівництво в Українській РСР. Важливі рішення Комуністичної партії і Радянського уряду 1717–1959 рр. Збірник документів. – К., 1959. – Т. 1.
44. Лизанчук В. Навічно кайдани кували: факти, документи, коментарі про русифікацію в Україні. – Львів, 1995.
45. Лизанчук В. Не лукавити словом. – Львів, 2003.
46. Лизанчук В. Кайдани ще кують: факти, документи, коментарі про російщення в Україні. – Львів, 2004.
47. Липа Ю. Призначення України. – Львів, 1992.
48. Лотоцький О. Сторінки минулого. – Варшава, 1933.
49. Лукінюк М. Обережно: міфи! Спроба системного підходу до висвітлення фальшувань історії України / Переднє слово І. Дзюби. – К., 2003.
50. Мансветов Г. Как у нас правилась церковныя книги. – М., 1883.
51. Матеріали XIX Всесоюзної конференції Комуністичної партії Радянського Союзу. – К., 1988.
52. Михайлин І.Л. Історія української журналістики. Період становлення: від журналістики в Україні до української журналістики. Вид. 3-тє, доповнене і поліпшене. – Харків, 2005.
53. Националисты в 3-ей Государственной Думе. – СПб., 1912.
54. Нечуй-Левицький І. Українство на літературних позовах з Московщиною: Культурологічні трактати / Упоряд. М. Чернопиского. 2-ге виправлене видання. – Львів, 2005.

55. Німчук В.В. Проблеми українського правопису ХХ – початку ХХІ ст. – К., 2002.
56. Обь отмене стеснений малорусскаго печатного слова. – СПб., 1905.
57. Огієнко І. Українська культура. – К., 1918.
58. Огієнко І. Мова українська була вже мовою церкви. – 1921.
59. Огієнко І. Як Москва знищила волю друку Києво-Печерської лаври. – 1921.
60. Огієнко І. Київська митрополитанська друкарня. – 1924.
61. Огієнко І. Нариси з історії української мови: система українського правопису. – Варшава, 1927.
62. Пастернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917-1919 рр. – 1920.
63. Петровський В. В., Радченко Л. О., Семененко В. І. Історія України: Неупереджений погляд: Факти. Міфи. Коментарі. – Харків, 2007.
64. Півторак Г. Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов: Міфи і правда про трьох братів слов'янських зі «спільної колиски». – К., 2004.
65. Полное собрание постановлений и распоряжений по Ведомству Православного Исповедания Российской Империи. – СПб., 1890. – Т. 5., Т. 7.
66. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. 20.
67. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Т. 26, Т. 28.

68. Полтавець. Заповіт Петра Першого // Літературно-науковий додаток «Нового часу». – 1938. – 11 лип.
69. Попов М. М. Нарис історії Комуністичної партії (більшовиків) України. К., 1928.
70. Постанова Центрального Комітету Компартії України і Ради Міністрів Української РСР від 10 червня 1983 р. «Про організацію виконання в республіці постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 26 травня 1983 р. № 473 «Про додаткові заходи по поліпшенню вивчення російської мови в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік» (ЦДАГОУ. – Ф. № 1. – Оп. № 10. – Спр. 3146. – Арк. 28 -31).
71. Преса української РСР. 1918–1980. – Харків, 1981.
72. Романюк В.С. Орда в храмі. – Стрий, 2003.
73. Російщення України. Науково-популярний збірник. Видання Українського конгресового комітету Америки, Ради оборони і допомоги Україні. – 1984. Репринтне видання. – К., 1992.
74. Русский архив. – СПб., 1877. – Т. 2.
75. Савченко Ф. Заборона українства 1876 р. – Харків; Київ, 1930.
76. Сборник распоряжений по делам печати (с 1863 по 1-е сентября 1865 года). СПб., 1865.
77. Сборник русского исторического общества. – СПб., 1871. – Т. 7.
78. Сергійчук В. Кого зрадив гетьман Мазепа. – К., 1991.
79. Сірополко С. Історія освіти на Україні. – Львів, 1937.
80. Скабычевский А. М. Очерки истории русской цензуры. – СПб., 1892.

81. Служинська З. Рід людський в Україні. – Львів, 1995.
82. Смаль-Стоцький Р. Українська мова в Советській Україні. – Варшава, 1936.
83. Сосновський М. Між оптимізмом і песимізмом. Вибрані статті і есеї 1968 – 1975. – Нью-Йорк; Торонто, 1979.
84. Сотник О. Геноцид української нації. – Суми, 2008.
85. Субтельний О. Україна: історія / Пер. з англ. Ю.І. Шевчука; Вст. ст. С.В. Кульчицького. – К., 1991.
86. Сумцов М. Начерк розвитку української літературної мови. – Харків, 1918.
87. Сюдюков І. Шовінізм без «ліберальних масок» Володимир Вернадський про «українське питання» та російське суспільство початку ХХ ст. // День. – 2008. – 15 серп.
88. Титов О. Кієво-Печерская Лавра, как ставропигиальный монастырь. – К., 1918.
89. Терлецький Л. Етногенез українського народу. – Львів, 2008.
90. Турченко Ф.Г. Новітня історія України. Частина перша. 1914–1939. Підруч. для 10-го кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. – Вид. 3-тє, виправл. та допов. – К., – 2007.
91. Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду: Документи і матеріали / За редакцією Лариси Масенко. Упорядники Л. Масенко, В. Кубайчук, О. Демська-Кульчицька. – К., 2005.
92. Фабрикант Ник. Краткий очерк из истории отношений русских цензурных законов к украинской литературе // Русская мысль. – 1905. – Кн.3.

93. Христюк П. Замітки і матеріали до української революції 1917 – 20 рр. – Відень, 1921.
94. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900 – 1941). Стан і статус. – Чернівці, 1998.
95. Яковлів А. Українсько-московські договори в XVII–XVIII віках. – Варшава, 1934.
96. Яворський В. Українська справа в Європейським освітленню. (Збірка статей європейських учених і політиків про русько-українське питання). – Відень, 1905.
97. Періодичні видання (газети, журнали, науково-методичні збірники).
98. Телевізійні- й радіопередачі .

Замість післямови

*А*втор цієї надто потрібної книжки зібрав і систематизував велике коло історичних джерел, які охоплюють період від середини XI ст. і до наших днів. Ці документальні дані розкривають політику заборон, переслідувань, знищення та різних утисків, які випали на долю українського народу, його мови, культури, освіти, духовності, звичаїв і традицій протягом багатьох століть. Автор наводить факти у хронологічній послідовності, додає власні пояснення, стислі коментарі. Це, без сумніву, допомогло всебічно розкрити тему, яка й донині залишається гостро актуальною і важливою для української нації. Навчально-методичний посібник В. Лизанчука допоможе читачам глибше зрозуміти історію свого народу, з'ясувати питання, чому правлячі кола сусідніх держав, у склад яких входили у свій час українські землі, так наполегливо і затаято проводили політику російщення, колонізації, мадяризації, румунізації.

У праці В. Лизанчука правдивими, незаперечними фактами-документами показано, що Україна як політичний організм із самостійним внутрішнім життям перестала існувати, будучи остаточно, за словами Петра I, «... прибрана до рук» Московією. У XVII і XVIII сторіччях російсько-українські відносини зводилися до поступового поглинання і перетравлення Росією України як чужорідного політичного тіла. Всі сліди автономного ладу зникли, всі особливості місцевого устрою, які відповідали українському характерові

і були кращим надбанням національної культури, – як організація народної освіти, своєрідний лад церковно-релігійного життя, поступилися своїм місцем «общерусському» порядку, який тримався на трьох китах: «централізм, абсолютизм, бюрократизм» (В. Вернадський).

Наведена хроніка геноциду, етноциду, лінгвоциду української нації не створює депресивного настрою, соціального песимізму. Навпаки, – вона засвідчує силу духу українців, їхню закоріненість у волелюбність, толерантність до інших народів, впевненість, що всупереч нинішнім проблемам і труднощам, вони розбудують заможну, національно-духовну і щасливу Українську державу.

Костянтин Кондратюк

*П*рофесор В. Лизанчук належить до відомих в Україні і за її межами дослідників українсько-російських відносин. Його праці «Навічно кайдани кували: Факти, документи, коментарі про русифікацію в Україні (1995), «Завжди пам'ятай: Ти – Українець» (1996), «Не лукавити словом» (2003), «Кайдани ще кують: Факти, документи, коментарі про російщення в Україні» (2004) стали хрестоматійними. Без зібраного в них величезного матеріалу не може обійтися жоден дослідник історії російщення України та її наслідків.

Нова книжка професора В. Лизанчука продовжує тематику попередніх праць, поглиблюючи й доповнюючи її новими матеріалами про геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації. У ній чимало нових документів, виступів

у ЗМІ та інших фактів антиукраїнського спрямування доби незалежності. На жаль, останній перелік становить значну за обсягом частину книжки і виразно засвідчує, що боротьба за Українську державу триває і в наш час.

У хроніці послідовно відтворено історію чужоземної агресії проти України: Росії, Польщі, Румунії, Угорщини. Важливо, що проблеми мови, культури, духовності, розвитку української нації розглянуто в широкому – історіографічному, політичному й культурологічному контекстах. Тут подано багато не відомих раніше документів про голодомор, матеріали дискусій навколо ОУН-УПА. Автор висвітлює, зокрема, поширення в інформаційно-культурному просторі України спаплюженого Москвою образу українця, тлумачення українського національно-визвольного руху у специфічно російській, тобто негативній, ворожій моделі тлумачення в істерично-звинувачувальному тоні.

Значення праці В. Лизанчука важко переоцінити. Вона, безперечно, сприятиме шляхетній меті, з якою її написано, – вихованню в кожного українця духу національної самосвідомості, громадянської гідності, переконаного україноцентризму.

Лариса Масенко

Книжка В. В. Лизанчука мусить бути видана як навчальний посібник, призначений для спеціальності «Журналістика». Але не тільки... Необхідно категорично відзначити, що такої книжки потребують не лише майбутні

журналісти, але й представники інших спеціальностей, а саме: історики, філологи, соціологи, політологи, а в ширшому розумінні – і всі гуманітарні галузі знання. Понад те, такої книжки, виданої масовим накладом, потребує Україна, українська політична нація. Потребує через те, що наявність спільної історичної свідомості є щонайважливішою ознакою нації як спільноти людей. Перед тим у нас не було історичної правди, яка б могла стати підставою для вироблення такої спільної історичної свідомості. Нам, українцям, її ще треба здобути, а потім утвердити в громадській свідомості. Цій величній меті й послужить ця книжка.

Величезна кількість фактів, документів і джерел неспростовно доводять таку очевидну після їх прочитання істину: український народ за роки перебування в різних імперіях і державах був скалічений на етнічному та ментальному рівні, був перетворений на духовного інваліда, його свідомість перетворена на палімпсест, з якої чужинці намагалися змити український текст і натомість написати російський, польський, румунський, угорський.

Росіяни, а найбільше російські політики, політично заангажовані російські історики, українські наймити російських політиків люблять послуговуватись теорією, згідно з якою українці – невдячний народ, який добровільно відмовився бути самим собою, відмовився від своєї мови, культури, відмовився читати українські книжки, передплачувати українські часописи, самознищився, а тепер купка його захисників, мовляв, прагне повернути колесо історії

назад і відновити те, що безнадійно втрачено – душу народу, свідомість народу, його національну ідентичність.

Книжка В. В. Лизанчука розставляє все на свої місця і перевертає з голови на ноги спотворену російськими ідеологами історію. Українці ніколи не відмовлялися ні від своєї мови, ні від своїх духовних скарбів, ні від своєї державності. У них усе це було відібрано силоміць чужинцями, зокрема Російською державою, зараженою ідеєю російського месіанізму та світового панування.

В. В. Лизанчук у добірці документів особливо наголосив на тому, що з нинішньої незалежної України Росія намагається зробити неоколонію, ще одну російську державу, де б панувала російська мова й російська культура. Не шкодує на це своїх нафто-доларів, зароблених українськими робочими руками, вкладає величезні кошти в дестабілізацію політичної обстановки в Україні, експансію в її інформаційний простір російського книжкового, журнального, ефірного продукту.

Книжка разом з тим озброює українського освітянина, українського патріота необхідними знаннями, показує йому наочно агресивну політику Росії та інших лиходіїв, спрямовану на знищення України й українців, дає йому підстави для ідеологічного опору й спростування російських версій української історії. Сила книжки В. В. Лизанчука полягає навіть не в тому, що він протиставив російській брехні українську правду, а в тому, що він протиставив російській брехні документальну правду. З цього погляду створений ним навчальний посібник претендує на визначне міжнародне значення, оскільки пропонує доку-

менти, а не інтерпретацію, не історичну публіцистику, якій може й не повірити сторонній спостерігач, не посвячений у старанно приховувані Росією її стосунки з Україною. Перекладена англійською мовою й поширена в світі така книжка сприятиме розумінню світовою спільнотою становища українців у своїй батьківщині, а відтак і формуватиме прихильну до нас думку світової громадськості.

Варто звернути увагу на книжку маркіза Астольфа де Кюстіна «Николаевская Россия» (1839) з її знаменитим фіналом: якщо ваші діти будуть нарікати на Францію, пошліть їх у Росію, – нехай вони знають, що є на світі країна, де людське щастя неможливе, бо воно неможливе без свободи, а в Росії свободи немає (переказую своїми словами). Хто з російської інтелігенції запротестував проти розгрому Кирило-Мефодіївського братства? Хто захистив Шевченка, «определенного в солдаты с запрещением писать и рисовать». Ніхто... А тепер ще й з'явився якийсь Бузина, який говорить: правильно й зробили, треба ж було покарати за невдячність...

Зрештою, справа боротьби за наше визволення була б набагато легшою, якби в історії працювала модель В. В. Лизанчука: російська держава, яка б не жила постійним притоком сил з народного коріння вже б давно занепала, але вона отямилася після першої поразки й пішла в контр-наступ. Чому? Тому що російський народ дає їй живлення. І російська інтелігенція так само служить тій же хворобливій ідеї російського месіанізму. Чого варті дефініції Достоевського типу: «російський народ – народ богоносець».

Ігор Михайлин

*В*асиль Лизанчук є автором багатьох видань, присвячених питанням утвердження національних духовних цінностей, відродженню української мови та розвитку культури. У цій праці всебічно розкрито геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації, осмислено роль мови в духовному житті нації взагалі і про роль української мови в житті українського народу зокрема.

На підставі ретельно проведених досліджень історичних документів та численних наукових і науково-публіцистичних праць різних авторів В. Лизанчук розповідає про мову як генетичний код нації, про розвиток нашої мови в різні періоди її існування, про поневіряння й заборони, яких вона зазнавала в часи бездержавності України та розкиданості по чужих державах, про українське національне відродження в двадцятих роках минулого століття та його жорстоке придушення в роках тридцятих.

У книжці є багато сторінок, де йдеться про злигодні української мови вже після набуття нею статусу державної, а тепер уже і в юридично незалежній Україні. Автор аргументовано викриває агресивні намагання тих, хто не хоче відродження України як повноцінної сучасної європейської держави, хто хоче назавжди залишити недоторканими «здобутки» Московської імперії царських та більшовицьких часів у російщенні українського народу, хто прагне будувати Україну без української мови і національної культури.

Приклади з історії відродження рідних мов у Чехії, Болгарії та в інших країнах, що звільнилися свого часу

від колоніального ярма, свідчать, що все, яке силоміць «історично склалося», можна усунути й відродити мову народу на його споконвічній землі. Адже мова, як відомо, це фермент, що цементує націю і захищає її від розчинення в сучасному глобалізованому світі.

Щоб Україна не зникла з мапи світу, щоб українці й далі робили власний внесок до скарбниці світової цивілізації, нам треба зберегти свою мову, повернути до її лона тих, хто з власної чи з чужої волі був від неї відлучений.

Саме цьому сприятиме праця Василя Лизанчука.

Олександр Пономарів

Сама назва цієї книги дозволяє висловити впевненість у тому, що праця доктора філологічних наук, професора Лизанчука Василя Васильовича за моральними пріоритетами повинна бути розміщеною на вітринах музею української нації. Поняття «геноцид», «етноцид» і «лінгвоцид» не пусті для нашої – української – нації. Ми пройшли через торттури фізичні, матеріальні і моральні. Ми маємо право відроджувати втрачене. Ми зобов'язані зберегти свою мову, свою націю, свою державу. Адже ми довго плекали надію! Такий лейтмотив навчально-документальних матеріалів Василя Лизанчука.

З огляду на зазначене, цінність книжки не може бути гарною або високою; ця праця – безцінна і вельми потрібна для розповсюдження на теренах всієї України та за її межами.

Два десятиліття, виступаючи з лекціями в м. Кривому Розі, нині російськомовному регіоні України, я звертаюся

до студентів з питанням про те, чи зрозуміла їм українська мова. Ще п'ятнадцять-десять років тому я отримував позитивну відповідь на своє питання від 15-25 % слухачів. Сьогодні, починаючи цикл лекцій, присвячений етносоціології та етнолінгвістиці, на моє традиційне питання про мову, вже 50–60 % студентів криворізьких вищих навчальних закладів відповідають позитивно. Отже, гора зрушена! Не всі студенти в нашому регіоні розуміються на українській мові, далеко не всі студенти спілкуються українською, але всі вони розуміють юридичну і моральну необхідність володіти мовою держави, в якій отримують освіту й, у майбутньому, роботу. Час та наполеглива праця таких фахівців, як професор Лизанчук В.В., роблять свою високу справу.

Хронологія викладу фактів, цифр, подій додатково підтверджує документальний, отже, об'єктивний, характер викладу. Самі факти утворюють картину, починаючи з далекого минулого, безпрецедентного і поступового, цілеспрямованого прагнення та втілення геноциду українського народу, «витравлювання» зі свідомості українців будь-яких ознак українськості.

Розподіл фактичного матеріалу за періодами та століттями, надає рукопису ознак не тільки документальності, але й характеризує матеріал як ретельно зібраний та цілеспрямовано аналізований. Приємно відзначити, що автор починає кожний період розповіді про ганебну антиукраїнську політику чужинців з мудрих слів попередників та філософів, майстрів слова та вчених. Така структурна особливість підтверджує зв'язок професора

Лизанчука В.В. з його історичним корінням, попередниками, вказує на любов та тендітне ставлення до перлин: української мови, культури, духовності. Висловлювання відомих попередників надають книжці характеру не випадковості її появи, закономірності й стійкої тенденційності у захисті рідної мови, нації, народу України.

Багато яких фактів, поданих професором Лизанчуком В.В., мають оцінні резюме. На мою думку, такі нотатки, оцінки, коментарі вкрай необхідні читачеві для формування відчуття національної гідності та автохтонності сьогоднішньої студентської та шкільної молоді. Іншими словами, кожний читач може після ознайомлення з цією книгою відчутти, з одного боку, огидність до чужоземних політичних винищувачів української мови та нації, з іншого боку, відчутти гордість за незламність своїх предків, свою власну стійкість до багатовікового геноцидного знищення. Вважаю подібні оцінні зауваження об'єктивно зумовленими.

Ця книжка допомагає відновити перерваний зв'язок часів, з'єднати навмисне розбиті історичні ланцюжки пам'яті. Наприклад, правда про Голодомор як геноцид в Україні руйнує каркас цілої ідеологічної конструкції, що була сформована комуністичним режимом. Через це ті, хто ніяк не може «відірвати» себе від Леніна, Сталіна, заперечують факт геноциду. Правда у хроніці В. Лизанчука про Голодомор – це, скажу словами Лариси Івшинної, «осиковий кілок у сталінізм. Саме тому багато хто тіпається і відчуває судоми». Але у цій, нехай і страшній правді про Голодомор «є катарсисний сенс. Так було і ми мусимо про це пам'ятати» (В. Панченко). Крім того в

правді про Голодомор та інші факти нищення українців є те, що об'єднує всіх, незалежно від місця проживання, самоідентичності. Це базові фундаментальні речі.

Людина не може бути людиною сповна, якщо вона ігнорує пам'ять про своїх предків. Книжка доктора філологічних наук, професора Лизанчука Василя Васильовича утверджує правду, яка наче гіркі ліки: спочатку псує смак, а потім наступає одужання. Саме тому ця праця має історичне визначальне значення не лише для українців, а й росіян, поляків, румунів, угорців та інших народів.

Олесь Холод

Убий в собі раба!
Убий раба!
Без жалю вбий раба!
В лахмітті він чи
В пишній позолоті.
Хай торжествує
Вічна боротьба
Душі нескореної
У смиренній плоті.
Убий раба,
Що вірує в батіг,
І освяти
Осквернену природу.
Убий раба!
Розвій чужинський міф
Про рабський стан
Вкраїнського народу!

Б. Британ

ЗМІСТ

Факти промовляють, викривають, осуджують, спонукають думати. <i>Передмова І.В.Крупського</i>	3
I. В агресивних тенетах сусідів.....	13
II. Деморалізація українського суспільства	35
III. Посилення асиміляції українців.....	57
IV. Широкомасштабний антиукраїнський терор.....	77
V. Найпідступніші методи нищення українського осердя.....	133
VI. Нам усім пора для України жити!.....	191
Список використаних джерел і літератури	237
Замість післямови	245

Навчальне видання

ПИЗАНЧУК Василь Васильович

**ГЕНОЦИД, ЕТНОЦИД,
ПІНГВОЦИД УКРАЇНСЬКОЇ НАЦІЇ:
ХРОНІКА**

Навчально-методичний посібник

Редактор *М. М. Мартиняк*

Технічний редактор *С. З. Сенік*

Комп'ютерне верстання *Н. М. Лобач*

Обкладинка *В. О. Рогана*

*Світлина лауреата національної премії України
імені Тараса Шевченка В.В. Пилип'юка*

Спонсор видання –

ІВАН ДЕНЬКОВИЧ,

голова Львівської обласної партійної організації
"Всеукраїнське об'єднання "Батьківщина"

Підп. до друку 2008. Формат 70x108/32.

Друк офсет. Гарнітура Century Gothic. Умовн. друк. арк. 11,2.

Обл.-вид. арк. 10,6. Тираж 1 000 прим.

Видавничий центр Львівського національного університету
імені Івана Франка. 79000 Львів, вул. Дорошенка, 41

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції: Серія ДК № 3059 від 13.12.2007 р.

Л 55

Лизанчук В.В.

Геноцид, етноцид, лінгвоцид української нації: хроніка. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – 258 с.

ISBN 978-966-613-615-5

Хроніка геноциду, етноциду, лінгвоциду в Україні охоплює період від середини XI ст. до наших днів. Незаперечні документи всебічно розкривають підступну, цинічну, жорстоку агресивну політику і практику чужоземних режимів, які винищували українців, їх мову, культуру, духовність. Цифри, факти яскраво висвітлюють лиходійну природу сучасного антиукраїнізму. Ознайомлення і осмислення поданих матеріалів сприятиме формуванню української національної свідомості, громадянської мужності, ототожненню себе з єдиною історичною спільнотою, її символами, мовою, культурою, державою, нашим минулим і сучасним.

Документальні матеріали призначені для навчання і виховання студентів, ліцеїстів, школярів, інформаційної обізнаності громадськості України.

УДК [94:314.156.5+070+654.1](477)»1054/2008»(072.8)

ББК Ф5(4 УКР)4р30–35+ч60(4УКР)р30–35

ISBN 978-966-613-615-5